

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**YEREL VE GENEL SİYASET ÜZERİNDEKİ
ETKİLERİ AÇISINDAN HAMİT FENDOĞLU**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMANI
Prof. Dr. ABDULKADİR BAHARÇİÇEK

HAZIRLAYAN
Canan KATILMIŞ

MALATYA 2018

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**YEREL VE GENEL SİYASET ÜZERİNDEKİ
ETKİLERİ AÇISINDAN HAMİT FENDOĞLU**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN
Canan KATILMIŞ

DANIŞMANI
Prof. Dr. ABDULKADİR BAHARÇİÇEK

MALATYA 2018

T.C
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YEREL VE GENEL SİYASET ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ
AÇISINDAN HAMİT FENDOĞLU
YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN

PROF.DR. ABDULKADİR BAHARÇİÇEK

HAZIRLAYAN

CANAN KATILMIŞ

Jurimiz .../.../... tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda yüksek lisans/doktora tezini (oy birliği/ oy çokluğu) ile başarılı bulunarak Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim, Siyaset ve Sosyal Bilimler Bilim dalında yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Juri Üyelerinin Ünvan /Ad- Soyadı

İmzası

1. Prof.Dr.Abdulkadir BAHARÇİÇEK
2. Dr. Öğr. Üyesi Işıl ARPACI.....
3. Dr. Öğr. Üyesi Osman AĞIR.....
- 4.....

İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun... / ... /... tarih vesayılı kararı ile bu tezin kabulü onaylanmıştır

Prof.Dr. Mehmet KUBAT

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ONUR SÖZÜ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum ‘‘Yerel ve Genel Siyaset Üzerindeki Etkileri Açısından Hamit Fendoğlu’’ başlıklı bu çalışmanın bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı bir yardıma başvurmaksızın tarafımdan yazıldığını ve yararlandığım bütün kaynakların hem metin içinde hem de kaynakçada yöntemine uygun biçimde kaynak gösterildiğini belirtir, bunu onurumla doğrularım.

.../.../2018

Canan KATILMIŞ

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezim sadece İnönü Üniversitesi yerleşkesinden erişime açılabilir.
- Tezimin... yıl süre ile erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

TEŞEKKÜR

Bu çalışmanın her aşamasında tım yoğunluğuna rağmen yardım, öneri ve desteğini esirgemeden beni yōnlendiren danışman hocam Sayın Prof.Dr. Abdulkadir BAHARIEK'e;

Yaptığım çalışmada tavsiyelerini benim ile paylaőan değerli hocam Yrd.Doğ.Dr. Işıl Arpacı'ya;

Tım hayatım boyunca olduğu gibi yōksek lisans çalıőmalarım sūresince de benden desteklerini esirgemeyen değerli AİLEM'e ve özellikle annem Nezahat KATILMIŐ'a;

Ayrıca tez yazma sūrecinde sıkıntılarımı birlikte gōęsleyen değerli yol arkadaőlarıma;

Teőekkūr ederim.

YEREL VE GENEL SİYASET ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ AÇISINDAN HAMİT FENDOĞLU

Canan Katılmış

ÖZET

Bu çalışma Türk demokrasi tarihinin en ciddi dönemlerine şahitlik eden Hamit Fendoğlu'nun siyasi hayatını analiz etmek amacıyla hazırlanmıştır. Hamit Fendoğlu hizmetleri ve siyasi kişiliği ile zamanla bölgesel siyasetteki etkisini ve namını genel siyasete taşımıştır. Nam-ı diğer Hamido, Türk demokrasi tarihinde önemli bir dönüm noktası olan çok partili hayata geçiş ile Türk siyasi sahnesinde yer bulmuş ve siyaset hayatına Demokrat Parti ile dâhil olmuştur. Türkiye'nin siyasi, sosyal ve ekonomik olarak en puslu yıllarını içine alan 1960-80 arası dönem, aynı zamanda onun Türk siyasetinde ününün artmaya başladığı yıllardır. Menderes iktidarına kadar Malatya ve çevre illerde siyasi kimliği olmaksızın tanınan ve saygı duyulan Hamit Fendoğlu'nun ünü Demokrat Parti döneminde tüm Türkiye'ye yayılmıştır. Onun benzerine az rastlanır karakteri siyasi hayatına da olumlu katkılar sağlamıştır. Memleketine olan sevgisi ile ülkesine olan bağlılığı Türkiye'nin en karanlık dönemlerinde dahi onu hizmetinden alıkoymamıştır. Kendisine gönderilen bombalı paketin patlaması sonucu gelini ve iki torunu ile hayatını kaybeden Hamit Fendoğlu, Türk siyaset sahnesinden kalıcı şekilde uzaklaştırılmıştır. Hamit Fendoğlu Türk demokrasi tarihinin en önemli gelişmelerinin ve sorunlarının yaşandığı dönemde Türkiye'de genel ve yerel siyasete önemli hizmetlerde bulunmuştur. Herkesin bir bedel ödediği siyasi ortamda o bu bedeli hayatı ile ödemiştir. Onun siyasi karakteri bugün hala Türk halkının hafızalarında.

Çalışmada Hamit Fendoğlu'nun hayatı, fikir ve düşünce dünyası, siyasete bakışı, siyasi faaliyetleri ve bunların yerel ve genel siyasete etkileri incelenmiştir. Ayrıca Hamit Fendoğlu'na karşı işlenen suikastın nedenleri ve sonuçları tartışılmıştır. Çalışmanın sonucunda, Hamit Fendoğlu'nun gerek nevi şahsına münhasır karakteri ve siyasi kimliği

ile gerek Türk siyasetindeki önemi ve etkisi ile araştırılması ve tanınması gereken değerli bir siyaset adamı olduğu anlaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türk Demokrasi Tarihi, Demokratikleşme, Hamit Fendoğlu, Hamido. Hamit Fendoğlu Suikastı.

THE INFLUENCE OF HAMİT FENDOĞLU IN THE LOCAL AND GENERAL POLITICS

ABSTRACT

This study aims to analyze the political life of Hamid Fendoğlu. Hamid Fendoğlu is effective politician who witnessed the most serious periods of Turkish democracy history. Hamid Fendoğlu's influence on regional politics extended to, the general politics thanks to his services and political personality. Hamid Fendoğlu, known as Hamido, involved in the Turkish political scene with the transition of a multi-party model, which is an important turning point in the history of Turkish democracy, and took part in the political life with the Democratic Party (DP).

Turkey has experienced the darkest political, social and economic periods between the years of 1960-80. Hamido's general politics has increased in this depressed years. His devotion to his hometown and his country, he continued to serve in the darkest periods of Turkey.

Until the Menderes rule, he was popular and respected without his political identity, but is fame spread all around Turkey during the Democrat Party period. His original character contributed positively to his political life as well. His love for his hometown and loyalty to his country ensured that he continued his service even in the darkest era of Turkey. Hamid Fendoğlu, who lost his life with his two grandchildren and his bride, because of the bombed packet sent to him was removed permanently from the Turkish political scene. Hamid Fendoğlu, performed essential services in general and local politics of Turkey that witnesses the most important developments and problems. In the political environment where everyone pays a price, his price was his own life. His political character is still in the memory of the Turkish people today.

This study explores Hamid Fendoğlu's life, thought, political perspective, political activities and their effects on local and general politics. In addition, the causes and

consequences of the assassination against Hamit Fendoğlu have been discussed. As a result of this work, it is understood that Hamit Fendoğlu is a valuable politician, who had to be investigated and recognized with his unique character, political identity, as well as significance and influence in Turkish politics.

Key words: History of Turkish Democracy, Hamit Fendoğlu, Hamido, Democratization, Hamit Fendoğlu Assassination

İÇİNDEKİLER

KABUL ONAY	ii
ONUR SÖZÜ.....	iii
BİLDİRİM.....	iv
TEŞEKKÜR	v
ÖZET	vi
ABSTRACT.....	viii
İÇİNDEKİLER	x
KISALTMALAR DİZELGESİ	xii
1. ARAŞTIRMANIN KONUSU, ÖNEMİ, AMACI VE DENENCELERİ, YÖNTEMİ, BİLGİ İŞLEME VE DERLEME ARAÇLARI	1
1.1. Araştırmanın Konusu	1
1.2. Çalışmanın Önemi.....	1
1.3. Araştırmanın Amacı ve Denenceleri	5
1.4. Araştırmanın Yöntemi.....	7
1.5. Araştırmanın Bilgi İşleme ve Derleme Araçları.....	7
2. HAMİDO'LU YILLARIN SİYASİ KONJONKTÜRÜ	8
2.1. 1950- 80 Arası Dönemi Hazırlayan Koşullar	8
2.1.1. Demokratik Altyapı.....	8
2.1.2. Siyasal Pratik	11
2.1.3. Uluslararası Ortam ve Batıya Bağlanma	12
2.2. 1950-80 Arası Dönemin Karakteristiği	13
2.2.1. Çok Partili Hayata Geçiş ve Demokratikleşme	14
2.2.2. Demokrasinin Sembolü Demokrat Parti ve Liberalizasyon	16
2.2.3. Yerel Siyasetin Demokratikleşmesi.....	23
2.2.4. Gelişen Sivil Toplum	26
2.2.5. Dönemin Siyasi Partileri	28
2.2.6. Dönemin Siyasi Kimlikleri.....	31
2.2.7. Dönemin Toplumsal Hareketi: 68 Kuşağı.....	34
2.2.8. 1980 Askeri Müdahalesini Hazırlayan Siyasal ve Sosyal Durum	36
3. 1950-80 ARASI DÖNEMDE MALATYA	40
3.1. Demografik ve Sosyal Yapı	40

3.2. Politik Yapı	42
3.2.1. Malatya’da Genel Seçimlerde Seçmen Tercihleri	43
3.2.2. Malatya’da Yerel Seçimlerde Seçmen Tercihleri	44
3.3. Siyasal Gruplar	45
3.4. Siyasi Kutuplaşma	46
3.5. 1980’lere Kadar Basın	47
4. HAMİT FENDOĞLU’NUN YAŞAM ÖYKÜSÜ	50
4.1. Çocukluk ve Gençlik Yılları	50
4.2. Fendoğlu Cinayeti	52
5. SİYASET VE FENDOĞLU	53
5.1. Siyasal Düşünce Örgüsü	53
5.1.1. Beslendiği Kaynaklar	53
5.1.2. Hamit Fendoğlu’nun Kişiliği	55
5.1.3. Din Anlayışı	57
5.1.4. Muhafazakârlık Anlayışı	58
5.1.5. Milliyetçilik Anlayışı	59
5.1.6. Sola Bakışı	60
5.2. Fendoğlu’nun Siyasal Uygulamaları	61
5.2.1. İlk Siyasi Faaliyetleri	61
5.2.2. Milletvekilliği Dönemi	64
5.2.3. Belediye Başkanlığı Dönemi	68
6. HAMİT FENDOĞLU’NUN SİYASETTEKİ ETKİLERİ	72
6.1. Yerel Siyasette Etkisi	72
6.2. Ulusal Siyasette Etkisi	74
7. FENDOĞLU CİNAYETİ’NİN SİYASAL SONUÇLARI	78
7.1. Fendoğlu Cinayeti’nin Etkileri	78
7.1.1. Cinayet’ in Yerel Düzeyde Etkileri	81
7.1.2. Cinayetin Ulusal Düzeyde Etkileri	82
SONUÇ	84
KAYNAKÇA	87
EKLER	96

KISALTMALAR DİZELGESİ

DP: Demokrat Parti

CHP: Cumhuriyet Halk Partisi

MSP: Milli Selamet Partisi

MHP: Milliyetçi Hareket Partisi

MNP: Milli Nizam Partisi

TBMM: Türkiye Büyük Millet Meclisi

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

TİP: Türkiye İşçi Partisi

AP: Adalet Partisi

NATO: North Atlantic Treaty Organization

BM: Birleşmiş Milletler

AET: Avrupa Ekonomi Topluluğu

SSCB: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

PKK: Partiya Karkerên Kurdistan/Kürdistan İşçi Partisi

DGB: Devrimci Gençlik Birliği

MAYÖD: Malatya Yüksek Öğrenim Derneği

DİSK: Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu

TÖB-DER: Tüm Öğretmenler Birleşme ve Dayanışma Derneği

1. ARAŞTIRMANIN KONUSU, ÖNEMİ, AMACI VE DENENCELERİ, YÖNTEMİ, BİLGİ İŞLEME VE DERLEME ARAÇLARI

Araştırmanın bu bölümünde Araştırmanın Konusu, Amacı ve Denenceleri, Yöntemi, Bilgi İşleme ve Derleme Araçları beş alt bölümde incelenmiştir.

1.1. Araştırmanın Konusu

Çalışmanın konusu, Türkiye siyasetine ve yerel siyasete etkileri ile Hamit Fendoğlu'nun siyasi hayatıdır. Onun siyasi hayatını, yerel ve ulusal siyasette etkilerini Hamit Fendoğlu'nun siyasi kimliğini objektif olarak ortaya koymak için 1950 çok partili hayata geçiş ile meydana gelen Türk siyasal hayatındaki değişim ve dönüşüm, Türk demokrasi tarihi, demokratikleşme sürecinde yaşanan gelişmeler çalışmanın temelini oluşturmaktadır.

1.2. Çalışmanın Önemi

Türkiye'de demokratikleşme süreci sürekli sekteye uğramış ve Türk siyasal hayatında daima birincil sorun olarak yer almıştır. Demokrasiye yönelik adımlar özellikle Tanzimat' tan sonra olmuş ise de geçmişi yüzyıllara dayanan demokrasinin işleyişi Türkiye'de bir halk hareketi olarak ortaya çıkmamıştır. Demokratik hareketlerin halk tarafından paylaşıldığı vakitlerde ise dış baskıların ya da devletin kendi talebi olmadığından çoğu zaman destek görmemiştir.

Türkiye'de 1876 Tanzimat ile başlayan demokratikleşme, 1908 ve 1920 meşrutiyet ve halk hareketleri ile devam etmiştir. Özellikle Cumhuriyete geçişte yaşanan değişimlerin topluma yansması demokrasi için devrim niteliğinde bir adım olmuştur. Demokrasi süreci, Cumhuriyet'in kurulmasının ardından araçların yetersizliği nedeniyle kırılmalar yaşamıştır ancak hiç biri 1960-80 darbeler dönemi kadar süreci kesintiye uğratmamıştır.

Dış etkenler ve baskılar, o dönemde gerçekleşmiş askeri ve diplomatik yenilgiler, eyaletlerin ve toprakların başkalarına kaptırılmasının ardından özellikle rejimde ve yönetimde yapılan köklü değişikliklerle beraber gelen reformlar Cumhuriyetin kurulmasının ardından sürecin iyi işleyememesinin önündeki en belirgin engeller

olmuştur. Bu reformlar aynı kişiler eliyle olmasa dahi, özellikle askeri modernleşme ve daha iyi ordular yetiştirmek ve donatmak peşinde olan bir ideolojinin eliyle gerçekleşmiştir. Süreç, gerçekleşen bu reformlarla karar alma sürecine dâhil olamayan ve tepeden inme sisteme enjekte edilmeye çalışan kitlelerin olaylara farklı dönemlerde farklı şekillerde cevap vermesiyle sonuçlanmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan günümüze kadar gelen zaman içerisinde özellikle çok partili hayata geçiş döneminden sonra yönetimde önemli sınıf değişiklikleri meydana gelmiş ise de bu değişikliklerin yaşayan ve hâkim bir güç olarak süregelen, eylemleriyle devletin işleyişini belirleyen bir sınıf olduğunu söylemek doğru değildir. Bu nedenle egemen otorite ile birlikte hareket eden ve yönlendiren, etkinlikleriyle iktidarın işleyişini kontrol altında tutan kişilerin veya toplumun tüm kurumlarına hâkim bir merkezin varlığı hissedilmiştir. İktisadi sınıftan çok yetişme, görev ve işe giriş yöntemiyle belirlenen bu idari, dini, askeri elit gruplardan pek çok vardır. Bunların şekillenmesi, rekabetleri ve değişiklikleri beraberinde farklılıkların derinleşmesine ve belirginleşmesine neden olmuştur. Süreçle birlikte ortaya çıkan iktisadi gelişme, eğitimin yayılması, kitle haberleşme araçlarının gelişmesi, beraberinde elit grubun idaresini ve yönetimini kabullenmeye isteksiz yeni toplumsal sınıfların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu yolla hâkim grup bilinçsizce, yeni bir toplumsal ve iktisadi düzene dayanan daha demokratik bir hükümet şeklinin kendi yerine geçmesini hazırlamakta yardımcı olmuştur (Lewis, 2004: 478).

Türkiye'nin demokrasiyi kazanmak talebi ile ortaya çıkan bu siyasal süreç, Türkiye'yi çok partili hayata geçişe zorlayan faktörleri oluşturmuştur. Belirli bir grubun yönetim ve idaresine karşı oluşan bu isteksizlik kamusal alana yayılmıştır. Özellikle, parti içinde artan muhalif söylemler ile belirgin hale gelen bu isteksizlik, Cumhuriyet'in kurucu partisi olan Cumhuriyet Halk Partisi'nin içinden ayrılma yoluna giden bir grup ismin yeni parti kurma isteğiyle sonuçlanmıştır. Muhalefetin ortaya çıktığı siyasi ortam daha sonraki dönemlerde siyasal hayattaki köklü değişimlerin kaynağını oluşturmuştur. Bunun sonucudur ki 1945 sonrasında çok partili hayata geçildiğinde bir kısım toprak sahipleri ile eşrafın savaş sürecinde palazlanan yeni iş ve ticaret çevrelerini yanlarına

olarak oluşturdukları Demokrat Parti, 27 yıllık hâkim grubun iktidarına karşı özellikle ikinci grubun¹ talebi üzerine doğmuşçasına destek görmüştür. Demokrat Partinin görmüş olduğu bu destek Türk demokrasisine 1946'da çok partili hayata geçiş ile ciddi bir katkı sağlamıştır. Çok partili hayata geçiş ile değişiklik gerçek bir seçim sistemi ile yalnızca iktidar değişikliği değil, o tarihe kadar siyasetin devletçi bir siyaset olmaktan çıkıp topluma da dayanan bir siyasete dönüşmesine neden olan önemli bir demokratik değişikliğe katkı sağlamıştır. Başka bir ifadeyle Türk siyasi tarihi 1950'li yıllara kadar belirli bir zümrenin siyasi uğraşlarına yer vermiştir. 1950'de yapılan genel seçimlerle siyaset artık geniş halk kitlelerine, köylere ve sokaklara da ulaşır hale gelmiştir.

Tüm bu gelişmeler Türkiye'de sadece ulusal anlamda demokratik yapıya katkı sağlamamış aynı zamanda yerel siyaseti de etkinlik ve denetimin daha fazla hissedildiği bir yapıya dönüştürmüştür. Cumhuriyetten sonra belediyeler de devletin diğer kurumları gibi batılılaşma ile görevli tutulmuş ve merkezi denetimi yüksek bir belediyeçilik modeli gelişmiştir. Bu nedenle yerel yönetimlerde yerel halkın içerisinden yetişmiş bulunduğu coğrafyayı çok iyi tanıyan, geleneksel güçlerle ilişkisi yüksek, muhafazakâr görülen küçük girişimci tabanın etkinliği hissedilmemiştir. Çok partili hayata geçiş ile birlikte özellikle belediyelerin ve yerel kurumların ne kadar halk için ve halka dayanan kurumlar olduğu sorgulanmaya başlanmıştır. Bu arayış bu tabana olan desteğin artmasına ve etkinliğinin de hissedilmesine yardımcı olmuştur.

Çoğulcu demokrasiye geçiş ile artan rekabet siyasetin tüm kurumlarında kendini göstermeye başlamıştır. Böylelikle bu el değiştirme Türk siyasi kültürüne olumlu katkılar sağlamıştır.

Cumhuriyet'in kuruluşundan bu yana ilk defa bir siyasi partinin çok çeşitli meslek gruplarından, eğitim seviyesinden ve kimliklerden oluşan bir kitleye gerek seçmen olarak gerek seçilen olarak imkân sağlamıştır. Demokrat Parti hükümeti incelendiğinde

¹ Türkiye'de demokratikleşme süreciyle birlikte iktisatta, eğitimde ve kitle haberleşme araçlarında meydana gelen gelişme, beraberinde toplumda o güne kadar var olan hâkim sınıfın idaresini ve yönetimini kabullenmeye isteksiz yeni toplumsal grupların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu gruplar daha sonra ise siyasette DP'ye büyük destek verecek bazı siyasiler, ticaret adamları ve toprak sahiplerinden oluşmaktadır.

yükseköğrenimli olanların sayıca az olması göze çarpmakla beraber kadronun çoğunluğunun egemen ve aydın sınıftan, gelir durumu yüksek ticaret adamlarından ve büyük toprak sahiplerinden oluştuğu görülmektedir. Yeni iktidarı kuranların en belirgin özelliği CHP' den ayrılmış milletvekili olmaları olsa da kurucuların kendine has belirgin özellikleri halkın DP'ye olan desteğini arttırmıştır. Örneğin; Celal Bayar, 1937-39 yılları arasında başbakanlık yapmış, bankacı ve iktisatçıdır. Seçkin bir bilgin ve tarihçi olan Fuat Köprülü, Türkiye'de önde gelen entelektüellerden biridir. Hukukçu ve aynı zamanda pamuk yetiştiriciliğiyle uğraşan Adnan menderes ile yargıç ve vali olarak geniş tecrübesi olan Refik Koraltan da yine dönemin tecrübeli isimlerindedir. DP buna benzer özellikleri ve farklılıkları ile 1950'lilerden sonra halkın büyük desteğini almıştır (Gülsünler ve Ertürk, 2012: 91).

Türk demokrasi tarihinin arka planını oluşturan tüm bu gelişmeler demokrasinin en önemli kurumları olan adil seçimlerin ve güçlü bir muhalefetin gerekliliğinin önemine ciddi katkı sağlamıştır. Ancak, bu gelişmeler ilk defa güç kaybı yaşayan ve demokratik yollarla iktidara gelemeyeceğini düşünenlerin demokrasi karşıtı düşüncelerini de tetiklemeye başlamıştır. Tek partili dönemden çok partili hayata geçişin sağlanması gereken demokratik kurumların tam olarak yerleşmemiş olması, siyasi yaşamdaki mevcut hoşgörü eksikliği, Türkiye'de yanlış yerleşmiş laiklik anlayışı, siyasi, sosyal ve ekonomik nedenlerden kaynaklı sorunlar muhalif oluşumların demokratik alanlardan ve yöntemlerden uzak bir siyaseti tercih etmelerine neden olmuştur.

Türkiye'de zamanla daha fazla belirginleşen siyasi ve kültürel ayrışmanın varlığı 1960-80 darbeler dönemi ile sonuçlanmıştır. Bu dönem, Türkiye'de gerek siyasette gerek sosyal hayatta etkisini ve önemini sürekli hissettirecek hadiselerin ve kayıpların yaşandığı bir dönemdir. Bu dönemde yaşanan siyasi hadiseler Türk demokrasi tarihinde önemli bir yer teşkil ettiği gibi bu hadiseleri ve gelişmeleri bizzat tecrübe etmiş ve bu dönemde siyasete önemli katkı sağlamış birçok kıymetli isim vardır. Bu kıymetli isimlerden biri, siyasi hayatı Türkiye'nin demokrasi sürecini her anıyla tecrübe etmiş, gerek Türk siyasetine gerek yerel siyasete etkileri ile adından fazlasıyla söz ettiren Hamit Fendoğlu, Nam-ı diğer Hamido' dur. Bir askeri darbeyle başlayıp başka bir askeri darbeye biten

bu dönemde, olayların nasıl seyrettiğini onun siyasi hayatından izlemek kaçınılmaz olacaktır. Çünkü Hamit Fendoğlu tam olarak da Türk Siyasi Tarihinde 1950'lilerden sonra seçkinlerin uğraşı olmaktan çıkan ve sokağa yansıyan siyasetin sokaktaki adamıdır.

1919 yılında Malatya'da dünyaya gelen Hamit Fendoğlu'na halk tarafından Hamido diye seslenilmektedir. Kendisi ise Hamido diye tanınmasından memnun kaldığını Şu sözleriyle dile getirmiştir: “ Ben Hamidoyum. ‘HA’, haktan yana, ‘MI’ milletten yana, ‘DO’, doğruluktan yana demektir, Hamido.” (Fendoğlu ile Kişisel Görüşme, 17.09.2017). Haksızlık karşısında demir gibi sert duran, memleket sevdalısı siyaset adamı Malatyalı Hamido'nun bu bölgeyi geliştirmek ve değiştirmek en büyük sevdasıdır. Diğer en büyük sevdası ise ilk sevdasını gerçekleştirmek için siyaset yolunda ilerlerken yolları kesişen Demokrat Parti ve kurucuları olacaktır.

Hamit Fendoğlu DP döneminde siyasete yakın ilgi duymaya başlamıştır. DP'yi desteklediği ve gösterilere katıldığı için dava açılmıştır. Yassıada olaylarında savcıya karşı Celal Bayar ve Adnan Menderes'i savunmuş ve bu nedenle idamla yargılanmıştır. 1965'te Adalet Partisi'nin adayı olarak Malatya Milletvekili seçilmiş ve 1969'a kadar TBMM'deki görevini sürdürmüştür. Sıklıkla gündeme gelen meclis kavgaları ve bazı siyasi gelişmeler onun Adalet Partisi'nden ihraç edilmesine sebep olmuştur. İhraç edildikten sonra Ferruh Bozbeyli'nin kurduğu Demokratik Parti'ye geçen Hamido, 1973 Milletvekili Genel Seçimlerinde bu partiden aday olmuş ancak seçilememiştir (gazetearsivi.milliyet.com.tr, 1950-1978). 11 Aralık 1977 yerel seçimlerinde Malatya'dan bağımsız aday olmuştur. Bu seçimlerde Malatya Belediye Başkanı seçilen Hamit Fendoğlu, daha sonra Adalet Partisi'ne geçmiştir. 17 Nisan 1978'de, daha henüz dört aylık belediye başkanı iken kendisine posta yoluyla gönderilen bombalı paketin evinde patlaması sonucu, gelini ve iki torunuyla birlikte Malatya'da hayatını kaybetmiştir (www.yenimalatya.com.tr, Şubat 2017).

1.3. Araştırmanın Amacı ve Denenceleri

Bu araştırma, Hamit Fendoğlu'nun Malatya siyaseti ve ulusal siyasetteki etkilerini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu nedenle çalışmada, Hamit Fendoğlu'nun siyasi

hayatını, siyasi kimliğini ve siyasete katkılarını doğru analiz edebilmek için onun siyasete adım attığı ve Türk demokrasi tarihinde önemli bir dönüm noktası olan çok partili hayata geçiş süreci ve bu süreci ortaya çıkaran siyasi atmosfer ortaya konmaya çalışılacaktır. Hamit Fendoğlu'nun siyasi hayatını oluşturan aynı zamanda siyasal ayrışmanın tırmanmaya başladığı 1960-80 arası yıllar, Türkiye'de ve Malatya'da yaşanan gelişmelere değinilecektir.

Hamit Fendoğlu'nun çok özgün ve bağımsız bir kişiliği olmakla beraber onun siyasette öne çıkmasını sağlayan siyasi karakterini doğru analiz etmek için gerek özel hayatında gerek siyasal ve sosyal hayatında etki sahibi kişiler hakkında bilgi verilecektir. Bunun ile birlikte, Hamit Fendoğlu'nun siyasal düşünce örgüsünü ve ideolojilere bakışını değerlendirmek için beslendiği kaynaklar, fikir mimarları, din, muhafazakârlık ve milliyetçilik anlayışı ele alınacaktır. Hamit Fendoğlu'nun siyasete etkilerini ortaya koyan siyasal hayatı ve uygulamaları çalışmanın en önemli bölümünü oluşturmaktadır. Hamit Fendoğlu'nun siyasal uygulamalarına yer verildiği "Siyaset ve Fendoğlu" başlığı altında ele alınan siyasal hayatı, özellikle belediye başkanlığı ve milletvekilliği dönemi Hamit Fendoğlu'nun siyasi uygulamalarından oluşmaktadır. Hamit Fendoğlu'nun yerel ve genel siyaset üzerindeki etkisinin belirginleştiği yıllar onun siyasi hayatının en önemli ve etkili yılları olan 1965-77 arası dönemde izlenmektedir. Çalışmanın bu bölümünde Hamit Fendoğlu'nun siyasi etkilerini destekleyen denenceler ortaya konulmaktadır. Denenceler;

- 1) Hamit Fendoğlu Cumhuriyet tarihinden 1965'lere kadar CHP kenti olan Malatya'nın siyasi yapısının dönüşümüne öncülük etmiştir.
- 2) Hamit Fendoğlu bulunduğu coğrafyada ve özellikle Malatya'da PKK hareketinin oluşmasına ve yayılmasına engel olmuştur.

Çalışmada ayrıca, henüz dört aylık Belediye Başkanı iken bombalı suikast sonucu hayatını kaybeden ve Türk siyasetinden uzaklaştırılmak istenilen Hamit Fendoğlu cinayeti ve sonrasında yaşanan siyasal olayların önemi üzerinde durulmuştur. Çalışmanın bu bölümü, Hamido cinayetini aydınlatmak amacı ile değil, Hamit Fendoğlu'nun Türk siyasetinde var olan etkisini ve Fendoğlu cinayetinin siyasal etkilerini değerlendirmek amacı ile yapılmıştır. Hamido cinayeti, çok sayıda faili meçhul cinayet için bir başlangıç

olmuştur. Ahmet Taner Kışlalı, Gaffar Okkan, Necip Hablemitoğlu gibi isimlerin öldürülmesine kadar uzanan faili meçhul cinayetlerin ilkidir. Hamido öldürülene kadar geçen süreçte, artık sıradanlaşan sağ-sol çatışmalarında faili belli ve rutin genç ölümleri yaşanırken, O'nun öldürülmesi toplumda infial yaratmak isteyen bir sürecin ilk ve etkili adımı olmuştur. Hamido cinayetinden sonra faili meçhul cinayetlerin ardı arkası kesilmemiştir. Tüm bu gelişmeler, Türkiye'nin hangi yöntemlerle ve ne amaçla böyle bir sürece sürüklendiğini açıkça göstermektedir. Hamit Fendoğlu, Abdi İpekçi, Doğan Öz, Kemal Türkler ve Gül Sazak gibi Türkiye'yi ihtilale çekmek veya koşulları olgunlaştırmak için belirlenmiş isimlerden biridir. Bu nedenle öncelikle Hamit Fendoğlu cinayetini anlamak, cinayeti aydınlatmaya çalışmak için yeterli olmasa dahi dönemin siyasi akışını, Türk Siyasal hayatında Hamit Fendoğlu'nun önemini ve Türkiye'nin siyasi iklim değışikliklerini anlamak açısından bir tecrübe kazandırmıştır.

1.4. Araştırmanın Yöntemi

Araştırma, tarihsel ve betimsel araştırma yöntemleri kullanılarak hazırlanmıştır. Hamit Fendoğlu'nun gerek özel yaşamına gerekse siyasi yaşamına ilişkin bilgi ve belgelerden, çeşitli kurum kayıt ve yayınlarından, kişisel hatıralardan yararlanılmıştır. Tüm bu kaynaklar ışığında elde edilen bilgiler betimlenerek neden-sonuç ilişkileri içerisinde irdelenmiştir.

1.5. Araştırmanın Bilgi İşleme ve Derleme Araçları

Araştırma, konu ile alakalı gelişmelere ilişkin açık kaynak verileri, basılı metinler, haber ve internet kaynaklarından faydalanılarak yapılmıştır. Bu nedenle, çalışmada dönem ile ilgili birincil kaynaklar başta olmak üzere konu ile ilgili bütün kaynaklardan yararlanılmış ve olayın tanıkları ile yapılmış mülakatlardan faydalanılmıştır. Belgesel kaynaklar derlemesi ve görüşme araçları kullanılmıştır. Yapılan görüşmeler telefonla, yüz yüze ve elektronik ortamda gerçekleştirilmiştir.

2. HAMİDO'LU YILLARIN SİYASİ KONJONKTÜRÜ

1950 ve 80 arası dönemin Konjonktürü Türkiye’de bu yıllardan önce yaşanan gelişmelerden ve altyapı unsurlarından bağımsız değerlendirilemez. Bu nedenle Türkiye Cumhuriyet’in kurulması ile yaşanan sosyal, ekonomik ve siyasi değişimlerin ortaya konulması 1950-80’li yılların Türkiye’sini anlamak için önemlidir. Türkiye Cumhuriyeti’nin inşası sadece Osmanlı İmparatorluğu’nun küllerinden yükselmemiştir. Gerçekte yabancı işgalciler ile eski rejime karşı ulusal mücadeleyi kazanan seçkinlerin imgeleminde yaratılmıştır (Ahmad,1997:3).

Türk siyasi tarihinde demokrasi sürecini kesintiye uğratan siyasi olayların yaşandığı 1950-80’li yıllar önemli olduğu kadar, çok partili hayata geçişe kadar yaşanan olaylar, demokratikleşme süreci ve bu süreci hazırlayan koşullar da önemlidir. Bu dönemde yaşanan olaylar 1950’li yıllardan sonra belirginleşmeye başlayan ve daha sonra artarak devam edecek ve ihtilaller ile sonuçlanacak yılların temelini oluşturmaktadır.

2.1. 1950- 80 Arası Dönemi Hazırlayan Koşullar

1946’ da çok partili hayata geçiş ile önemli demokratik adımlar atılmıştır. Sistemde yapılan bu değişiklik Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana demokratik yöntemlerden uzak ve iktidarda bulunan seçkinlerin iktidarı kaybetme endişesi yaratmıştır. Bu endişe, iktidarı elinde bulunduranların iktidarı kaybetmemek için demokratik olmayan yolları tercih etmeleriyle sonuçlanmıştır. Türk siyasal hayatında derin izler bırakacak darbeler, terör ve siyasal suikastlar gibi olaylar üretmiştir. Demokrat Parti'nin kuruluş, yükseliş ve çöküş hikâyesini, 27 Mayıs askeri darbesini ve Başbakan Adnan Menderes'i idama götüren süreç ve sonrasında demokrasiyi iki kez daha kesintiye uğratacak 1971-80 askeri müdahalelerini anlamak Türk siyasetinin geçirdiği değişim ve dönüşümü görmek açısından faydalıdır. Demokrasiye geçişin ilk adımlarının atıldığı 1930' lardan 1960'taki ilk askeri darbeye kadar olan dönem Türk Demokrasi Tarihine mercek tutmaktadır.

2.1.1. Demokratik Altyapı

1923’te Cumhuriyetten sonra Halk Partisi yeniden adlandırılarak Cumhuriyet Halk Partisi adını almıştır. CHP Türkiye’yi 1950’ ye kadar 27 yıl boyunca aralıksız tek parti sistemi ile yönetmiştir. Türkiye’nin demokrasiye geçişi hiç kolay olmamıştır. Türk siyasi tarihinde çok partili hayata geçiş için üç kez deneme yapılmıştır. Bu girişimlerden sadece

biri başarı ile sonuçlanmış ve devamında askeri bir müdahale ile neticelenmiştir (Dündar, Çatlı: 13.01.16).

Cumhuriyet Halk Partisi 27 yıllık iktidarlığı dönemi boyunca özellikle II. Dünya savaşından sonra oluşan batılılaşma çabalarına kadar çok partili hayata geçiş ile ilgili hiçbir girişimde bulunmamış otoriter bir yönetimi benimsemiştir. CHP'nin bu dönemde yürüttüğü ekonomi politikaları siyasi politikalar ile benzerlik göstermektedir. Tek parti yönetiminin ekonomi politikaları devletçi olmak ile beraber tamamen özel teşebbüse karşı değildir. CHP'nin ekonomi politikalarındaki liberal eğilimler özel sermayenin yetersiz olduğu ve yatırımda isteksiz davrandığı alanlarda devletin sanayileşmeye öncülük etmesi gerektiğine dair önlemleri ifade eder (Özbudun, 2010: 16).

CHP'nin uyguladığı siyasi baskılar ve ekonomi politikaları parti içinden muhalefetin filizlenmesine neden olmuştur. CHP'nin uyguladığı ekonomi politikaları sonucunda büyük esnaf ve sanatkârlardan oluşan başka bir muhalefet odak noktası haline gelmiştir. CHP'nin 1923-30 yılları arasında uyguladığı ekonomi politikalarıyla ekonomi %9,3 oranında bir gelişme göstermiştir. Öte yandan, 1929 yılında yaşanan ekonomik buhran Türkiye'de önemli siyasal düzenlemelere neden olduğu gibi iktisat politikasının yönünü devletçiliğe çevirmesini de tetiklemiştir (Buluş, 2004: 152). Cumhuriyet'in kuruluşundan sonra gelişen zengin sınıf ve toprak sahipleri ile asker-bürokrat ilişkisi gittikçe bozulmaya başlamış ve gelişen bu zengin sınıf iktidara gelmenin yollarını aramaya başlamıştır. 1944 yılına gelindiğinde ise İkinci Dünya savaşı nedeniyle oluşan ekonomik ve siyasal sorunlar gerek parti içerisindeki muhalefetin belirginleşmesine gerek basında halkın çektiği sıkıntılara yönelik eleştirilerin artmaya başlamasına neden olmuştur (Çufalı, 2005:405).

Belirtildiği gibi Cumhuriyet kurulduktan sonra çok partili hayata geçiş çalışmaları olsa da bunların çoğu başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Parti içerisinde çok partili hayata geçiş sürecine kadar ara sıra muhalif söylemler olmuştur, ancak bunlardan en dikkate değeri halk için faydalı olabilecek bir kanuna karşı oluşan ciddi muhalefettir. Bu kanun, Ocak 1945'te Meclise sunulan “Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu”dur. 14 Mayıs 1945'te başlayan Meclis müzakerelerinde bu maddeye karşı tavır alanlar arasında Adnan Menderes, Emin Sazak, Celal Bayar, Fuad Köprülü ve Recep Peker gibi isimler yer almaktadır (www.resmigazete.gov.tr, 15.12.2017). Bu isimler 1945 tarihinde CHP grup

Başkanlığına verdikleri Dörtlü Takrir adlı önergeyle demokrasi adına ilk adımı atmış bulunacaklardır. Bu yıllarda yaşanan ve siyasi atmosferin değişmeye başladığını gösteren gelişmelerden bir diğeri ise 1945’ te Hüseyin Avni Ulaş, Nuri Demirağ, Cevdet Rıfat Atilhan tarafından Milli Kalkınma Partisinin kurulmasıdır. Türk Siyasal Hayatında böyle adımlar tek parti iktidarının gözetiminde gerçekleşmekteydi. Ancak ilk defa muhalif partiler kendi iradeleri ile ortaya çıkmaya başlamıştır. Güçsüz bir muhalefet partisi olan Milli Kalkınma partisi, kadrosunun zayıf olması ve geniş bir kitleye hitap edememesi gibi gerekçelerle ve özellikle gerek DP’nin, gerek CHP’nin söylemleriyle tarih sahnesinden ayrılmıştır (Çufalı, 2005:408).

Çok partili hayata geçiş süreci sadece iç etkenler değil dış etkenlere bağlı olarak da gelişme göstermiştir. Özellikle CHP’de II. Dünya Savaşı’ndan sonra artan liberalleşme eğilimi daha sonraki süreçte savaşı oluşturan koşullar nedeniyle yüzünü tamamen Batı’ya dönmesine neden olmuştur. İsmet İnönü’yü siyasette reforma sevk eden belirli temel saikler vardır. Bunlar genel olarak üç temel başlıkta söylenebilir: Uluslararası şartlar, Türk toplumundaki sosyo-ekonomik dönüşümler ve mevcut otoriter rejimin özü. Bu konuda yapılan yorumlar üzerinden en temel iddia, İkinci dünya savaşından sonra demokrasilerin zafer kazanması sonucu Türkiye’nin bulunduğu coğrafyada yalnız kalmamak ve Sovyet tehdidi karşısında gerek önlem almak gerek Batı ile ters düşmemek için siyasi değişimlere sessiz kaldığı iddiasıdır. Türkiye’de meydana gelen tüm bu siyasi gelişmeler dünyada meydana gelen gelişmelerin Türkiye’yi bu sürece itmesinden ötürüdür. (Özbudun, 2010: 21). Bu iddialara karşın Bernard Lewis şunları söylemektedir: “Siyasal değişim lehinde direkt Amerikan etkisi olduğu teorisini destekleyen hiçbir kanıt yoktur. Söylenilecek en çok şey, uluslararası faktörlerin elverişli bir ortam yaratılmasına yardımcı olduğudur. Türkiye’nin yöneticilerinin, sırf yabancı bir devleti memnun etmek için hükümet şekillerini değiştirmeleri ve iktidarı bir muhalefete teslim etmeleri muhtemel değildi. Bu liderler, başlangıçta bilmeseler bile kısa zamanda anlamış olmalıdırlar ki, Türkiye’de demokratik hürriyetlerin genişletilmesi veya kısılması, Washington’un onlara yardım etme veya onları terk etme kararı üzerinde ancak sınırlı bir etkiye bir etkiye sahip olacaktı.”(Lewis, 2004: 186).

Ekonomik şartları da en az siyasi şartları kadar zayıf olan Türkiye’yi demokratikleşmeye iten diğer önemli nedenler ise ekonomik nedenler ve dış baskılardır. 1929 Ekonomik Buhran tüm dünyayı sarstığı gibi genç Türkiye Cumhuriyeti’ni de ciddi

şekilde etkilemiştir. Bu yıllarda Türkiye'nin her bölgesinde ciddi bir yoksulluk yaşanmaktadır. Bu nedenle Mustafa Kemal Atatürk, Türkiye'yi gerek siyasi gerek ekonomik yönden Batı ile bütünleştirmek için bir yöntem aramış ve ülkenin bu durumdan çıkışının ancak çok partili bir demokrasi ile gerçekleşebileceğini dile getirmiştir. (Zürcher, 2004: 304). Bu nedenle, askeri ve siyasi desteğinden faydalanmak istediği ABD'nin önem verdiği demokrasi ve serbest girişim gibi ilkelere uyulması gerektiği konusunda hükümet düzenlemelere gitmiştir. Bu gelişmeler ile beraber 4 Temmuz 1948'de Marshall Planı yardımları başlamış "Türkiye-ABD Ekonomik İşbirliği Anlaşması" imzalanmıştır. Bu anlaşmalar neticesinde Türkiye 1948–1952 yılları arasında 352 milyon dolarlık parasal yardım almıştır (Tuna, 2007: 92).

2.1.2. Siyasal Pratik

İnönü'nün çevresinde az sayıda da olsa demokrasi ve liberal eğilimli şahısların varlığı, dış etkenlerin zorlaması, çok partili hayata geçiş için sorun teşkil edebilecek siyasi yapıya bir daha geri dönüş olmayacağına dair inanç Türkiye'de çok partili hayata geçişi sağlamıştır (Küçük, 2005: 441). 1945'te Milli Kalkınma Partisinin kuruluşu Türkiye'de çok partili hayata geçiş ile meydana gelen siyasi adımların ilkidir. 1945'ten 1952'ye kadar olan dönemde 33 tane siyasi parti kurulmuş, ancak çok kısa bir süre faaliyette bulduktan sonra bir kısmı feshedilmiş, bir kısmı kapatılmış, bir kısmı ise başka siyasi partilerle birleşme yoluna gitmiştir (Teziç, 1976: 13). Bu dönemin koşulları muhalefeti barındırmamış, parti üyelerinin bir kısmı hapsedilmiş bir kısmı ise Mustafa Kemal Atatürk'e suikast davasının bir sonucu olarak idam sehpalarında cezalandırılmıştır. (Tanör, 2000: 263).

Türkiye'nin çok partili hayata geçtiği 1945-46'lı yıllara gelindiğinde DP demokratik seçim mekanizmasının kurumsallaşması için önemli bir mücadele vermiştir. Çok partili hayata geçilmiş ve DP büyük bir halk desteğini de alarak 10 yıl boyunca iktidarda kalmıştır. Bu süre zarfında iktisadi alanda ciddi hizmetlere adım atmıştır ancak daha sonra gerçekleştirdiği kimi politikalarla muhalefetin ve ordunun tepkisini çekmeye başlamıştır. Türk ekonomisi bozulmaya başlamış, ticaret açığı büyümüş ve borç ödemeleri gecikmeye başlamıştır. Seçim öncesi tarım ürünlerine yüksek fiyat verilmiş buda enflasyonu arttırmıştır. ABD bu nedenle Türkiye'nin talep ettiği oranın çok aşağısında bir ekonomik destek sağlamıştır (Dündar, Çatlı: 13.01.16). DP'ye oy

vermeyen iller cezalandırılmaya başlamıştır. 1954 seçimlerinde CHP'yi destekleyen Malatya 2'ye bölünerek Adıyaman ili kurulmuş, benzer şekilde Kırşehir CHP'ye verdiği oylar nedeniyle ilçeye dönüştürülmüştür. Ardından da bir dizi baskı yasası meclise girmeye başlamıştır. Bunlardan en dikkat çekici olanı yeni bir seçim yasasıyla radyonun siyasete kapatılmasıdır. Tüm bu hadiselerden sonra yaşanan 6-7 Eylül olayları da toplumda bir kargaşa yaratmış ve muhalefetin çoğunluk sistemine karşı eleştirileri artmaya başlamıştır (Karadağ, 2005: 325).

Türkiye'de tek parti döneminin sona ermesiyle demokraside önemli bir aşama sağlayan siyasal pratikler cumhuriyeti belli ölçüde yeniden yapılandırmıştır. Ancak, bu siyasi değişimler tek partili cumhuriyet kurmak isteyenler ile demokratik cumhuriyet kurma çabası içinde olanların karşılıklı mücadelesi içinde işleyen bir sürece dönüşmüştür (Dursun, 2005: 382).

2.1.3. Uluslararası Ortam ve Batıya Bağlanma

Türkiye'de bu dönemde siyasal yaşam çok özel bir ortamda gelişme göstermiş ve Türkiye'nin bugüne kadar ki siyasal gelişmeleri bu ortamdan ayrı olamayacak bir bütün oluşturmuştur. II. Dünya savaşından sonra oluşan yalnızlık psikolojisi ve bir taraftan batı basınında sıklıkla yer alan Sovyet tehdidi karşısında Batı yanında yer almak isteyen Türkiye'nin siyasal adımlarının da belirleyicisi olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu'ndan beri hiçbir ittifakı bu kadar hızlı kabullenmeyen Türkiye, NATO'ya hiç itiraz etmeden dâhil olmuştur (Oran, 2009: 491).

İnönü'nün iktidarlığı döneminde de Türkiye NATO'da yer almak istemiş fakat Türkiye'nin bu talebi karşılık görmemiştir. Kore Savaşı Demokrat Parti için bir fırsat olmuştur. Bu fırsatı değerlendirmek için Kore'ye 4500 kişilik asker ile katılan Türkiye bu çabanın karşılığını 1952 yılında NATO'ya dâhil olarak almıştır (Dündar, Çatlı, 13.01. 2016).

Türkiye'nin NATO ve Kore'den sonraki dış politika kararları kötü ekonomik ve siyasal şartlar içerisinde alınmıştır. Bir zamanlar dış politikada Araplar yanında yer alan Türkiye, 1948'de Filistin Uzlaştırma Komitesine olumlu oy vermiş, 1948'de bir ABD vatandaşını Fener Patriği olarak getirtmiştir. 1949'da Asya Devletler Kongresine katılmayan Türkiye, 1950'den itibaren Kıbrıs'ta İngiltere'yi desteklemiştir (Oran, 2009: 495). Demokrat Parti kurulurken parti programında içte ve dışta daha demokratik ilişkiler

kurmak hedefinde olduğunu sıklıkla belirtmiştir. Bu nedenle Balkanlarda önce Yunanistan ve Yugoslavya ile 1953'te Balkan Paktını, sonra Ortadoğu'da Irak ile 1955'te Bağdat Paktını imzalamıştır. Bu paktlar başarısızlıkla sonuçlanmıştır ancak DP, NATO'nun büyük strateji ortağı olduğunu kanıtlamıştır (Gümüş ve Muharrem, 2006:6). Tüm bu gelişmeler ile beraber Türkiye takip eden yıllarda aldığı siyasi kararlar ile az gelişmiş ülkeleri küstürmüştür. 1956 Süveyş bunalımında Fransa ve İngiltere'nin yanında yer almıştır. 1958'de ABD'ye NATO üslerini kullanarak Beyrut'a asker çıkarmasını sağlamıştır. 1962'de Küba füzeler krizinde ise Türkiye nükleer saldırıya uğrama tehlikesi ile karşı karşıya kalmıştır (Oran, 2009: 496).

Türkiye Batılılaşma hedefleri çerçevesinde NATO, BM gibi birçok kuruma üye olmayı hedeflemiştir. Bu hedeflerinden biri de Avrupa Ekonomi Topluluğudur. 1959 yılında AET'ye başvuruda bulunmuştur. 1963 yılında AET ile arasında bir ortaklık ilişkisi yaratan Ankara anlaşması ile devam eden Türkiye-AB ilişkileri, 1970 yılında Gümrük Birliği'ne ilişkin Katma Protokolün imzalanması ile devam etmiştir. Daha sonra ilişkiler 1960-80 darbeleri ile kesintiye uğramış, Türkiye siyasal ve sosyal alanda yetersiz görülmüştür (ab.gov.tr 2017). 1945-60 yılları arasında yaşanan bu gelişmeler ışığında Türkiye'nin Batı ve ABD ile iyi ilişkiler kurduğu görülmektedir. Fakat 1960 sonrası özellikle Kıbrıs sorunlarıyla beraber Türkiye ve ABD ilişkilerinde sıkıntılı bir döneme girilmiştir. Türk-Yunan ilişkileri çok zayıflamış, iki ülke arasındaki kriz gittikçe artmıştır. Bu nedenle Kıbrıs Meselesinin bu dönemde Türk Dış Politikasını en fazla meşgul eden meselelerden biri olduğu görülmektedir. Bu mesele kendi içerisinde önemli olduğu gibi, Türk-Yunan, Türk-SSCB ve hatta Türk-Ortadoğu ilişkileri de onun etkisi altında gelişme göstermiştir. 1980 sonrasında, 1940-80 arası yıllarda Türk dış politikasını oluşturan ve Türkiye'nin ülke siyasetini belirleyen tüm bu gelişmelerin etkisi azalmaya başlamıştır (Çolak, 2015).

2.2. 1950-80 Arası Dönemin Karakteristiği

Türkiye'de demokrasinin önemli şekilde gelişmeye başladığı 1950-80 arası dönem aynı zamanda demokrasinin ciddi siyasal olaylar ile kesintiye uğradığı bir dönemdir. Bu dönemin karakteristiğini ortaya koyabilmek için dönem içerisinde meydana gelen siyasi ve sosyal gelişmeler ve dönüşümler önemlidir.

2.2.1. Çok Partili Hayata Geçiş ve Demokratikleşme

Demokrasinin en önemli kurumlarından olan seçimler Cumhuriyet döneminde ilk defa 1923 yılında yapılmıştır. Bu seçimler ile beraber Cumhuriyetçi seçkinlerin yanında sultanlığı yeniden inşa etme çabası içerisinde olan İslamcı ve az da olsa liberaller kendi aralarında ciddi bir muhalif oluşturmuştur. Böyle bir ortamda demokrasinin sağlanamayacağı belli olmakla beraber bu ortamı oluşturacak araçların eksikliği nedeniyle parlamentonun feshedilerek yenilenmesine karar verilmiştir. Daha sonra yapılan 1927, 1931,1935, 1939 ve 1943 seçimleri CHP'nin tek parti iktidarlığı ile geçmiştir (Karadağ, 2005: 323).

İkinci Dünya Savaşının koşulları belirginleşmiş ve Türkiye savaşa girmemiştir. Ancak, savaşın oluşturduğu siyasi ve ekonomik ortamın etkilerinden kurtulamamıştır. Gün geçtikçe bozulan ekonomik koşulların etkisiyle daha önce köyden kente mal taşıyan kağıtlar artık şehirlere yiyecek aramak için gitmiştir. Savaşın daha da şiddetlendiği bir aşamada, 1942 yılında konulan “varlık vergisi” şikâyetleri ve muhalefeti daha fazla arttırmıştır. Bu yıllarda Türkiye'nin sağında yer alan isim Alparslan Türkeş muhalif söylemlerde bulunarak hükümeti eleştirmiştir. Ancak, bu sesler İsmet İnönü'ye muhalefet olabilecek güçte olmamıştır. İsmet İnönü'ye karşı asıl güçlü muhalefet İstiklal Harbi'nin Galip Hoca'sı, Atatürk'ün iktisat vekilliğini yapmış, eski silah arkadaşı Celal Bayar tarafından gerçekleştirilmiştir (Dündar, Çatlı: 13.01.16).

II. Dünya savaşından sonra gerek iç gerek dış etkenler, bu etkenlerin belirlediği siyasal, sosyal ve kültürel koşullar ve bu koşullarda oluşan siyasi ortam çok partili sürece geçişi hızlandırmıştır. Savaşın bitmesiyle beraber Sovyetler Birliği, Doğu Avrupa'da kendine bağlı devletler kuşağı oluşturmak ve kendi siyasi rejimini dayatmaya çalışmak istemektedir. Bu doğrultuda Sovyetler Birliği'nin hedefindeki ülkelerden biri de Türkiye'dir. Türkiye II. Dünya Savaşından sonra savaşın bulunduğu coğrafyada kendini yalnız hissettiği ve güvenlik sorunlarını tek başına çözemeyeceği için tercihini Batıdan yana kullanmıştır. Batı da kendi güvenliği için talep edilen bu desteği geri çevirmemiş ve Türkiye'ye vermiştir (Apuhan, 2010: 67). Tüm bu koşullar içinde yine de II. Dünya Savaşı'nın ağır, askeri ve ekonomik koşulları altında Türkiye'nin çok partili hayata geçişi kaygısı içinde olmasının nedeni, savaş sonrası Batılı demokratik ülkelerin yanında başka türlü bir sistemle yer alamayacağı düşüncesindedir. İsmet İnönü'nün gerek San

Francisco Konferansı önce yaptığı durum değerlendirmesinde gerek 19 Mayıs 1945’ te yaptığı konuşmalarda büyük reformcu Mustafa Kemal’in izinden giderek Mustafa Kemal’in hep kurmak istediği gerçek demokrasiyi kuracağını dile getirmesi bu adımın açıklaması niteliğindedir (Albayrak, 2004: 30). Yine aynı şekilde, İsmet İnönü’nün 1 Kasım 1945 tarihinde yaptığı konuşmasında: “Büyük Meclisin her deneti yanında milletin vergileri ve harcadıkları üzerindeki deneti, en ileri demokratik milletin hiçbirinden eksik kalmayacak kadar kesin ve kavrayışlıdır. Bizim tek eksiğimiz, Hükümet Partisinin karşısında bir parti bulunmamasıdır” şeklinde ifade ettiği sözleri İsmet İnönü’nün bir muhalefet partisine hazır olduğunu göstermektedir (Uslu, 2015: 359).

Oluşan bu yeni siyasi ortamda gerginliklerin yaşanması muhtemeldir. Muhalefet ile hükümet arasında ilişkiler gerildiği zaman İnönü oluşan gergin ortamı ortadan kaldırmak adına adımlar atmıştır. Bunlardan en önemlisi, 12 Temmuz 1947’de muhalefet lideri Bayar ile Başbakan Peker arasındaki gerginliğin arkasından yayınladığı ‘‘12 Temmuz Beyannamesi’’dir. İnönü bu Beyannamede kendisini her iki partiye de eşit derece sorumlu tuttuğunu, ihtilalci bir metot yerine hukuki bir metot kullanan bir muhalefet partisinin, iktidar partisi ile aynı ayrıcalıklara sahip olabileceğini dile getirmiştir (Özbudun, 2010: 19).

Yine de çok partili hayata geçiş sürecinin tamamıyla rızaya dayandığını söylemek doğru olmayacaktır. O günkü siyasi ve ekonomik gelişmelerin farkında olan İnönü, bir miktar liberalleşmenin yenir bir siyasi muhalefetin oluşmasına izin vermekle gerçekleşebileceğini kabul etmiştir. Ancak yine de buna karşı bir dizi önlemler almaktan geri durmamıştır. Bu nedenle, Demokrat Partilileri hazırlıksız yakalamak maksadıyla seçimleri Temmuz 1947’den 1946’ya almıştır (Zürcher, 2004: 304). Yine CHP’nin seçimleri kazanmasının adil olmayan yöntemler ile elde edildiğine dair birçok iddia mevcuttur. Bütün yerel ve bölgesel yöneticiler CHP üyesi olduklarından ve o güne kadar demokrasi adına böylesi bir girişime şahit olmadıklarından olacak ki siyasi muhalefet ile devlete ihaneti birbirinden ayırt edememişlerdir. CHP çoğunluğu sağlamasının sebebinin büyük çaptaki hileli oylarda saklı olduğunun farkındadır. Demokrat Parti bu duruma tepkisiz kalmamıştır. DP seçim sonuçlarını soruşturmuş, Celal Bayar bu soruşturma sonucuna göre DP’nin gerçek sandalye sayısının 279 olduğunu açıklamıştır (Zürcher, 2004: 308-309).

1946 yılındaki seçimlerin adil bir şekilde yapılmadığını İnönü kabul etmese dahi Demokrat Parti oyların demokratik olmayan yollarla elde edildiğini her fırsatta dile getirmiştir. Bu düşüncelerinden ötürü DP'liler Milli Şef İnönü'nün yaptığı meclis konuşmasını dinlemeden oradan ayrılmıştır. Tüm tepkilerine rağmen, seçimlere yeteri kadar hazırlanamayan ve teşkilatlanamayan DP'nin bu seçimleri kazanması o süreçte zaten beklenmemektedir. Ancak, seçimlerde hile yapıldığı algısı daha sonraki yıllarda DP için güçlü bir propaganda aracı haline gelmiş ve halk DP'nin yaşadığı bu mağduriyeti galibiyete çevirmiştir (Dündar, Çatlı: 13.01.16).

Demokrat Parti 1946 yılında çok partili döneme geçtiğimiz ilk seçimden, 1950'li yılına kadar demokratik bir seçim mekanizmasını güçlendirmek adına ciddi bir mücadele vermiştir. Tüm bu mücadelesine rağmen ilerleyen yıllarda muhalefetin radyo kullanması elinden alınarak propaganda yapması engellenmeye çalışılmıştır. Bir siyasi partiden adaylığı reddedilen kimsenin diğer bir siyasi partiden ya da bağımsız aday olması önlenmeye çalışılmıştır. Buna benzer şekilde memurların aday olabilmeleri seçimlerden 6 ay önce istifa etmelerine bağlanmış ve siyasal partilerin ortak bir liste ile seçime gitmeleri yasaklanmıştır (Karadağ, 2005: 325). 1946-60 döneminde, birçok parti kurulmuş ve barışçıl yollarla siyasal iktidar değişikliği yaşanmış olsa da, demokratik kurumsallaşmanın yeterince sağlanamamış olması ve 1960 yılında demokratik siyasal yaşamın bir darbe ile kesintiye uğramış olması dönemin demokratik niteliklerden ne kadar yoksun olduğunu göstermiştir.

2.2.2. Demokrasinin Sembolü Demokrat Parti ve Liberalizasyon

CHP içinden bir grup kişinin talebiyle başlayan ve daha sonra Türk demokrasi tarihinde dönüm noktası olacak bir süreci başlatan Demokrat Parti kimdir sorusu önem arz etmektedir. Demokrat parti de geçmişteki diğer birçok parti gibi halk içinde gelişen bir hareketten doğmayıp TBMM içinden kopup gelen ve 3'ü hala milletvekili olan kişiler tarafından kurulmuştur. 1944 bütçesinin görüşüldüğü meclis oturumunda hükümetin politikalarını eleştirmekle muhalefete başlayan Celal Bayar, bazı bakanlarla kürsüden tartışmalara girmiştir. İlk kez partiden bir milletvekili böyle bir tutumla Milli Şef'in bütçe politikalarını eleştirmiştir (Gülsünler ve Ertürk, 2012: 91). 1945'te CHP grup Başkanlığına verilen önerge ile adı "Dörtlü Takrir" olarak geçen bu önergeyi 1932'den beri Meclis'te bulunarak CHP Parti Müfettişliği yapan Atatürk'ün aydın gezisinde

tanıyarak meclise taşıdığı partinin Aydın Milletvekili Adnan Menderestir. Diğer isimler, İstiklal Mahkemesi savcısı olarak Atatürk'ün en güvendiği kişilerden biri olan CHP Konya Milletvekili Refik Koraltan ve CHP Kars milletvekili olan edebiyat profesörü Fuat Köprülüdür. Önerenin reddedilmesi ile başlayan süreçte milletvekilliğinden istifa eden ve CHP'nin ilk yöneticilerinden biri olan diğer önemli isim ise Celal Bayar'dır (Apuhan, 2010: 72). Ancak Demokrat Partinin sadece bir grup bürokratik isimden oluştuğunu söylemek onlara verilen halk desteğinin büyüklüğünü anlamayı zorlaştıracaktır. Çünkü Demokrat Parti ile CHP arasındaki en belirgin fark Demokrat Parti milletvekillerinin bürokrasiden gelmiş olan milletvekili sayısının çok daha az olmasıdır (Göktepe, 2015: 363).

Demokrat Parti, hem olayların sonucu olarak hem de iktidarın onayı sonucu kurulmayı başarmıştır. Bunu özellikle anayasa şartlarını iyi okuyan İnönü'nün yeni dönemde Türkiye'nin güvenliğini tehlikeye atmamak için verdiği bir onay olarak kabul etmek daha yerinde olacaktır. Yine Demokrat parti ile birlikte bu dönemde 27 parti kurulmuş ancak sadece Demokrat Parti ayakta kalabilmiştir. Bunun en önemli nedeni, DP'nin Cumhuriyet'in kurucu partisi olan CHP'den geliyor olması ve bu nedenle İsmet İnönü'nün kurulan muhalif partinin kendi denetiminde olacağına olan inancıdır (Apuhan, 2010: 73). Buradan anlaşılacağı üzere İsmet İnönü, bu değişikliği şartların bir dayatması olarak kabul etmiş görünmektedir. Ali Fuat Başgil' in deyişiyle, "Franko gibi İnönü de harpten sonra totaliter rejimini devam ettirebileceğine dair kanaat getirseydi mevcut totaliter rejimi sürdürmek için tereddüt etmeyecekti. DP kapatılana kadar kin dolu münasebetleri bunun ispatıdır"(Başgil, 1966: 55.).

Demokrat Parti'nin 7 Aralık'ta ilgili makamlara sunduğu parti tüzüğü programında belirtilen hususlar ile parti ideolojisini ortaya koymuştur. Bu hususlar ve ideolojisi temel noktalarıyla; liberal ekonomik politika ile devlet sektörü yerine özel sektöre daha fazla destek, halk için daha fazla hürriyet ve dini konulardan daha az kısıtlama olarak belirtilmiştir (Göktepe, 2012: 364). İsmet İnönü'nün belki de en önemli kaygısı Mustafa Kemal'in belirlediği laiklik reformuna karşı oluşabilecek herhangi bir tehdittir. Bu nedenle, kendisine programı getiren ve CHP'den istifa eden Celal Bayar'a yönelttiği ilk soru: "Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasında olduğu gibi dini inançlara riayetkâriz diye bir madde var mı?" olacaktır. Bu soru İnönü'nün kaygısını destekler niteliktedir. Bayar ise bu soruya şöyle cevap vermiştir: "Laikliğin dinsizlik olmadığı var". İnönü'nün ikna

olması gereken diğer iki konu ise köy enstitüleri ile dış politikada ayrılık olup olmayacağıdır. Bu sorulara istediği cevabı alan Milli Şef İnönü partinin kurulmasına onay vermiştir. Bu onayı alan Demokrat Parti Türk Siyasi Tarih inde yerini büyük bir halk desteği ile almıştır (Apuhan, 2010: 72).

DP'nin iktidara geldiğinde özellikle üzerinde durduğu konular; özel teşebbüs, özgürlük ve anti-komünizm'dir. DP Genel Başkanı Menderes, 51 yaşında ve 21 yıllık milletvekilidir. Vekillik görevinin 16 yılını CHP'de yapmış biri olarak kendisini keşfedenin Atatürk olduğunu daima dile getiren Menderes, siyasi tecrübeleriyle geçmişten getirdiği pek çok siyasi ahlak ve alışkanlıklara da sahiptir. Celal Bayar ise Başbakanlık ve Atatürk'ün iktisat vekilliği gibi birçok görevde bulunmuştur. Aynı zamanda İnönü'nün silah arkadaşı olan Celal Bayar İstiklal Harbinin de Galip Hocasıdır. Partinin diğer en önemli kurucularından Edebiyat Profesörü olan Mehmet Fuat Köprülü'yü Celal Bayar'ın öncülüğünü yaptığı bu muhalif gruba taşıyacak olan Adnan Menderes'tir. Refik Koraltan ise ilk TBMM mebuslarından. Daha sonra valilik yaptığı sırada Bayar ile ilişkileri gelişmiştir (Dündar, Çatlı: 13.01.16).

“Yeter söz milletin” sloganıyla ciddi destek gören Demokrat Parti'yi bir önceki hükümet ile kıyasladığında yükseköğrenimli olanların sayıca daha az olduğu görülmektedir. Ancak vekillerin yaş ortalamaları olarak daha genç oldukları, seçmenleri ve seçim bölgeleriyle daha yakın ilişkilere sahip oldukları, hukuk ve ticari bilgilere sahip kişilerden oluştuğu görülmektedir. Eski iktidar partisi CHP ile henüz yeni iktidar olmuş DP arasındaki en belirgin fark ise, DP'nin askeri bürokrasiden gelmiş milletvekili sayısının CHP'ye oranla az olmasıdır (Göktepe, 2012: 363).

1946 seçimleri, bir hükümet değişikliği getirmemiştir. Ancak bu seçimler hem Türkiye için hem de CHP için bir şeylerin değişmeye başladığının göstermiştir. Demokrat Partinin iktidara gelmeden önce dile getirdiği belli temel politikaları dışında CHP'den ideoloji olarak çok uzaklaştığını söylemek doğru olmayacaktır. Seçimlerden sonra Menderes ve Bayar'a yöneltilen CHP'ye nazaran DP'nin yeri neresi sorusuna Bayar: “ Demokrattır”, Menderes ise: “ Belki iki parmak daha soldadır” diyecektir. Demokrat Parti programlarına bakıldığında CHP'nin iki parmak daha sağında yer aldığı görülmektedir (Dündar, Çatlı: 13.01.16).

1950 seçimleri ile uygulanan seçim sistemine göre, Demokrat Parti oyların % 53,3'ünü alarak meclise 408 milletvekili CHP oyların %39.78'ini alarak 69 Milletvekili, Millet Partisi ise sadece 1 Milletvekili kazandırabilmiştir (Göktepe, 2012: 362). Seçim sonuçlarına göre İsmet İnönü büyük bir hayal kırıklığı yaşamıştır. Adnan Menderese göre ise İsmet İnönü büyük bir aldandıydı, eğer seçimleri kaybedeceğini bilseydi seçimlerin yeni sistem olan tek dereceli, genel, gizli oy, açık tasnif esasları ile propagandanın serbest bırakılarak ve yargı güvencesi altında yani daha demokratik yollarla yapılmasına izin vermezdi. Bu nedenle Demokrat Parti'nin seçimleri kazanmasına ne şartlar el verirdi ne de ihtimaller dâhilinde böyle bir netice söz konusu olabilirdi (Apuhan, 2010: 92).

Bu dönemde Türkiye ekonomisinin, II. Dünya Savaşından sonra gelen Marshall planı dâhilinde İnönü'nü Hükümeti'nin aldığı önlemlerle ve daha sonra 1946'da beri serbest piyasa ekonomisini en fazla savunan Demokrat Partililerin programlarıyla liberalleşmeye başladığı görülmektedir. Yeni Hükümet, Türkiye gibi bir ülkenin en verimli liberalleşme hamlesinin tarımla başlaması gerektiğinin bilincindedir. Bu nedenle çiftçiye ucuz kredi sağlamıştır. Bunun ile kalmayıp tarım ürünleri fiyatlarını yüksek tutarak çiftçinin çıkarlarına öncelik veren politikalar uygulamıştır (Zürcher, 2004: 326).

Ekonomik liberalleşmeyi arttıracak politikaları uygulamaya devam eden Demokrat Parti çok önemli iki adımı yasa ile tescillemiştir. Bunlardan biri "Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu" dur. Bu yasa ile Türk pazarı dışarı açılmıştır. Diğerisi ise, petrol kanunudur. Bu politikaların başarıyla gerçekleşmesi için DP, aslen Teksaslı bir petrol kralı olan Amerikan Büyükelçisi George MC Geen' den yardım almıştır (Dündar, Çatlı: 13.01.16). Demokrat Partinin ekonomi politikaları genel olarak değerlendirildiğinde, hedefinin serbest piyasa ekonomisine uygun, özel teşebbüs ile kamu teşebbüslerinin uyum içinde çalışabileceği, rekabeti ortadan kaldıracak veya sınırlandıracak faktörlerin önlenilebileceği uygun bir ortam hazırlamak olduğu görülmektedir. Devlet elindeki sınırlı kaynakları tarım sektörüne ayırmak yerine, kredi koşullarını iyileştirmek, kooperatifleşme, bitki ve hayvan ırklarının ıslahı ile ilgili yöntemler geliştirmek, çiftçiye üretimini arttıracak her türlü teşvik ve yardımın yapılmasını sağlamak amacıyla politikalar geliştirmeyi hedeflemiştir. Bunlarla birlikte, yeni vergiler konulmadan da kamu gelirlerinin arttırılabileceği, sosyal adaletin gerçekleştirilebileceği bir vergi sisteminin kurulabileceği, bireylerin mali gücüne uygun olan dolaysız vergiler ile vergi adaletini sağlayabileceği savunulmuştur (Takım, 2012: 167).

Demokrat Parti'nin ilk üç yılında tarım ürünleri bollaşmış ve çiftçinin gelirleri de artmıştır. Tarım ürünlerinde meydana gelen bu büyümeden sonra ülke ekonomisi %11-13 gibi daha hızlı bir oranda artmıştır. Hükümetin en önemli hedefi yabancı yatırımı arttırmak ve Türkiye'de gelir durumu yüksek grubun biriktirdiği karları yatırıma dönüştürmektir. Fakat Demokrat Partinin serbest, devlet baskısından uzak tüm liberal hedeflerine rağmen, bu dönemde yatırımların %40-50'lisini devlet yapmak zorunda kalmıştır (Zürcher, 2004: 327).

1954-57 yılları arasında DP, özellikle köylüler için geliştirdiği tarım politikalarıyla köylüden büyük destek görmüştür. Traktör sayısını arttırmış, tarımsal krediler sağlamıştır. Köylünün ürününü satacağı pazarlara kolay ulaşması için tarım politikaları geliştirerek köylüyü çiftçi yapmıştır. Yine bu yıllarda yapılan köy içme suları ile köylüye çok faydalı bir hizmet sağladığı gibi köprüler, limanlar ve barajlar gibi hizmetler sayesinde Türkiye adeta şantiyeye dönmüştür (Yücel, 2016: 7).

DP'nin tüm liberal politikalarına rağmen sonraki yıllarda almış olduğu kararlar, CHP ve DP arasında muhalefeti arttırarak mecliste ciddi atışmalara dönüşmüştür. DP ilk olarak muhalefeti zayıflatmaya Millet Partisinden başlamıştır. MP' yi gericilikle suçlayarak kapattırılmıştır. Daha sonra ise çok sürmeden CHP'ye karşı önlemler almaya başlamıştır. DP'nin 1952 yılında ortaya attığı haksız iktisap iddiaları çok sürmeden "Haksız İktisap Yasası"na dönüşmüştür. Bu yasaya göre CHP'nin tek parti döneminde edindiği tüm mallar haksız kazanım sayılmıştır. Bu nedenle CHP'nin tüm malları Ulus gazetesi de dâhil olmak üzere hazineye devredilmiştir (Dündar, Çatlı: 13.01.16).

1957-54 yılları, 6-7 Eylül Olayları, İspat Hakkı, Hürriyet Partisi, 29 Kasım 1955 DP grup toplantısı gibi gelişmeler nedeniyle bu yıllar DP'nin en tartışmalı yılları olarak değerlendirilmektedir. Başarılı seçim sonucundan güç alarak yoluna devam eden DP bakanlarından Burçak o dönemde iktidarı eleştirircesine: "Parti en kuvvetli olduğu bir zamanda hatalar işleyecek ve kendi bünyesine ve geçmişine uymayacak bir yola girecektir " şeklinde ifade ettiği değerlendirmesinde, DP'nin gidişatının sağlıklı olmadığını söylemiştir (Göktepe, 2012: 369).

Demokrat Partiye karşı muhalif söylemler artmaya devam etmiştir. Celal Bayar başta olmak üzere partililer CHP'ye çalışmış memurların cezalandırılması gerektiği düşüncesindedir. Bakanlıklar merkez teşkilatından olup da seçimlere muhalefet

partilerden girenler de bu dönemde DP'nin yaptırımlarına maruz kalmıştır. DP, bakanlıkta görevli olup seçimlere muhalefetten girenlerin bağlı oldukları bakanlıkların kapısından içeri alınmayacaklarını alenen telaffuz etmeye başlamıştır. Cumhurbaşkanı Bayar ise memurların tasfiye edilmesinin kaçınılmaz olduğunu belirtmiştir (Yücel, 2016: 7).

Bu uygulamalara benzer şekilde, emeklilik sürecinde yapılan değişiklikler ile bürokraside ve üniversitelerde yapılan tasfiyelerin artması, Cumhuriyetçi Millet Partisine oy verdiği gerekçesiyle Kırşehir'in ilçe yapılarak cezalandırılmak istenmesi gibi uygulamalar Demokrat Parti'nin kurulduğunda dile getirdiği demokratik ve liberal söylemlerden uzaklaşarak bir zamanların CHP' si olmaya başladığını göstermektedir (Göktepe, 2012: 7).

DP'nin iktidara geldiği günden itibaren yeni bir politika arayışı içerisinde olması orduda tedirginliği arttırmıştır. Refik Şevket İnce Kabine Bakanlığına atanmış ve ilk görevi askeri yargıda değişikliğe yönelik bir adım olmuştur. Yeni bakan adaletin bölünemeyeceği düşüncesiyle askerler için ayrı bir yargı düzenlemesi olmasına karşı çıkmış ve silahlı kuvvetler mensuplarının siviller ile aynı mahkemede yargılanması gerektiğini iddia etmiştir. Başbakanın onayı olmadan böyle bir uygulamaya geçilmesi mümkün görülmediğinden konuyu Menderes'e açmıştır. Ordu ve bakanı ayrı ayrı dinleyen Menderes ordunun tepkisi nedeniyle kanun taslağını geri çekerek bakanları görevden almıştır (www.hurriyet.com.tr, 15.12.2017). İkinci Savunma Bakanı Kurtbek' te göreve geldiğinde orduda bir reforma gidilmesi gerektiğini, Genel Kurmay Başkanlığı'nın Milli Savunma Bakanlığına bağlanması gerektiğini söylemiştir. Menderes, İnönü kadar orduyu tanımasa da, ordu ile hiçbir zaman karşı karşıya gelmek istememiştir. Özellikle şimdiki Genel Kurmay Başkanı Kurtbek tek parti döneminde İnönü'ye karşı bir darbe hazırlığının içinde yer almıştır. Bu nedenle Menderes Bakanına ordunun bu durumdan rahatsız olduğunu ifade etmiş bir süre sonra Kurtbek istifa etmiştir (Dündar, Çatlı: 13.01.16).

DP'nin siyasette ve basında artan baskıları sonucu ortamın gittikçe gerginleştiği bu dönemde Fuat Köprülü istifa etmiştir. Köprülü, DP'nin kurulurken ki parti programından uzaklaştığını ve kimliğini kaybettiğini, demokrasiye inanan herkesin Menderes'i

iktidardan indirmek için işbirliği yapmalarının vatani bir borç olduğunu dile getirmiş ve bunları istifasının gerekçeleri olarak sıralamıştır. (Bulut, 2009: 5).

DP'ye karşı artan muhalefetin siyasi ve sosyal birçok nedeni vardır. Bozulan Türk ekonomisi, ticaret açığının giderek büyümesi ve tarım ürünlerine yüksek fiyat verilmesi enflasyonu arttırmıştır. 6-7 Eylül olayları ile başlayan süreç daha sonra DP'nin basına sınırlamaları, üniversitelere doğrudan siyasi müdahaleleri ile devam etmiştir. Radyonun kamu menfaatinden uzaklaşarak sadece DP'nin propaganda aracı haline gelmesi gibi nedenlerden ötürü DP'ye olan destek azalmaya başlamıştır (Göktepe, 2012: 370).

1954 seçimlerinin DP için başarıyla sonuçlanmasına rağmen ardı arkası kesilmeyen ekonomik ve siyasi krizler başta Menderes olmak üzere Demokrat Partilileri yıpratmıştır. İktidarın yıpranması, Menderesin gerginlikleri de siyasi sürece yansımaya başlamıştır. Buna karşın muhalefet partileri ise 1958 yılında yapılması planlanan seçimlere tek listeye girmeye çalışmaktadır. Demokrat Parti, muhalefetin bu hazırlığına fırsat vermemek için seçimleri 27 Ekim 1957 gününe alarak erken seçimlere gitmiştir. Bu seçimlerde DP %47,3 oy olarak oyları %50'nin altına düşürmüştür. CHP ise oyların %40,6'sını yakalamıştır (Yüksel, 2016: 11).

Orduda hiçbir şekilde reforma gidemeyen DP iktidarı, dört yılda dört defa Savunma Bakanı değiştirmiştir. Yaşanan tüm bu gelişmeler ile birlikte, 1954 yıllarına gelindiğinde ordu DP iktidarına el koymak için hazırlıklara başlamıştır. Orhan Kabibay ve Dündar Seyhan aldıkları ihtilal kararını uygulamak için örgüte adam toplamaya başlamıştır. Başkanlığına Yarbay Faruk Güventürk'ün getirildiği örgüt kısa zamanda büyümüş ve 27 Mayıs 1960 sabahı ihtilali gerçekleştirmiştir (Dündar, Çatlı,13.01.16).

Türkiye, Türkçe karşılığı halk oylaması olan Fransızca referandum sözcüğüyle ilk kez 27 Mayıs 1960'dan sonra karşılaşmıştır. 1961 anayasa referandumu %61,8 evet oyu ile kabul edilmiş ve Milli Birlik Komitesi kurulmuştur. Göreve başlayan Milli Birlik Komitesi, anayasa ve TBMM'yi fesih etmiştir. Haziran 1960'da Celal Bayar, Adnan Menderes ve diğer 400 DP'li yargılanmak üzere Yassıada'ya getirilmiştir. Anayasayı ihlal, örtülü ödenek, 6-7 Eylül olayları gibi suçlamalardan yargılanan DP'lilerin 123'ü beraat etmiştir. 418 kişi hafif cezalara, 31 kişi müebbet hapse ve 15 kişi ölüm cezasına çarptırılmıştır. Bayar, Menderes, Zorlu ve Polatkan'ın idam kararına oy birliği ile karar verilmiş, Bayar yaşı sebebi ile idam edilmemiştir. 16 Eylül 1961'de Fatin Rüştü Zorlu ve

Hasan Polatkan, 17 Eylül 1961 günü ise Adnan Menderes idam edilmiştir (www.yenisafak.com, 2015).

2.2.3. Yerel Siyasetin Demokratikleşmesi

Çağdaş yerel yönetimlerde özgürlük, etkinlik ve katılım gibi üç temel amaç gerçekleştirilmek istenmiştir. Bu temel amaçları gerçekleştirmek için yapılan konferanslardan biri de Yerel Yönetimler Konferansı'dır. 1957 yılında gerçekleştirilen bu konferansta yerel yönetimlerin beş temel niteliği şu şekilde belirlenmiştir:

1) Yerel yönetimlere ilişkin gerçek bir topluluk bilinci geliştirilmelidir; 2) Yerel yaşamın özgür ve siyasi parti bağılıkları üstü niteliği korunmalıdır; 3) Yerel yönetimle merkezi yönetim arasındaki denetim ilişkileri bağımsız yargı organlarınca kurulmalıdır; 4) Yerel yönetimlerin mali özgürlükleri sağlanmalıdır; 5) Yerel özgürlüklere saygı gösterilmelidir (Tekeli, 2015: 2).

Halkın yönetime katılımını ve hesap verilebilirliği arttıran yerel yönetimler demokrasinin temel kurumlarıdır. Halka kendi kendilerini yönetme alışkanlığı ve hakkı kazandıran en temel kuruluşlardır. Özellikle, yerel yönetimlerde seçmenler arasındaki coğrafi ve toplumsal uzaklık ulusal düzeye oranla azdır veya az olmalıdır. Bu yerel yönetimlerde demokrasi kuramı için en temel faktördür. Bu faktörün varlığı yerel demokrasinin öngördüğü gerçek seçim sürecinin ve etkili halk denetiminin gerçekleşmesine katkı sağlamaktadır (Pustu, 2005: 4).

Türkiye'de yerel yönetimlerin tarihsel gelişimine bakıldığında 1876 Anayasasında taşradaki yönetim birimlerine idari ve mali konularda özerklik verilmesine dair herhangi bir hüküm bulunmamaktadır. Olağanüstü koşulların bir ürünü olan 1921 Anayasasının genelinde ve yerel yönetimlerle ilgili bölümlerde kısa ve öz ifadelerin yer aldığı görülmektedir. Bu ifadeler Türkiye'de yerel yönetimlerin gelişimini öngören bir içeriğe sahiptir (Tekeli, 2015: 8).

Osmanlı Devleti, batılı anlamda yerel yönetimleri oluşturmak ile herhangi bir reforma gitmediği gibi yerel demokrasiyi güçlendirmek, halkın yönetime katılmasını kolaylaştırmak, yerel özerkliği geliştirmek için herhangi bir adımda bulunmamıştır. Güçlü bir merkezi yönetime sahip Osmanlı aksine yerel yönetimleri bu güçlü merkezi sistemin bir uzantısı olarak görmüştür. Bu nedenle yerel yönetimleri güçlü bir vesayet

denetimi altına almıştır ve Osmanlı da başlayan bu denetim günümüze kadar varlığını sürdürmüştür (Şahin ve Işık, 2015: 226).

Türkiye’de yerel yönetimlerin kuruluşu pek çok araştırmacı tarafından 1839 tarihli Tanzimat Fermanı ile gelen yenilikler ile bağdaştırılmaktadır. Osmanlıdan günümüze yerel yönetim anlayışı bir gelişme göstermiştir ancak bu gelişme ciddi bir reform ile neticelenmemiştir. Türkiye’de belediye ve yerel yönetim örgütleri 19. Yüzyıldaki Tanzimat ve Islahat Hareketleri ile doğmuş merkezi idari ve siyasi gelişmelerle paralel bir gelişme göstermiştir (Çiçek, 2014:7). Diğer bir ifadeyle Tanzimat döneminde Osmanlı’yı kurtarmak isteyen bir takım yöneticiler, kurtuluşu batılılaşmada aradıklarından batı kurumlarının bir kısmını ithal etmiştir. Belediyeler ise bu kurumsallaşma ile beraber yerelde mevcut ihtiyaçları karşılamak amacıyla gerek doğal sürecin bir sonucu olarak gerekse bazı dış baskıların sonucu olarak doğmuşlardır (Emini, 2009: 4).

Cumhuriyet döneminde ise yerel yönetimleri merkezi yönetimlerin merkezi yönetimin politikalarına yardımcı kuruluşlar olarak görmüştür. Cumhuriyet’ten önce de var olan ve sonrasında devam eden ülkenin birliği ve bölünmez bütünlüğü tehlikeye girer endişesi Türkiye’de yerel yönetimlerin gelişim sürecini etkilemiştir. Bu nedenle, yerel yönetimler bir gelişme göstermiş olsa dahi demokrasinin tam olarak olgunlaşmadığı bir ortamda yerelde demokrasinin gelişme göstermesi güçleşmiştir (Pustu, 2005: 7).

Çok partili hayata geçiş ile birlikte ulusal siyasette değişiklikler meydana geldiği gibi yerel siyasette de batı tipi bir yönetim anlayışı öngörülmüştür. Bu dönemde siyasette meydana gelen reform çalışmaları, doğrudan yabancı yatırım, dış yardım, kredi ve istikraz akışını sağlamayı amaçlamıştır. Bu nedenle, merkezîyetçi eğilimlerin terkinde ve yerel yönetimlerin demokratikleştirilmesine yönelik çalışmalar yapılmış ve yabancı uzmanlar tarafından raporlar hazırlanmıştır. Ancak köyden kente gerçekleşen göçler zaman içerisinde yerel yönetimlerin idari ve mali açıdan yetersiz kalmasına neden olmuştur. Bu gelişmeler zamanla yerel yönetimlerin işlevlerini azaltmıştır (Emini,2009: 4).

Özellikle, 1930’lardan sonra çağdaşlaşmanın bir başka kurumu olarak görülen belediyeler, siyasetin diğer kurumları gibi esnaf türü gelenekçi güçlerle ilişkisi yüksek, tutucu olarak görülen küçük girişimci tabanın etkinliğini ortadan kaldırmak istemiştir. 1950’lerden sonra çok partili hayata geçiş ile beraber Türkiye’de siyasi taban değişiklik

göstermeye başlamıştır. 1950'lerde iktidarı alan DP, muhalefette bulunduğu dönemde savunduğu demokrasi programı içinde belediyelerin demokratikleşmesine de yer vermiştir. DP, iktidara geldikten sonra belediyelerin demokratikleşmesi adına yasal bir düzenleme yapmamıştır ancak, uygulamada DP belediyciliğinde esnaf ve küçük üreticilerin etkinliği artmıştır. Önemli derecede destek sağladığı bu sınıfları DP'ye yine belediyeler çevresinde yarattığı olanaklarla bağlamıştır (Tekeli, 1983: 9).

1961 anayasası ile yerel yönetimlere önemli düzeyde yer verilmiştir. Anayasanın 116. Maddesine göre yerel yönetimlere görevleri ile orantılı gelir kaynaklarının sağlanması gerektiği ve yerel yönetimlerin seçilmiş organlarının organlık sıfatını kazanma ve kaybetmeleri konusundaki denetimin ancak yargı yoluyla olacağı hükme bağlamıştır. Bu hükme göre yerel demokrasinin temel noktalarını oluşturan etkinlik ve denetim ilkesi anlam kazanmaya başlamıştır. Gelişen sosyal devlet anlayışı ile demokrasinin sosyal tabana da yayılması amaçlanmıştır. Bu nedenle işçilere grev ve toplu sözleşme yapma hakkı ile sendika kurma veya sendikaya üye olma özgürlüğünün sağlanmasına yönelik kararlar alınmıştır (Çelik, 1995).

1970'lerin ortalarında, merkezi yönetim ile belediyeler arasında bir iş bölümü oluşmaya başlamıştır. Türkiye'nin gelişen burjuvazisinin çıkarları merkezi düzeyde savunulmaya başlamış, gelişen bu burjuvazi ile bürokratlar arasındaki siyasi ilişkilerde bu düzeyde kurulmaya başlamıştır. Esnaflardan oluşan yerel burjuvazinin çıkarlarına belediyeler hizmet etmiştir. Bu iş bölümünün 1970 sonrasında da devam ettiği görülmüştür (Tekeli, 1983:9).

1973 yılında CHP büyük kentlerdeki belediye başkanlığı ve belediye meclis üyeliğinin büyük bir çoğunluğunu alarak demokratik sol belediycilik anlayışını ortaya çıkarmıştır. Bu dönemdeki sol belediycilik anlayışını özetlemek gerekirse:

1) Merkezi yönetimin denetiminin hukuka uygunluk denetimi ile sınırlı kalması gerektiği vurgulanarak yerel yönetimlerde özerklik ilkesi savunulmuştur.

2) Yerel yönetim ilkeleri üzerinden arsa ve konut işlerine girilmiştir.

3) Birleştirici ve bütünleştirici belediycilik ilkesi benimsenerek belediyelerle işbirliğinin önemi vurgulanmıştır (Bostanoğlu, 1990: 85).

Bostanoğlu, 1960-80 darbeler arası iki on yıllık d6nemi, 6zellikle 1973 sonrası T6rkiye'sini 6lke genelinde ve belediyeecilikte ‘‘dengelelendirilmiş’’ ve ‘‘6vrelendirilmiş’’ bir başka demokrasi ile karşılaştığı ‘‘planlı d6nem’’ olarak tanımlanmıştır. Bu d6nemde T6rk belediyeecilik hareketinde demokratikleşmeye ve 6zerkleşmeye y6nelik eğilimlerin belirlediğini, bu eğilimlerin demokratikleşmeye y6nelik katkıları olmak ile beraber tamamlanamadan kesintiye uğradıklarını s6ylemek m6mk6nd6r (Bostanoğlu, 1990: 86).

2.2.4. Gelişen Sivil Toplum

T6rk Siyasal hayatında sivil toplum 6rg6tlenmesi Batı tipi modernleşmeyle birlikte Osmanlı'dan başlayarak 6nemini s6rd6rm6řt6r. T6rkiye'de Sivil Toplum Kuruluşları demokrasi tarihimize paralel bir seyir izlemiştir. Bu nedenle demokrasi tarihimiz i6in 6nemli olan tarihsel değişim ve d6n6ř6mler STK'lar i6in de 6nemlidir. Demokrasi Tarihinin T6rkiye i6in başlangıcı kabul edilen 1923, Cumhuriyet'in Kuruluşu STK'lar i6inde 6nemli bir başlangı6tır. Bundan sonraki en 6nemli d6nemler hi6 ř6phesiz 6ok partili hayata ge6işin başladığı 1946 ile 1980 arası yıllardır.

1925-45 yılları arasında sivil toplum kuruluşları devlet ile bağını koparmadan varlığını s6rd6rmeye devam etmiştir. Bu nedenle devlet sivil toplumu kendi ideolojik aygıtı i6inde modernleşmeye katkı sağlayan bir ara6 olarak g6rm6řt6r. Tek parti rejimi ile kurulan merkezi otorite ve toplumun b6y6k 6oğunluğunun k6ylerde yaşaması T6rkiye'de bu d6nemde sivil toplum kuruluşlarının tabandan gelişmesine engel olmuştur (İ6duygu, 2011: 55). Osmanlı Devletinden kalan t6m dernekler kapatılarak kaynakları 1923 ve 50'li yıllar arasında faaliyet g6steren, CHP'nin ilkelerini yaymakla g6revli tek sivil toplum kuruluşu olan Halk Evleri'ne aktarılmıştır. 1932 yılında kurulan Halk Evleri, 6lke 6apında hızla yayılmış 478 tane halk evi ve k6ylerde de 4322 şubesi a6ılmıştır (6aha, 2003: 2003). Sadece Halk Evleri ile faaliyet g6steren sivil toplum 6rg6tlenmesi, toplumun farklı kesimlerinin hak ve 6zg6rl6klerinin korunmasını talep edebilecek yeterlilikte değildir. Bu yetersizlik, sivil toplum 6rg6tlenmelerinin bu d6nemde zayıf kalmasına neden olmuştur (Keyman, 2006: 26). CHP'nin parti ilkelerini yaymakla g6revli halkevleri, 6ok partili hayata ge6iş ile birlikte başka bir partinin başa geleceği ile ilgili s6ylentiler ve mali kaynakların kesilmesi 6zerine eski ilgisini kaybetmiştir. Zamanla etkinliği giderek zayıflayan halkevleri 6zerinde tartışmalar artmıştır. Halkevlerinin

kurulması aşamasında katkısı olduğu gibi kapatılması gerektiği hususunda da beyanda bulunan önemli isim Adnan Menderestir. Menderes 1932’de Aydın Halkevlerinin açılmasına yardımcı olduğu gibi Halkevlerinin etkinliğini azaltan yasanın çıkmasında da bizzat bulunmuştur. Halkevlerine yeni bir statü kazandırma çabası daha sonra sürmüş ise de 1950 seçimleri ile beraber iktidarın değişmesi halkevlerini muhalefet partisinin yan kuruluşları konumuna getirmiştir. Çok uzun sürmeden 1951 yılında çıkarılan bir yasa ile halkevleri kapatılmıştır (Güneş, 2012: 9-13).

1946 çok partili hayata geçiş ile farklı kesimlerden, etnik ve dini gruplardan kişilerin temsil hakkı kazanması sivil toplum kuruluşlarında çeşitliliği arttırmıştır. Köylü, değişik dini kesimler, vakıflar, dernekler ve sendikalar işçi ve işverenler siyasal yaşamın aktörleri haline gelmişlerdir. Tek parti döneminde homojenleştirilmeye çalışılan toplum, siyasal, ekonomik, ideolojik ve kültürel alanlarda da farklılaşmaya başlamıştır (Tuncel, 2005: 694). 1950’li yıllardan sonra köyden kente yoğun göçlerin başlaması, eğitim ve teknik alanda uzmanlaşmanın artması ve siyasal katılımın artması dernekleşme eğilimini arttırmıştır. Köyden kente doğru artan göçler 1960’lardan sonra hemşericilik ve mahalli kurumlar şeklinde faaliyet gösteren derneklerin ortaya çıkmasını sağlamıştır (Tuncel, 2010: 40). 1960-80’li yıllarda gerçekleştirilen askeri müdahaleler demokrasi sürecini olumsuz etkilediği gibi sivil toplum hareketlerine de olumsuz yansımıştır. 1960 askeri müdahalesinin ardından kabul edilen 1961 anayasası batıya dayanmakla beraber özgürlükleri ve sivil toplumu destekleyici hükümler içermektedir. 1961 anayasası ile birlikte, devletin çeşitli sosyal gruplardan meydana geldiği kabul edilmiş grupların karşılıklı olarak çıkar, tutum, kuvvet ve düşünceleri göz önünde bulundurularak dengeli bir sosyal-siyasal düzen kurulmasına özen gösterilmiştir (Tuncel, 2005: 725). Ancak, 1961 anayasasının hükümleri iletişim araçlarının yetersizliği, aydın sınıfın yeterince gelişmemiş olması, Türkiye’de geleneksel olarak devlete karşı koyma yolunun meşru yollardan ve toplumsal dayanaklardan mahrum kalması nedeniyle çok başarılı olamamıştır (Mardin, 1995: 17). Yine de gönüllü üyeliğe dayalı girişimci derneklerin kurulmasına bu yıllarda başlanmıştır. Özellikle 1970’lerden sonra derneklerin sayısında önemli bir artış görülmüştür. 1965’te çıkartılan bir kanun ile siyasi partilerin Dernekler Kanunu kapsamından çıkartılması sağlanmıştır (Tosun, 2001: 221).

1965’te düzenlemeye gidilen diğer bir konu vakıflar olmuştur. Bu tarihe kadar daha çok mal ve parayı bir araya getirmeyi hedefleyen vakıflar sivil toplum kuruluşu olarak

faaliyet gösterememiştir. 1965 yılında yapılan değişiklikle vakıfların sivil toplum kuruluşu olması yolunda adımlar atılmıştır. Bu kararlarla vakıflar fiili olarak sivil toplum kuruluşu gibi faaliyet göstermeye başlamıştır. 1970'li yıllarda birçok dernek, öğrenci kuruluşu, sendika, çıkar grupları ve odalar siyasetin sağ ya da sol çizgideki ideolojilerinin aşırı taraftar mekânları haline gelmiştir. 12 Mart 1971 muhtırası sonrasında ise 1961 anayasasının tanıdığı siyasi ve sosyal özgürlükler kısıtlanmıştır. Sivil toplum zayıflarken sivil toplum karşısında devletin gücü artmış ve sivil toplum kuruluşlarının yöneticilerinin hükümete yakın kişiler olmasına özen gösterilmiştir (Tuncel, 2005:726). 1970'lerden 1980'lere kadar MSP ve MHP gibi partilerin devlet kurumlarında etkisi artırmaya başlamıştır. Sol çizgide yer alan birçok parti, sivil toplum kuruluşları, işçi sendikaları, meslek birlikleri ve öğrenci dernekleri siyasi alanda faaliyet gösteremeyince meydanlarda seslerini yükseltmeye başlamıştır (Özdemir, 1995: 233).

Sivil toplum anlayışını değiştiren tüm bu gelişmeler, Türkiye'de ciddi gösterilerin yaşandığı tarihlere kadar uzanmaktadır. 1977 yılı 1 Mayıs gününde Türkiye'de sokaklarda ciddi olaylar yaşanmıştır. 1977'de Taksim Meydanı'nda yaklaşık 500 bin kişinin katıldığı gösteriler düzenlenmiş ve bu gösterilerde birçok kişi hayatını kaybetmiştir. Bu olaydan sonra ardı arkası kesilmeyen olaylar ve suikast girişimleri artmaya başlamıştır (ahmetsaltik.net, 2012). 1980 yılında yapılan askeri müdahale ile olaylar engellenmeye çalışılmıştır. Ordunun iktidara el koyması ile bireyin devlet karşısında haklarını gözetecek ve aramakla görevli sivil toplum örgütlenmesi yerini devletin karşısında güçsüz bir topluma bırakmış, bu nedenle 1960'lardan sonra oluşmaya başlayan sivil toplum kuruluşları 1980'lerde gerilemeye başlamıştır (Tuncel, 2005: 728).

2.2.5. Dönemin Siyasi Partileri

1946 çok partili hayata geçiş ile Türkiye'de siyasi partiler çoğalmaya başlamıştır. Belirginleşmeye başlayan sağ-sol tabanlı siyasi parti faaliyetleriyle de ideolojilerini ve taleplerini daha rahat ifade edebilecekleri temsil hakkı kazanmıştır. Fakat bu partilerden sadece bir kaçı yeterli destek görmüştür.

Türkiye çok partili hayatı 1946 seçimleriyle tecrübe etmiştir. Daha henüz altı aydır kurulmuş olan DP, seçimlere katılmaya hazır değildir. CHP, DP'ye olacak desteği öngördüğünden ötürü DP'nin seçimlere hazırlıksız yakalanmasını sağlamak adına seçimleri öne almıştır. DP ilk seçim deneyimini kurulduktan hemen 7 ay sonra Temmuz

1946 yaşamıştır. Demokrat Parti ülke genelinde yeterince örgütlenememiş il ve ilçe teşkilatlarını oluşturamamış olsa da seçimlerde ciddi başarılar elde etmiştir. Bu kadar kısa sürede meclise 62 milletvekili kazandırabilmiştir. Meclis sağ tarafa DP'lilerin sol tarafa ise CHP'lilerin yerleştiği bir siyasi arenaya dönüşmüştür (yenisafak.com , 2017).

Cumhurbaşkanlığı seçimi için DP'nin adayı Mareşal Fevzi Çakmak, CHP'nin adayı ise İsmet İnönü olmuştur. İnönü Cumhurbaşkanı seçilmiş ve Fevzi Çakmak da CHP'lilerin oy vermesi ile çok partili Meclis'in ilk başkanı olmuştur. 1950 seçimleri ile Türkiye'de yeni bir sayfa açılmış ve ülkeyi 27 yıldır yöneten CHP artık muhalefet partisi konumuna geçmiştir. Bu dönemde kurulmuş diğer bir parti Millet Partisi'dir. DP yönetimine tepki gösteren bir grup milletvekili tarafından oluşturulmuş Millet Partisinin bu dönemde aldığı %3,1 oy ile sadece 1 milletvekili meclise girebilmiştir (Karataş: 2013: 18).

1954 seçimlerine geldiğinde ise, CHP ilk defa bir muhalefet partisi olarak iktidar olan Demokrat Partinin karşısında seçimlere katılmıştır. Bu dönemde DP ve CHP'den başka bir parti, Cumhuriyetçi Millet Partisi de seçimlere katılmış ve bu seçimlerin sonunda 5 kişiyi milletvekili olarak meclise sokmuştur. 1957 seçimlerinde bu partilerden farklı olarak Halkçı Parti de genel seçimlerde yer almıştır. 1957 genel seçimlerinde üç parti yer alırken 1961 genel seçimlerinde Adalet Partisi, CHP, Yeni Türkiye Partisi ve Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi seçime girmiştir. Bu seçim ile DP'den 424 kişi, CHP'den 178, CMP' den 4, HP' den 4 kişi milletvekili olarak meclise girmiştir (YSK, 2017).

Yaşanan tüm bu gelişmelerin ardından yeni oluşturulan 1961 Anayasasının oluşturduğu özgür ortam ile beraber üretimin arttırılmasına çabalanması, halkın ekonomik ve politik yaşama katılımının arttırılması, emeğe ve sosyal adalete yapılan vurgular neticesinde sendika ve öğrenci örgütlenmeleri artmaya başlamıştır. Bunun bir neticesi olarak 1961 yılında Türkiye İşçi Partisi kurulmuştur. Partinin en temel amacı kurulduktan sonra düzenledikleri basın toplantısında dile getirdikleri gibi: “Türkiye’de ezilen işçi sınıfının haklarını korumaktır.” En temel çabası işçilerin önceki dönemlerde elde edemediği toplu iş sözleşmesi, grev ve sendikal örgütlenme haklarının elde edilmesine yönelik çabalar olmuştur. TİP sosyalist ideolojisinin oluşması ve bunun

partide de belirginleşmeye başlaması Mehmet Ali Aybar'ın genel başkan olmasının sonucudur (Çaylak ve Baran, 2012:443).

1961'de siyasal faaliyetler serbest bırakılır bırakılmaz kurulan partilerden biri cuntaya yakın isimlerin öncülük ettiği Adalet Partisi ile Menderes'e muhalif olan Ekrem Alican tarafından kurulan Yeni Türkiye Partisi olmuştur. 1961 seçimlerinde bu partiler CHP'nin karşısında toplam %48,5 oy alarak demokrasiyi kovan askeri rejime karşı bir cevap olmuştur. İktidarın tekrar DP'nin devamı olabilecek bir koalisyonun eline geçmemesi için Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel hükümet kurma görevini İsmet İnönü'ye vermiştir (Ahmad, 1995: 192).

Yine bu dönemde kurulan ve daha sonra TİP' e katılma kararı alan Emekçi İşçi Partisinin bu adımı ile TİP emekçi kesimin tek siyasal temsilcisi olmuştur. 1963'te yapılan yerel seçimlere katılma kararı alması ile parti kitleler tarafından daha iyi tanınmaya başlamıştır. 1965 yerel seçimlerinde TİP, yaklaşık 34.000 oy almıştır (Çaylak, Baran, 2012: 443).

1973 seçimleri 12 Mart Muhtırasının gölgesinde geçmiştir. Bu seçime Adalet Partisi Süleyman Demirel'in liderliğinde CHP ise Bülent Ecevit'in liderliğinde girmiştir. Milliyetçi Hareket Partisi ve Milli Görüş siyasetinin liderinin kurduğu Milli Selamet Partisi ile 27 Mayıs darbesiyle kapatılan Demokrat Parti'de bu seçimde yer almıştır (Zürcher, 1995:380).

1973 seçimlerini Bülent Ecevit'in genel başkanlığında CHP birinci parti olarak kazanmıştır. Bülent Ecevit daha sonra AP genel başkanı Süleyman Demirel'i hükümeti kurmakla görevlendirmiştir. Ancak, Demirel'in hükümet kurma görevini yerine getirememesi üzerine Kontenjan Senatörü Naim Talu hükümet kurmakla görevlendirilmiştir. Naim Talu da hükümeti kurmayınca bir koalisyon hükümeti olarak Ecevit ve Erbakan ittifakıyla MSP-CHP koalisyonu kurulmuştur (Arpacı, 1012: 337).

Bu dönemde Kıbrıs sorununun patlak vermesi ile beraber Bülent Ecevit Türkiye'nin Kıbrıs'a yaptığı müdahale kararı nedeniyle kahraman ilan edilmiştir. Ecevit gördüğü bu yoğun ilgi neticesinde aldığı karar ile istifa ederek erken seçime gidildiğinde tek başına iktidara geleceğine inanmıştır. Ancak sonuç beklendiği gibi gerçekleşmemiştir. Profesör Sadi Irmak yönetimindeki geçici kabilenin göreve atanması ile birlikte Demirel, MSP,

CGP, AP, MHP ve DP'den ayrılan bazı bağımsızlardan oluşan Milliyetçi Cephe olarak ilan edilen bir koalisyon toparlanmıştır. Kurulan koalisyon 1977'ye kadar bütünlüğünü korumuştur (Ahmad, 1995: 231). 1978'de Ecevit yeni bir kabine kurmuş ve partilerinden ayrılacakları kabinede yer vererek ödüllendirmiştir. Ecevit'in kabinesi 1979'a kadar ayakta kalmayı başarmıştır fakat artan terör olayları ve Kürt ayrılıkçılığına karşı yumuşak bir tutum sergilediği düşüncesi nedeniyle hükümete karşı ordu üst kademelerinde müdahale amacıyla hazırlıklar başlamıştır (Zürcher, 1995: 381).

2.2.6. Dönemin Siyasi Kimlikleri

Siyasal kimlikler ve tercihler toplumdaki çatışmaların bir ürünüdür. Toplumda meydana gelen çatışmalar daha sonra toplumda oluşacak sosyal ve siyasi yapının biçimlenmesinde ve dönüşmesinde temel belirleyicidir. Kimi yerde sanayileşmenin, kimi yerde ulusallaşma sürecinin bir sonucu olarak ortaya çıkan ekonomik ya da sosyal çatışmalar siyasi kimlikleri belirlemiştir (Lipset, Rokkan, 1967: 5). Türkiye'de siyasette ciddi etki oluşturan milliyetçilik ekonomik ve toplumsal değişikliklerin yarattığı etkiden uzak kalamamıştır. Türkiye'de zamanla gelişen orta sınıf kendini diğer toplumsal akımlara korumak için milliyetçiliği bir araç olarak görmüştür. Özellikle Türkiye'de çok partili hayata geçiş ile birlikte her on yılda bir meydana gelen toplumsal ve ekonomik kaygılar, milliyetçiliği arttırmıştır (Karpas, 2010: 332). Milliyetçilik kavram ve ideoloji olarak farklı değerlendirmeye ve eleştirmeye açık bir kavramdır. Bu nedenle, Türkiye'de kitleler içinde geniş destek gören bu kavram hakkında bir çözümlemeye bulunmak da bir o kadar zordur. Kavramın özellikle vatanseverlikle karıştırılması çoğu zaman siyasi politika aracı olarak kullanılarak, Türkiye'de daha kapsamlı ve hoşgörüyü daha çok dayanan politikaların gelişmesine engel olmuştur (Karpas, 2010: 338).

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan günümüze rejimin eylemlerini sınıf değişiklikleri izlemiştir. Türkiye'de kalıcı ve hâkim sınıfın varlığı ve rejimde yerleşmiş bazı kalıpların değişmezliği toplumsal ve siyasi anlamda değişikliği sağlayacak güçte olmamıştır. Bunun nedeni Türkiye'de varlığını uzun süre hissettiren hâkim zümrenin egemen otorite ile birlik halinde hareket etmesidir. İktisadi sınıftan farklı olarak görev ve işe giriş yöntemi ile belirlenen bu idari, dini ve askeri sınıf hâkim bir güç olarak varlığını uzunca bir süre devam ettirmiş ve Türkiye'de merkezi siyaseti oluşturmuştur. Ancak zamanla eğitimde, iktisatta, siyasi alanda, kitle haberleşme araçlarında meydana gelen

değişim ve dönüşüm toplumda eski hâkim grupların yönetimini kabullenmeye karşı bir isteksizlik oluşturmuştur. Bu isteksizlik zamanla farklı talep ve beklentilerini dile getiren yeni toplumsal sınıfların ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bu yolla hâkim grubun içerisinde farklılaşan ve genişleyen halk kitleleri, yeni toplumsal ve iktisadi düzene dayanan daha demokratik bir hükümet şeklinin oluşmasına ve kendi yerine geçmesine gönülsüzce yardımcı olmuştur (Lewis, 1993: 478).

Daha açık bir ifade ile Türkiye’de inanç ve değerlerinin hâkim grup tarafından dışlandığı düşünen dini duyarlılığa sahip bir kesim ile Kürtlerden oluşan toplumsal kesimin oluşturduğu çevre, merkezin değerlerini ve kurumlarını ancak onların belirlediği kamu bürokrasisi üzerinden tanımış ve okumuşlardır. Bu kamu bürokrasisi, kendi belirlediği değerlerin dışında farklılık olarak gördüğü görüş, inanç, değer, simgelere karşı baskıcı bir yaklaşım sergilemiştir. Bu baskı karşısında kendi değerlerini, kültürel özelliklerini, özerkliğini korumaya çalışan çevre, merkeze karşı olumsuz bir düşünce ve tutum geliştirmiştir. Ancak çevrenin merkeze yönelik bu olumsuz düşünce ve tavrı kimi zaman yasal kimi zaman da yasal olmayan yolları kullanarak merkezin izni dışında çevrenin kendi değerlerini ve siyasal kimliğini ortaya koyacağı yollar aramasına neden olmuştur (Tuncel ve Gündoğmuş, 2012: 143).

Türkiye’de siyasi gruplar Modernleşmeci, Kemalist ve laik vb. kimliklerden beslenen merkez sol çizgi ile Siyasal İslamcı, Muhafazakâr Demokrat ve Milliyetçi, Muhafazakâr vb. siyasi kimliklerden beslenen merkez sağ çizgisi üzerinden okunmaktadır (Göksu, 2013: 72). Tek parti döneminde CHP’nin politikaları modernleşme ve muhafazakârlık çizgisi üzerinde yer almıştır. Bu dönemde başka bir ideolojinin ve fikrin siyasi alanda yeri yoktur. Bu nedenle daha çok CHP’nin “inkılapçılığını, ilerlemeciliğini, gelişimciliğini, modernistliğini” kutsayıp ön plana çıkardığı ve siyasi kimliğini bunun üzerinden tanımladığı tek bir siyasi kimlik vardır (Gökmen,2006: 133). Özellikle çok partili hayata geçiş ile ilk defa çok çeşitli meslek gruplarından, eğitim seviyesinden, kimliklerden oluşan bir kitleye temsil hakkı doğmuştur. Bu gelişme ile birlikte siyasi fikirler ve kimlikler farklılaşmaya başlamıştır. Daha sonra dünyada yaşanan gelişmeler ve siyasi olayalar ile beraber sağ ve sol öğeler eklenmiş ve bunun sonucu olarak oluşan tüm gruplar ve siyasi kimlikler sağ ve sol içinde işlemeye başlamıştır (Göksu, 2013: 78).

Özellikle çok partili hayata geçiş sadece seçkin bir grubun değil aynı zamanda çevre olarak ifade edilen gruplarında siyasete dâhil olabildiği daha demokratik bir siyasete geçiş imkânı sağlamıştır. Bu geçiş, çıkarları ve emelleri hürriyete bağlı olan yeni grupların ve unsurlarında sayısını arttırmıştır. Türkiye’de siyasal sınıfların oluşmasında yukarıda ifade edilen unsurların yanında belirli temel fikirler belirleyici olmuştur. Oluşan siyasal kimlikler en temelde sağ ve sol ideolojiler üzerine inşa edilmiştir. 1950’lilere kadar Türkiye’de siyaset alanına dâhil olamayan kimlikler ve fikirler çok partili hayata geçiş ile beraber özellikle sağ-sol çizgi üzerinde yer bulan ve gelişen siyasi ideolojilere dönüşmüştür (Çaylak ve Baran, 2012: 447).

1950’de çok partili hayata geçiş ile beraber sadece sağ ve sol siyasi ideolojiler değil bunların içerisinde yer bulan başka siyasi fikirler de belirginleşmeye başlamıştır. Özellikle DP ile birlikte laiklik politikalarının gevşetilmiş olması İslami anlamda da özgürlüğü beraberinde getirmiştir. DP’nin sağladığı özgürleştirici politikalar Zürcher’in de ifade ettiği gibi halkta bir “uyanış hali” yaratmıştır ve bu uyanış halkın geleneksel İslam’ı yaşama isteğiyle birlikte bir süre sonra toplumsal talepler çerçevesinde siyasi söyleme dönüşmüştür. Bu söylemler zamanla parti politikaları haline gelmiştir (Zürcher, 2004: 240).

1960’lardan sonra tüm dünyada yükselen farklı fikir akımlarının da etkisiyle, Türkiye’de de bağımsızlık, özgürlük, sosyalizm ve demokrasi gibi sözcüklerin etkisini arttırdığı görülmüştür. 1961 anayasası önceki anayasalardan önemli ölçüde farklılık göstermektedir. Bu dönemde 1961 anayasası ile birlikte, örgütlenme ve yayın özgürlüklerinin teminat altına alındığı görülmektedir. Ayrıca yeni anayasa devletin sosyal adaleti gerçekleştirmek için kullanması gereken ekonomik kalkınmayı planlanma hakkını, çalışma ve iş kurma özgürlüğünü, kişinin mülkiyet ve miras hakkı gibi temel kişisel haklarını da güvence altına almıştır (Ahmad, 1995: 183).

Bu ortamda yükselen sosyalist dalga parti dışı örgütlenmelerin de önünü açmıştır. Artık siyaset sadece partiler de değil başka alanlarda da siyaset yapma eğilimine dönüşmüştür. Halkın taleplerini daha doğru anladığını, daha doğru ifade edebileceğini ve bu taleplere çok daha kısa sürede çözüm üretebileceğini iddia eden gruplar oluşmaya başlamıştır. Üniversite de eğitim reformuna gidilmesi gerektiği için üniversiteleri boykot edenler, taban fiyatı uygulanması gerektiği konusunda protesto mitingi düzenleyen

köylüler ile ülke sorunlarının hareketle tartışıldığı yerlere dönüşen meslek odaları bu dönemde siyasetin konuşulduğu platformlara dönüşmüştür (Bianchi, 1984: 164).

1961 anayasası ile Türkiye’de kişilerin özgürlük alanı eskiye oranla genişlemiştir. Halkın medeni hakları genişlediği gibi üniversitelerinde özerkliği genişlemiştir. Bu şekilde öğrenciler daha geniş bir örgütlenme ve özgürlükten faydalanmaya başlamışlardır. Artan öğrenci hareketleri ile birlikte artık her kesimden öğrencinin yer aldığı üniversitelerde işçilerin ve köylülerin çıkarlarını savunan ve temsil eden öğrenciler örgütlenmeye başlamıştır. Böyle bir ortamda sendikacılar ve aydınlar işçilerin siyasallaşmasında öncülük ederek, işçi ve köylü haklarını korumak için 13 Şubat 1961 yılında Türkiye İşçi Partisi adında bir parti kurmuştur (Ahmad, 1995: 191).

1970’lerden sonra oluşmaya başlayan siyasal gruplardan bir diğeri de Kürt hareketidir. Özellikle 1960’tan sonra arka arkaya meydana gelen askeri yönetimler ile sıkı tedbirler alınmıştır ancak bu tedbirlerin hiçbiri Kasım 1978’de Abdullah Öcalan tarafından Partiya Karkeran Kürdistan (PKK) adı ile kurulan örgütün faaliyetlerine engel olamamıştır. Örgüt, basit bir program ile silahlı eyleme büyük bir ağırlık vererek, toplumda dışlandığı duygusuna kapılmış, yoksul, eğitimsiz köy ve kasaba gençlerini bilinçli bir biçimde örgüte kazandırmayı hedeflemiştir (Zürcher, 1995: 435).

Tüm bu bahsedilen siyasi kimlikler ve ayrışmalara rağmen Türk siyasetine belirgin şekilde sağ-sol ile laik-İslamcı gruplar yön vermiştir. Bu ikili gruplar arasındaki iktidar olma mücadelesi toplumdaki ayrışmayı daha belirgin hale getirmiştir. Çok partili hayata geçişe kadar bu ayrışma belirgin değildir. Çok partili hayata geçiş ile toplumun tüm kesimlerinin siyasete dâhil olmasının yolu açılmış ve bu ortamda siyasal ayrışma belirginleşmeye başlamıştır. Bu ayrışma, 1960 ile başlayan ve daha sonra iki kez daha yaşanacak olan 71,80 askeri müdahalelerinin yaşanmasında en temel siyasi gerekçe olarak değerlendirilecektir (Ahmad, 2007: 210).

2.2.7. Dönemin Toplumsal Hareketi: 68 Kuşağı

1960’ların ortalarından 1970’lerin başına kadar Doğu Avrupa, Latin Amerika, Batı Avrupa toplumlarının çoğunda, ABD’den Hindistan’a, Japonya’dan Türkiye’ye kadar tüm dünyada devrim ve köklü dönüşüm sloganlarıyla yükselen hareketler dönemi başlamıştır. 68 Hareketleri olarak adlandırılan bu hareketler bütün dünyada eş zamanlı

olarak yaşansa da aslında her ülke bu dönemde kendi 68'ini yaşamıştır (Anderson, 2009: 88).

22 Mart 1968'de, Paris Natterre'de, İkinci Dünya Savaşınsan sonra bu hareketin başlangıcı olarak adından söz ettirecek olaylar başlamıştır. 68 Hareketi, daha özgür eğitim almak isteyen öğrencilerce başlatılarak daha sonra toplumun diğer kesimlerine de sıçramıştır. Farklı gelişmişlik düzeyi ve değişik rejimlere sahip ülkelerde aynı anda görülen isyan niteliğindeki öğrenci hareketleri, bütün çeşitliliğine rağmen en temelde özgürlük, üniversiteye karşı olmak, rejime ve toplumsal yapıya karşı olmak gibi hususlarda birleşmiştir (tr.internationalism.org, 15.10.2017).

Bu dönemde toplumda hâkim olan tepkinin çoğu kapitalizm eleştirisi üzerinden yapılmaktadır. Kapitalizmin küreselleşmeye başlaması ile birlikte tam istihdam dengesinin bozulması, gelir dağılımında belirli bir istikrarın sağlanamaması gibi nedenlerden ötürü sendikalar ile işverenler arasındaki uzlaşıda bozulmaya başlamıştır. Kapitalizmin küreselleşmesi sonucu sistemin getirilerinden daha az faydalandığını gören üçüncü dünya ülkeleri yeni ekonomik düzen taleplerini dile getirmeye başlamışlardır. Bu ülkelerde anti-emperyalist sesler yükselmeye başlamıştır (Akın, 2007: 53).

Her ülke kendi 68'ini yaşarken, Türkiye'de 68 hareketin içine doğduğu siyasal durum 68 sürecinin nasıl şekilleneceğini belirlemiştir. 1960 yılında gerçekleşen askeri darbe sonucunda DP kapatılmış ve partinin üç lideri idam edilmiştir. 1968 yılına kadar CHP denetiminde olan gençlik hareketleri, bu yıldan itibaren Kemalist çizgiden uzaklaşarak sosyalizme inanan ve sosyalistlere güvenen bir yapıya dönüşmüştür. Kendi akademik taleplerinin ötesinde şeyler için mücadele etmeye başlayan gençler, kamuoyunda sürekli yürüyen, huzursuzluk yaratan, olmadık şeyler isteyip toplumun huzurunu kaçıran bir kalabalık olarak algılanmaya başlamıştır (Göktolga, 2005: 950).

Türkiye'de 68 Hareketlerinin yankı bulmasının önemli bir nedeni ise artık üniversitelerdeki öğrenci profilinin üç büyük kentin ailelerinin çocuklarından oluşmamasıdır. 1960'da üniversiteler, özellikle kırsal kesimlerde bozulan ekonomi ve bunun bir sonucu olarak kentleşmenin de etkisiyle taşrada büyümüş ve o kültüründen gelen gençler ile, giderek şekillenen orta katmanların çocuklarından oluşan metropol bir alana dönüşmüştür. Taşradan gelen orta sınıf mensubu öğrenciler üniversitelerde zor şartlarda okumuşlardır. Kent yaşamında gittikçe artan gelir düzeyi farklılıkları, gerek

kültürel olarak gerek yaşam tarzı olarak farklılıkların gittikçe belirginleşmesi bu gençleri fazlaca radikalleştirmiştir (Göktolga, 2005: 943).

Türkiye'nin bu dönemde içinde bulunduğu ekonomik koşullar 68 öğrenci hareketlerinin destek görmesini kolaylaştırmıştır. Ekonomide sürekli ve oldukça hızlı artan büyüme ile birlikte reel gelirlere de sürekli bir artış yaşanmaktadır. Yine Türkiye'de 68 Hareketi Demokrat Parti iktidarın son dönemlerinde köklenmeye başlamıştır. 1958'lerde başlayıp gelişmiş ve 27 Mayıs 1960 Hareketiyle ülkeyi yeni bir döneme doğru sürüklemiştir (Bulut, 2011: 27). Oluşan hareketlerin çoğu DP iktidarının aldığı bazı kararlara ve uygulamalarına karşı başlatılan siyasal ve sosyal direnişlerle hareketlerine dönüşmüştür. Bu nedenle Türkiye'de ki 68 hareketinin kapitalizm eleştirisi yapan ve özellikle ekonomik gerekçelerle yükselen bir hareket olduğunu söylemek doğru değildir. DP'ye karşı oluşan ve direniş hareketleri olarak adlandırılan hareketler üniversitelerin demokrat çevreleriyle, ülkenin asker ve sivil demokrat aydınları tarafından yürütülmektedir. 1960'lardan sonra öğrenci kitlesi üzerinde özellikle Demokrat Parti'nin iktidarlığından sıkılmış Atatürkçü zihniyetin hâkim olduğu görülmektedir (Babuş, 2004: 40-43).

68 Hareketi, Türkiye'de bir öğrenci hareketi olarak ortaya çıkmış ve öyle kalmıştır. Aynı zamanda 68 hareketi, Türkiye'de bir işçi sınıfı tarafından destek görmemiştir. Bu nedenle dünyada olduğu gibi bir devrimle sonuçlanmamıştır. Batıda 68 hareketleri demokratik açılımlar getirmiştir. Ancak, Türkiye'de 68 Hareketlerinin demokratik açılımlar getirmesi bir yana devlet tarafından şiddetle bastırılmış ve özgürlüklerin kısıtlanmasına neden olacak 1971 muhtırasını getirmiştir. Türkiye'de görece demokratik olan 1961 Anayasasıyla öngörülen özgürlüklerin belirli bir oranda sınırlandırılması ile sonuçlanmıştır (Göktolga, 2005: 948).

2.2.8. 1980 Askeri Müdahalesini Hazırlayan Siyasal ve Sosyal Durum

Türkiye'de özellikle çok partili hayata geçiş ile birlikte siyasi ve sosyal hürriyetler ilk defa bu kadar genişlemeye başlamıştır. Siyasi hürriyetin genişlemesi ve demokrasi üzerindeki tartışmalar dini de tartışma alanına sokarken, laikliğin yeniden yorumlanmasına yol açmıştır. Türkiye'de siyasal ve sosyal alanda yapılan her yenilik yerini devamında laikliği zedeleyecek bir kaygıya bırakmıştır (Kuru ve Stefan, 2013: 187). Bu nedenle Türkiye'de laiklik ve İslam bugün hala Türk siyasetine yön veren ve

partilerin siyasi propaganda aracı olarak kullandıkları iki önemli unsurdur. Özellikle 1946 çok partili hayata geçiş ile ilk defa İslam-laiklik tartışmaları başlamıştır. Tartışmaya katılanlar dine, dinin toplumla ve devlete olan ilgisine atfettikleri anlamalara göre üç gruba ayrılmaktadır: Muhafazakârlar, dini insanın doğasında var olan ruhi bir ihtiyaç ahlaki bir terbiye kurumu saymaktadırlar. İlmîlilerin görüşleri kısmen muhafazakârların görüşlerine benzerlik göstermektedir. İlmîlilere göre din hürriyeti ise daha çok insan haklarından biri olarak kabul edilmelidir. Laikler ise tamamıyla dinde liberalizasyona karşı çıkmışlardır (Karpaz, 2010:351).

Çok partili hayatla geçiş ve özellikle DP'nin politikalarıyla başlayan siyasi ve sosyal özgürlükler, ikinci kez 27 Mayıs askeri darbesinin bir ürünü olan 1961 Anayasası ile sağlanmaya çalışılmıştır. Yeni anayasa ile toplumda siyasal ve sosyal anlamda bir özgürleşme söz konusu olmuş ancak oluşturulan bu yeni anayasa da demokratik sistemi yeteri kadar kurumsallaştıramamış ve başarısız olmuştur. Tüm dünyada meydana gelen 68 hareketleri Batı'da demokrasiyi güçlendirirken, Türkiye'de Genel Kurmay Başkanı ve kuvvet komutanları tarafından imzalanan, diğer askeri müdahalelerden farklı özellikler taşıyan bir muhtıra ile sonuçlanmıştır (Dursun, 2005: 16).

12 Mart bildirisi şu şekilde başlamaktadır: “ Hükümet ve Meclis, süregelen tutumu, görüş ve icraatı ile yurdumuzu, anarşi, kardeş kavgası, sosyal ve ekonomik huzursuzluklar içine sokmuştur. Atatürk'ün bize hedef verdiği çağdaş uygarlık seviyesine ulaşmak ümidini kamuoyunda yitirilmiş ve anayasanın öngördüğü reformları tahakkuk ettirememiştir. Türkiye Cumhuriyet'in geleceği ağır bir tehlike içine düşürülmüştür.”(Turan, 2007: 87).

12 Mart Muhtırasının verilmesinin ardından seçilmiş üyelerden oluşan meclisler kapatılmamış demokratik kurumlar işlemeye devam etmiştir. Adil seçimler ve meclis varlığını sürdürmüştür ancak meclisin icraatları ve eylemleri askerlerin baskısı ve yönlendirmesi altına girmiştir. Bu şekilde, Cumhurbaşkanı ve Meclis başkanlıklarına nasıl karar almaları gerektiği konusunda bir uyarı niteliğinde Muhtıra verilmiştir. 1971 Muhtırası, Türk demokrasisinin ilerlemesini durdurarak 1973 genel seçimlerine kadar devam edecek olağanüstü bir dönem için başlangıç olmuştur (Dursun, 2005: 17).

1973 seçimleri ile Türkiye demokrasi sürecinin aksaklıkları bir süreliğine ortadan kalkmış ve demokrasinin kurumları kaldığı yerden devam etmiştir. 12 Mart müdahalesi

geçmiş ve siyasetin liderleri seçimlerde yerini almıştır. DP'nin devamı olarak bayrağı eline alan 1965-69 seçimlerinin galibi Demirel, dönemin en önemli isimlerinden biridir. Sadece Demirel değil, Toprak reformu ile seçim kampanyalarına başlayan 'halkçı Ecevit' sloganlarıyla Bülent Ecevit, Milli Nizam Partisinin kapatılmasının ardından "daha dindar bir Türkiye" sloganlarıyla Erbakan da siyasette yerini almıştır. Erbakan siyasete hızlı bir dönüş yaparak AP'nin oylarını hedeflediğini göstermiştir. Dönemin dördüncü en önemli aktörü ise Milliyetçi Hareket Partisi'nin bozkurtlarıyla siyasette yer alan Alparslan Türkeş'tir (Birand, 2005: 26).

Türkiye'de 1977 yılından itibaren yaşanan siyasal süreç, 1970'lerin ilk yarısından başlayan sosyal, siyasal ve ekonomik gelişmeler tarafından şekillenen başka bir sürecin devamını oluşturmaktadır. 1977'de yapılan genel seçimler sonucunda güçlü hükümetler kurulamamış ve 12 Eylül askeri müdahalesine kadar beş ayrı hükümet göreve gelmiştir. Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk azınlık hükümetini kuran CHP, güvenoyu alamamış ve genel seçimlerde meydana gelen bu istikrarsızlık nedeniyle siyasi kutuplaşmalar daha belirgin hale gelmeye başlamıştır. CHP'lilerin en çok kullandıkları araç bu dönemde faşizm ve eşkıyalık iken AP lideri ve koalisyonu ise CHP'nin başa gelmesi durumunda komünizm geleceği algısı yaratmaya çalışmıştır (Ahmad, 1995: 413).

Genel siyasi görünümün bu şekilde olduğu Türkiye'de o dönemde yaşanan olaylara kısaca göz atmak gerekirse: Seçim otobüsü Niksar'da kurşunlanan CHP lideri Bülent Ecevit'in korumalarından 10 kişi bu saldırıda yaralanmıştır. Ecevit'e yapılan saldırılar bununla sınırlı kalmamış, Ecevit bu defa da Gümüşhane'nin Şiran ilçesinde saldırıya uğramıştır. 1 Mayıs Taksim mitingi sırasında meydana gelen patlamada 37 kişi ölmüş ve yüzlerce kişi yaralanmıştır (TBMM Raporu, 2012). CHP'nin Malatya mitingi sırasında meydana gelen patlamada ise 4 kişi yaralanmıştır. CHP'nin Malatya mitingi esnasında patlama olmuş ve bu patlamaya karşı Ecevit halkı yatıştırmak için "Malatyalılar, ben ayaktayım, patlayan Demirel'in demokrasisidir" demiştir. 1977 Aralık genel seçimlerde yaşanan olaylar da darbeye giden süreci hızlandıran gelişmelerden biridir. Bu süreçte yapılan yerel seçimlerde çıkan olaylarda 13 kişi öldürülmüş, 87 kişi yaralanmıştır. Üniversitelerde artan olaylar sonrasında İstanbul İktisadi ve Ticari İlimler akademisi yakılmış, Prof. Yalçın Sanalan'ın vurulması üzerine Hacettepe Üniversitesi bir yıl süre için kapatılmış ve olaylar başka üniversiteleri de kapsayacak şekilde artarak devam etmiştir. Demirel hükümeti boyunca 508 kişinin öldüğü açıklanmıştır. 100'den fazla

insanın yaşamını yitirdiği Maraş olayları, Malatya olayları meydana gelmiş, 13 ilde TBMM tarafından sıkıyönetim ilanına karar verilmiştir (gazetearsivi.milliyet.com.tr, 1977).

Alınan önlemler sadece sıkıyönetim ile sınırlı kalmamıştır. Türkiye'nin siyasi ve sosyal hayatını yeniden şekillendiren 12 Eylül öncesindeki çalkantılar, askeri müdahalenin ardından yerini özgürlüklerin kısıtlandığı, birçok alanda baskının hâkim olduğu bir atmosfere bırakmıştır. 17 Nisan 1978'de Malatya Belediye Başkanı Hamit Fendoğlu, gelini ve torunları bombalı suikast sonucu hayatını kaybetmiştir. Bu hadise nedeni ile sağ-sol çatışması ileri boyutlara ulaşmış, her gün yaşanan olaylarda onlarca kişi hayatını kaybetmiştir. İşyerleri grevler nedeniyle çalışmaz hale gelmiş, üniversiteler boykot ve olaylar nedeniyle eğitime ara vermek zorunda bırakılmış ve mecliste siyasi çatışmalar da büyümeye başlamıştır (Şentürk, 2007: 65).

Bu dönemde yapılan sıkıyönetimlere rağmen genel güvenlik ve asayiş önemli ölçüde bozulmuştur. Ekonomik sıkıntılar daha da ağırlaşmış, halk ciddi yoksulluk çekmeye başlamıştır. Ülkede yaşanan petrol sıkıntısı tüm piyasaları olumsuz etkilemiştir. Sıkıyönetim, böyle olayların yaşandığı bir dönemde toplumda oluşan bu kargaşa ortamını önlemek adına demokrasinin bir aracı olarak kullanılmak istenmiştir. Ancak alınan bu önlemler 12 Eylül öncesinde yaşanan olayları önleyememiştir. Bu dönemde işe yaramayan diğer en önemli şey partilerin genel olarak izlediği siyasettir. Bu dönemde siyasi partilerin ve liderlerin aldığı tavırlar toplumu yatıştırmak bir yana siyasal kutuplaşmayı tırmandırmıştır (TBMM Raporu, 2012).

3. 1950-80 ARASI DÖNEMDE MALATYA

Malatya'da 1950-80'li yıllar tüm ülkede olduğu gibi Malatya'da önemli siyasal ve sosyal olayların yaşandığı bir dönemdir. Bu olaylar 1950-80 öncesi yıllara dayanan ve Malatya'nın sosyo-politik yapısını ortaya koyan gelişmelere bağlı yaşanan olaylardır. Bu nedenle Malatya'da yaşanan siyasi ve sosyal dönüşümleri değerlendirmeden önce bu kentin demografik ve sosyo-politik yapısını incelemek gerekmektedir.

3.1. Demografik ve Sosyal Yapı

CHP'nin tek parti iktidarlığı döneminin ile başlayan yıllardan 1950'lilere kadar ilki 1927 nüfus sayımı olmak üzere toplam 5 nüfus sayımı yapılmıştır. Yapılan nüfus sayımlarında vatandaşların cinsiyet, anadil, okuryazarlık, meslek, medeni durum gibi birçok özellikleri de yazılmıştır. Bu gibi özelliklerin belirtilmesi illerin dinsel, ekonomik ve sosyal yapısını ortaya koymaktadır (Çağlayan, 2016: 37). 1927 yılında yapılan nüfus sayımına göre Malatya'nın toplam nüfusu 306.882'dir. Nüfusun 75,110'u merkezde yaşamaktadır. Nüfusun geri kalanı ise Akçadağ, Pütürge, Adıyaman, Hekimhan, Arapgir, Kâhta, Kemaliye gibi kazalarda yaşamaktadır (Demirel ve Evin, 2017). Yine bu yılda yapılan nüfus sayımı sonuçlarına göre, okuryazar erkek sayısı 9.187, kadın sayısı ise 1.338 olmak üzere toplam 10.525 kişi Malatya'da okuryazardır. Sayımda Türkiye geneli dini ve etnik yapıyı belirlemek için üç temel soru sorulmuştur: anadil, aidiyet ve din. Bu özelliklere göre yapılan tespit 11,777, 814 kişinin anadilinin Türkçe olduğu görülmüştür. Anadili Kürtçe olanların sayısı 1,184.446 iken anadili Türkçe dışında bir dil olanların sayısı ise 1.870,465'tir (Tamer ve Bozbeyoğlu, 2004: 83).

1927 nüfus sayımında tespit edilen diğer bir özellik ise kişilerin mensup olduğu dindir. Söz konusu sayım sonuçlarına göre Türkiye'de nüfusun %97.36'sını Müslüman nüfus, % 2.64' ünü ise gayrimüslim nüfus oluşturmaktadır. Yapılan nüfus sayımına göre Türkiye'de gayrimüslim nüfusun en yoğun olduğu on beş ilden biri Malatya'dır. Malatya'da toplam nüfusun %98.92'si Müslüman, %1.08'i ise gayrimüslimdir. Gayrimüslimler ise bu nüfus sayımında Hristiyan, Musevi, Katolik, Ortodoks, Protestan, Ermeni ve dinsiz ya da dini meçhul olanlardan oluşmaktadır (Çağlayan, 2016: 42). 1927-50 yılları arasında yapılan seçim sonuçları verileri, Malatya'da dini grup olarak Müslüman, Hristiyan ve Musevilerin yaşadığını göstermektedir. 1950'lere gelindiğinde Malatya'da gayrimüslim nüfus giderek azalarak sayı 3.320'ye düşmüştür. Yine

1950'lilerde, Türk Ocağı, Millet Mektepleri ve Halkevlerinin Türkçeyi öğretme faaliyetleri sonucu anadili Kürtçe olanların sayısında bir azalma meydana gelmiştir. Malatya'nın nüfus dağılımında meydana gelen bu değişiklikler aynı zamanda ildeki Süryani, Ermeni, Rum ve Yahudilerin Malatya'dan göç etmelerinin bir sonucudur (Çağlayan, 2016: 51).

Malatya nüfus özellikleri açısından ele alındığında değişikliğin sadece din ve dil özellikleri açısından olmadığı görülmektedir. Gelişmeler içerisinde aynı zamanda okuryazar oranında olumlu bir gelişme görülmektedir. 1980'lere kadar Türkiye geneli okuryazar oranında görülen artış 1980'lere kadar Malatya'da da önemli bir gelişme göstermiştir. 70'lerin başında, 25 ve daha yukarı yaşlardaki erkeklerin %39,9'u, kadınların %15,6'sı ilköğretim mezunu iken 70'lerin sonuna gelindiğinde lise mezunu kadın ve erkeklerin sayısında artış görülmüştür (Çiçek, 2011: 166).

Birçok dini ve etnik farklılıklarıyla Malatya 1950'lilere kadar barış ve huzur içerisinde yaşamıştır. Ancak 1950'lilerden sonra Malatya ciddi sosyal ve siyasal sorunlar yaşamaya başlamıştır. Bunlardan ilki 1952 yılında, Vatan gazetesi başyazarı Ahmed Emin Yalman'ın o dönemde Malatya'da bir lise öğrencisi olan Hüseyin Üzmez tarafından öldürülmesidir. Malatya Hadisesi olarak bilinen bu olayla beraber Malatya'da ardı arkası kesilmeyen olaylar yaşanmaya başlamıştır (Başbüyük, 2014: 11).

Özellikle Türkiye'nin birçok ilinde meydana gelen göç olayları ile birlikte kentleşmenin artması köy ortamında çok belirgin olmayan bazı ayrışma kaynaklarını belirgin hale getirmiştir. Kentleşme ile mekânsal yakınlık daha fazla arttığı ve iş olanaklarının farklılaştığı, daha fazla kazanç sağlanacak işlerin belirginleşmeye başladığı bir ortamda ayrışma kaynakları belirgin şekilde yerini dinsel-mezhepsel ayrışmaya bırakmıştır. Bir çevre hareketi olarak gelişen Alevilik ve Aleviler bir süre ticari faaliyetlerden uzak kalmıştır. Ticari alanda faaliyet gösterenler ise Sünnilerin bu alandaki hâkimiyetini kabul etmişlerdir. Zamanla ticaretin zenginlik yaratan bir faaliyet olduğunun görülmesi ile Aleviler de kent tipi ekonomik faaliyetlere katılmaya başlamışlardır. Bu gelişmeler Aleviler ve Sünniler arasındaki ayrışmayı arttırmıştır (Mardin, 1995:136-137). Alevi-Sünni ayrışmasının belirginleşmesinde en önemli diğer bir faktör zamanla oluşan politik kutuplaşmalardır. Kırsal alanlardan kentlere doğru gerçekleşen göç ile köy ortamında bir arada yaşayan bölge insanı, şehirde de aynı bölgelere yerleşmişlerdir.

Belirli bölgelerde kitle halinde yaşamaya başlayan aileler zamanla bazı grupların hedefi haline gelmiştir (Yılmaz, 2004:261). Geçmişin Alevi isyanlarını komünist hareketler olarak tanımlayarak sahiplenen sol, Alevileri doğal müttefiki olarak kabul etmiştir. Buna karşı diğer tarafta yer alan sağ, Alevilere karşı Sünni kitleye sahip çıkmıştır. Tüm bu sürecin neticesi olarak Sünniler ile Aleviler arasındaki dinsel ve mezhepsel ayrışmaya politik bir kimlik kazandırılmıştır. 1970'lerde başlayarak giderek derinleşen politik kutuplaşma, Alevi-Sünni vatandaşların birbirlerini tehdit olarak algulamalarını daha belirgin hale getirmiştir. Bunun sonucu olarak Aleviler ile Sünniler arasındaki kutuplaşma özellikle politik nedenlere bağlı olarak çatışmaya dönüşmüş Malatya ve diğer illerde ciddi olayların yaşanmasına neden olmuştur (Yılmaz, 2004: 262).

Türkiye'de özellikle çok partili hayata geçiş ile başlayan sağ-sol siyasal hareketleri Malatya'da da oluşmaya başlamıştır. Özellikle 1965'ten sonra oluşmaya başlayan sosyalist siyasal hareketlerin etkisi zamanla belirgin hale gelmiştir. CHP'li belediyelerin hizmetlerini ortaya koyduğu 1973-1977 yılları arasında Malatya'da belediye yönetimi halen CHP'dedir. Ancak, CHP iktidarını Malatya'daki sol hareketlere ve toplumsal siyaset anlayışına dayandırmak güçtür. (Şengül ve Kavuncu, 2016: 85).

3.2. Politik Yapı

Türkiye'nin her yerinde olduğu gibi Malatya'da seçmen tercihleri çok partili hayata geçişe kadar ciddi bir değişiklik göstermemiştir. Çok partili hayata geçiş ile birlikte diğer illerde olduğu gibi Malatya'da seçmen tercihlerinde kimi zaman ciddi değişimler yaşanmıştır. 1977'lere kadar CHP'nin belediye yönetiminin Malatya da kesintisiz destek gördüğü seçim sonuçlarından görülmektedir. CHP'nin Malatya'dan aldığı bu desteğin nedeni Malatya'nın siyasi tabanını tam olarak yansıtmamaktadır. Cumhuriyet'in kurulmasında ve vatanın kurtarılmasında ciddi hizmetleri olmuş Malatya'nın kendi yetiştirdiği bir siyasetçi olarak İsmet İnönü'ye 1977'lere kadar her koşulda destek verilmiştir. Bu nedenle ki, çok partili döneme geçişle birlikte ülke genelinde yaygın biçimde hem merkezi hem de yerel yönetimlerde DP iktidar olurken, Malatya'da 1977 seçimlerine kadar belediye yönetimi CHP'de kalmıştır (YSK, 1923-2011).

3.2.1. Malatya’da Genel Seçimlerde Seçmen Tercihleri

Yıl yıl Türkiye’de genel seçimleri incelediğimizde Malatya’da seçmen tercihleri 1970’lerin sonuna kadar benzer sonuçlara sahiptir. 1946 genel seçimlerinde CHP’den 12 aday Malatya’dan milletvekili olmuştur. 1950 seçimlerine gelindiğinde CHP Malatya’da oyların %54’ünü alarak 11 milletvekili çıkarmıştır. 1954 seçimlerinde CHP meclise 12 aday kazandırmıştır. 1957 genel seçimlerinde ise DP oyların %47,8’ini alarak ciddi bir başarı sağlamıştır. CHP ise bu seçimlerde oyların %41’ini kazanmıştır (www.ysk.gov.tr, 1923-2011). Malatya’da ise 1957 seçimleriyle de CHP iktidarı değişmemiş, bu seçimde 9 milletvekili Malatya’dan meclise girmiştir. 1960 askeri müdahalesinin ardından yapılan anayasa referandum sonuçlarına göre Malatya’da nüfusun %88,7’si referandumu onaylamış, %11,3’ü ise ret oyu vermiştir. Referandumun ardından yapılan seçimlerde oyların %67,2’sini alan CHP bu seçimlerden Malatya’da 5 milletvekili çıkarmıştır. 27 Mayıs 1960 Darbesi’nden sonra Demokrat Parti’nin kapatılmasıyla ülkede oluşan siyasi boşluk siyasi yaşamda da yeni bir boşluk oluşmuştur. 13 Şubat 1961’de genel başkanlığına Ekrem Alican’ın getirildiği Yeni Türkiye Partisi kurulmuştur. 1961’deki genel seçimlerde Türkiye genelinde 54 milletvekili kazandıran Yeni Türkiye Partisi Malatya’dan da oyların %23,1’ini alarak 1 aday çıkarmıştır (TÜİK, Haziran 2012).

1965 Genel seçimlerine gelindiğinde, sadece CHP ve Adalet Partisi meclise milletvekili kazandırabilmiştir. Oyların ülke genelinde CHP %51’ini, Adalet Partisi ise % 42,9’ unu almıştır. Malatya’dan ise CHP 3 milletvekili kazandırırken Adalet Partisi ise 2 aday meclise kazandırabilmiştir. 1969 seçimlerinde, CHP’ den 3, Bağımsız 1, AP’den ise 1 aday Malatya’dan milletvekili olmuştur. 1973 seçimlerine gelindiğinde ise CHP 4, Milli Selamet Partisi 1, Adalet Partisi ise 1 aday Malatya’dan meclise girmiştir (www.ysk.gov.tr, 1923-2011).

Yıl yıl seçmen tercihlerini genel seçim sonuçlarına göre değerlendirdiğimizde Malatya’da seçmen ağırlıklı olarak özellikle 1970’lere kadar CHP’yi desteklemiştir. Çok partili hayata kadar seçmen tercihleri Türkiye genelinde benzer bir tablo izlemiştir. Türkiye genel seçim tarihine bakıldığında, 1923,1927, 1931, 1939, 1943 tek parti dönemi süresince Malatya’dan toplam 47 aday milletvekilliği yapmıştır. 1961 seçimlerine kadar ise Malatya’dan CHP dışında hiçbir partiden aday seçimi kazanamamıştır. 1946 çok partili hayata geçiş ile Malatya’da seçmen CHP’yi desteklemiş ve bu seçimlerle meclise

11 CHP milletvekili girmiştir. 1950, 54 ve 57 seçimlerinde de benzer sonuçlar elde edilmiştir. İlk defa 1961 seçimlerinde farklı bir partiden aday milletvekilliğini kazanmıştır, Yeni Türkiye Partisi (YTP). O dönemde AP çatısı altında siyasi hayatını sürdüren DP'den sonra oluşan siyasi boşluğu doldurmayı amaçladığı görülen YTP sağ eğilimli bir partidir. YTP meclise sadece bu seçimlerde bir aday kazandırmış ve kalıcı bir etki meydana getirmemiştir. 1965 yılı seçimlerine AP, CHP, Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (CKMP), Millet Partisi (MP), Türkiye İşçi Partisi (TİP) ile giren Yeni Türkiye Partisi (YTP), kuruluşundan 6 yıl sonra, 2 Haziran 1967 yılında Adalet Partisi'ne katılma kararı almıştır. 1965 seçimlerine kadar ise Malatya'da Milletvekili genel seçimlerinde hiçbir sağ parti kalıcı bir etki oluşturamamıştır. 1965 seçimleri ile 13. Dönem (22 Ekim 1965-22 Ekim 1969) milletvekili olarak AP'den Hamit Fendoğlu Malatya'dan milletvekili olmuştur. Bu seçimlerinden sonra Malatya'da sağ partiler önem kazanmaya başlamıştır (TUİK, Haziran 2012).

3.2.2. Malatya'da Yerel Seçimlerde Seçmen Tercihleri

3 Eylül 1950 Belediye seçimlerinde Malatya'da seçimleri CHP kazanmıştır. Bu seçimlerde Türkiye'nin diğer tüm illerinde DP belediye seçimlerini kazanırken Malatya CHP'yi destekleyen tek il olmuş ve diğer illerin tümünde seçimleri DP kazanmıştır. 1955 belediye seçimleri için de sonuç değişmemiştir. Malatya'dan CHP adayı Bayram Özcan belediye başkanı seçilmiştir. 1977 seçimlerine kadar Malatya'da belediyelerde CHP'den adaylar seçimleri kazanmış ve yönetimi sürdürmüştür. 1977 seçimlerine kadar CHP'den isimlerin yönetimi paylaştığı Malatya'da Avni Gebeş, Turgut Temelli, Mehmet Kırçuvaloğlu, Nuri Nebioğlu gibi isimler belediye başkanlığı yapmıştır (www.malatya.bel.tr, 11.12. 2017).

1961 anayasası sadece hak ve hürriyetler ile ilgili anayasal değişiklikleri değil aynı zamanda “ idarenin kuruluş ve görevleri yerinden yönetim ve merkezden yönetim esaslarına dayanır” diyerek belediye başkanlarının doğrudan seçilmesi ve yerel yönetimlerin anayasal bir kurum olarak düzenlenmesini dair değişiklikleri de beraberinde getirmiştir. Yapılan bu düzenlemeler ile 1963'ten itibaren yapılan tüm seçimlerde belediye başkanları halk tarafından seçilmeye başlanmıştır (Turan, 2008: 104).

1963 seçimleri Türkiye genelinde yerel yönetimlere getirilen yeni uygulamalar ile bir ilk olmanın ötesinde 1984'lere kadar gerçekleşecek diğer beş seçim için daha büyük

bir anlam taşımaktadır. Bununla beraber bu beş farklı seçim farklı özellikleri içinde barındırmaktadır. 1963 seçimleri 27 Mayıs'ın sona erdiğinin bir simgesidir. 1968 seçimleri hâkim parti olgusunu yeniden ortaya çıkarmıştır. 1973-77 seçimleri ise tüm Türkiye'de parçalanma ve kutuplaşma getirmiştir. 1973 ve 77 seçimleri 63 seçimleri ile kıyaslandığında 63 yerel seçimleri, ulusal siyaset ile yerel siyasetin arasındaki bütünleşmenin çok daha yoğun yaşandığı bir siyasi ortamda sonuçlanmıştır (Çitçi, 2005: 3).

1977 seçimlerine gelindiğinde ise Malatya'da bu yıllara kadar belediye yönetiminde iktidarı elinden hiç bırakmayan CHP'nin karşısına sağda yer alan çok güçlü bir aday çıkmıştır. Hamit Fendoğlu, 1977 yılında milletvekili adayı olmayı düşündüğü bir zamanda üç partinin ittifakı ve teklifi üzerine belediye başkanı adayı olmaya karar vermiştir. 11 Aralık 1977'de yapılan belediye seçimlerinden bütün sağ partilerin desteklediği bağımsız aday Hamit Fendoğlu, Mehmet Kırçuvaloğlu'na beklenenin üzerinde bir fark atarak CHP'nin Malatya'daki iktidarına son vermiştir. Bu tarih Malatya'nın siyasi tercihlerinde yeni bir başlangıcı beraberinde getirmiştir. Yarım asırdır iktidarı elinde tutan CHP iktidarından yarım asırdan fazla sürecek sağ partilerin iktidarı paylaştığı ve günümüze kadar devam edecek yeni bir döneme geçilmiştir (Gözel, 2013: 204).

3.3. Siyasal Gruplar

Türkiye'de çok partili hayata geçiş sadece çok partili sistemi ve seçim sisteminde değişikliği beraberinde getirmemiş aynı zamanda demokrasinin en önemli kurumlarından biri olan sivil toplumun gelişmesi için de önemli bir adım olmuştur. Malatya'da sivil toplumun gelişimine bakıldığında çok partili hayata geçiş sürecinde ve öncesinde örgütlenmiş dernekler ve halkevlerinin çoğu CHP'nin bir yan kuruluşu olarak faaliyet göstermiştir. CHP'nin ilke, siyaset ve uygulamalarını kitlelere göstermek ve Atatürk'ün siyasal ve ideolojik ilkelerini halka öğretmek amacıyla 1932 yılında kurulan halkevleri Malatya'da bu hedefler doğrultusunda çalışmalarını sürdürmüştür (Özüçetin, Kara: 2016: 214). Malatya'da 1923-50 yılları arasında Türk Ocağı, Çocuk Esirgeme Kurumu, Türk Hava Kurumu, Yardımsevenler Derneği ve Kızılay başta olmak üzere bunlardan farklı gençlik ve spor kulüpleri de bulunmaktadır. Bu kurumların çoğunun yönetiminde CHP'li isimler yer almıştır (Şahin, 2016: 223).

Malatya'da 1970'lerin başında örgütlenen bazı dernekler zamanla siyasi ve ideolojik kurumlara hizmet etmeye başlamıştır. Bu kurumların bir kısmı komünizm düşmanlığını ve milliyetçi-muhafazakâr faaliyetleri desteklerken, bir kısmı ise komünizmi destekleyen faaliyetlerde bulunmuştur. 1975 Malatya olaylarında da faaliyet gösteren sol örgütler: Devrimci Gençlik Birliği (DGB), Malatya Yüksek Öğrenim Derneği (MAYÖD) ve Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu (DİSK)'dir. Bunlar ile beraber 1971 Muhtırasından sonra Köy Enstitüleri kökenli birçok öğretmenin öncülük ettiği Tüm Öğretmenler Birleşme ve Dayanışma Derneği (TÖB-DER), sol ideolojiyi destekleyen örgütlerden biridir (www.alevinet.com, Aralık 2017). Bu örgütlerin komünist faaliyetler içerisinde olduğu Malatya Olayları sonrası Devlet Güvenlik Mahkemesi tarafından olaylara ilişkin hazırlanan iddianamede yer almaktadır. İddianameye göre, TÖB-DER Malatya Şubesi, MAYÖD ve DGB Malatya Şubesi'nin illegal faaliyetler göstererek Türkiye'ye komünizmi getirmek ve rejimi değiştirmek için çalışmalar içinde oldukları belirtilmiştir (Dinç, 2015: 2011).

Bu dönemde yaşanan siyasal ayrışmanın bir tarafını sol gruplar ve onları faaliyetleri ile destekleyen dernekler oluştururken diğer tarafını ise sağ gruplar ve onları faaliyetleri ile en çok destekleyen Türk Ocakları olmuştur. 1954 yılından başlayarak sağ görüşe sahip gençlerin desteği ile çalışmalarını ve faaliyetlerini sürdüren Türk Ocakları, 1958'den sonra Malatya ve diğer illerde faaliyetlerini daha etkin sürdürmeye çalışmıştır. Türk Ocağı'nın faaliyetleri 27 Mayıs 1960 Askeri darbesi ile kesintiye uğramıştır. Çalışmaları aksayarak devam eden Türk Ocakları, 1968'de başlayıp 1980'e kadar gençler arasında yaşanan sağ-sol çatışmalarından olumsuz etkilenmiştir. 1970 başlarında, intifa hakkı ile kullandığı yapı ellerinden alınan Türk Ocakları çalışmaları için kira ile tutulmuş apartman dairelerinde sosyal etkinlikler için elverişli olmayan bir ortamda çalışmalarını sürdürmüştür (www.turkocaklari.org.tr, Aralık 2017).

3.4. Siyasi Kutuplaşma

12 Eylül askeri darbesini hazırlayan olaylar Türkiye genelinde meydana gelmeden önce siyasal ayrışmayı şiddetlendirebilecek illerde meydana gelmeye başlamıştır. Ülke genelinde görülmeye başlayan sağ-sol ve öğrenci hareketleri Malatya, Maraş ve Çorum gibi illerde mezhepsel ve etnik çatışmalara dönüşmüştür. Daha sonra tüm Türkiye'ye

yayılmaya başlayacak olaylar Malatya’da da Alevi-Sünni olayları olarak meydana gelmiştir (Kısacık, 2012: 12).

Bu toplumsal ayrımın yapılmasının nedeni Malatya’da meydana gelen olaylara daha somut bir gerekçe sunmaktır. Malatya’da Alevilerin yoğunlukta olduğu ilçeler; Arguvan, Yazıhan, Doğanşehir, Akçadağ, Arapgir, Hekimhan ve Yeşilyurt’tur. Malatya merkezde de alevi vatandaşların yoğun olarak yaşadığı mahalleler bulunmaktadır. Özellikle, Başharık, Cemal Gürsel, Çavuşoğlu, Özalper, Çilesiz, Fırat, Küçük Mustafapaşa, Samanlı, Atalar vb. mahallelerde yoğun olarak yaşamaktadır. Oluşan bu demografik ayrışma zamanla mezhepsel ve siyasal ayrışmaya dönüşmüştür. Birbirinden uzaklaşarak birbirine yabancılaşan mezhepler zamanla birbirine yabancılaşan bireylere dönüşerek Malatya’da oluşacak siyasi grupların kaynağını oluşturmuştur (Kısacık, 2012: 18). Türkiye genelinde olduğu gibi Malatya’da da oluşan siyasi ayrışma ya da siyasi gruplar çok partili hayata geçiş sürecine kadar çok belirgin değildir. Çok partili hayata geçiş ile de siyasi farklılıklar çatışmaya dönüşmeden uzun bir süre aynı çizgide devam etmiştir. Bu dönemde kurulan siyasi partilerden DP, ilk defa tek parti iktidarı CHP’den sonra halka yapılan baskıların ve yoksulluğun karşısında olacağını söylemiştir. Aleviler, 1950, 54 ve 57 yıllarında yapılan milletvekili genel seçimlerinde oyların yaklaşık yüzde %70’ini DP’ye vermiştir. Malatya’da çoğunluğu oluşturan Sünni nüfus ise uzunca bir süre İsmet İnönü’ye olan bağlılıklarından ötürü CHP’yi desteklemişlerdir (Şahhüseyinoğlu, 2015: 16).

3.5. 1980’lere Kadar Basın

Malatya’da basın tarihinin başlaması Cumhuriyet öncesi döneme kadar götürülebilir ancak Malatya basın tarihi Cumhuriyet dönemi ile birlikte önem kazanmaya başlamıştır. Malatya’da 1923 yılından günümüze kadar yaklaşık olarak 125.000 adet yerel gazete hizmet vermiş ancak bunların çoğu bir yıl süreden daha az bir vakit çalışmalarını sürdürdükleri için süreli yayınlar arasında yer almamıştır. Özellikle 1950-80 arası dönemde kısa süreli yayın yapan gazeteler olmuştur. Çoban(1950), Malatya Postası(1950), İşçinin Sesi (1950), Son Söz (1951), Sabah (1953), Yeni Haber (1959), Adımlar (1960), Bozkurt (1961), Halk Postası (1962), Sebat (1962), Görüş (1962), Birikim (1964), Emek (1965), Görüş (1974), Doğu Ekspres (1977), Hareket (1978) gazeteleri bu dönemde yayın yapan gazetelerdir (Kızılkaya, 2016: 77-195).

1923'te başlayan basın süreci, teknolojinin gelişmesine paralel olarak gelişme göstermiştir. Malatya'da yayın hayatına başlayan ilk gazete Malatya Gazetesidir. 1923 tarihinden itibaren 1932 yılına kadar aralıksız olarak kentte yerel gazete olarak hizmet vermiştir (www.tbmm.gov.tr, Aralık 2017).

Malatya'da 1923-50 yılları arasında hizmet veren süreli yayınlar arasında dergiler de yer almaktadır. Bir kısmı 1950'lilere kadar bir kısmı ise 1950'lilerden sonra da hizmet vermeyi sürdüren yayınlar şunlardır: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Akçadağ Köy Enstitüsü Dergisi, Belgeler ile Türk Tarihi Dergisi, Derme, İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Tarih ve Toplum Dergisi ile Toplumsal Tarih dergileri (Şahin, 2016: 247).

Türkiye'nin ekonomik ve siyasal açıdan sorunlarla mücadele ettiği 1940 ve sonrasında önce bir aylık olarak düşünülen fakat uzatmalarla Kasım 1947'ye kadar süren sıkıyönetim dönemlerinde hükümet olağanüstü yetkilerle basına kısıtlamalar getirmiştir. Bu süreçte Bakanlar Kurulu belirlediği kıstaslara uygun gördüğü dergilerin çalışmasına müsaade gösterirken, uygun görmediği gazete ya da dergilere de ya bir süreliğine yayın yasağı getirmiş ya da kapattırılmıştır. 1946'ya kadar geçen süre içerisinde iktidar basın ilişkileri Türkiye genelinde bozulmaya başlamış özellikle muhalif basına karşı baskı artmıştır. Bu dönemde yaşanan en önemli hadise ise 1945'te yaşanan Tan olayıdır. SSCB yanlısı olan Tan gazetesi yaklaşık on bin kişiden oluşan gençler tarafından basılarak tahrip edilmiştir (Yıldız, 1996: 482).

Türkiye'de II. Dünya savaşının meydana getirdiği ağır ekonomik, siyasal ve sosyal şartlarına rağmen hizmetlerine devam eden Malatya gazetesi, daha sonraları Yeni Malatya Gazetesi ve Fırat gazetesi olarak çalışmalarını sürdürmüştür. 1948'lere gelindiğinde Malatya'da tek bir gazete yayında iken 1951'de bu sayı dörde yükselmiştir (www.tbmm.gov.tr, Aralık 2017).

1960'lı yıllarda yeni gazeteler yayına başlamıştır ancak bu yayın yapan gazete sayısında önemli bir değişiklik göstermemiştir. Malatya valiliği tarafından düzenlenen Malatya il yıllığı incelendiğinde yayın hayatına başlayan gazetelerin uzun ömürlü olmadığı görülmüştür. Malatya'da 1970'li yıllara gelindiğinde ise nitelikli gazeteciler

yetişmiş olmasına karşın toplamda sekiz gazete yayın hayatını sürdürmektedir (Kızılkaya, 2016: 58).

İlk defa 1962 yılında Malatyalı gazeteciler bir dernek faaliyeti girişiminde bulunmuştur. Güneş Gazetesi sahibi Refik Fırat, Gayret gazetesi sahibi Hüseyin Karataş, Malatya Postası sahiplerinden Ekrem Tuncel, Yeni Haber Gazetesi sahibi Bahattin Erdem ve diğer Ufuk, Bozkurt, Malatya'nın Sesi, Sebat gazetelerinin sahiplerinden oluşan topluluk "Malatya Gazeteciler Derneği", Refik Fırat'ın başkanlığında kurulmuştur. Türkiye genelinde kutuplaşmanın belirginleşmeye başladığı 1970'ler ise gazetelerin adeta sağ ve sol ideolojilerin aracı haline geldiği yıllardır. Gayret, Görüş, Ekspres, Halk Postası, Baydağı, Güneş gazeteleri bu dönemde sol ideolojiye ve partilere hizmet veren gazetelerdir (megep.meb.gov.tr, Ocak 2018).

4. HAMİT FENDOĞLU'NUN YAŞAM ÖYKÜSÜ

Çalışmanın bu bölümünde Hamit Fendoğlu'nun yaşam öyküsüne yer verilmiştir. Hamit Fendoğlu'nun siyasette öne çıkmasının nedenleri arasında onun yaşam öyküsünün, karakteristik özelliklerinin ve Hamit Fendoğlu'nun siyasi hayatına yön veren fikir mimarlarının önemli bir yeri vardır.

4.1. Çocukluk ve Gençlik Yılları

Hüseyin Hamit Fendoğlu, 1935 yılında Malatya'da doğmuştur. Hamit isminin önündeki "H" harfini Hacı Hamit Fendoğlu diye seslendirenlerde bulunmaktadır. 15-20 köyün birleşmesinden oluşan Malatya'nın merkezine bağlı Bulgurlu köyünde dünyaya gelen Hamido, İzollu Aşiretine bağlı varlıklı bir ailenin çocuğudur (Şahhüseyinoğlu, 2015: 30). Vefatının birkaç ay öncesinden çalışmalarına başladığı ancak yarım kalan at, köpek ve diğer birçok hayvan resimleriyle süslediği hatıra defterinde şu cümleler ile kendisini anlatmıştır: "Hamido bir aşiret çocuğudur. Annesi Besime Fendoğlu, Rışvan Aşireti Memsuri kabilesinden babası Hüseyin Fendoğlu ise İzollu aşiretinden, Kör Hüseyin Ağalardandır. Bu iki aşiretin ve Malatya topraklarının evladı olarak dünyaya gelmiştir. Doğumu tarihi kimlikte 1919 yazılı olmasına rağmen asıl doğum tarihi 1935'tir. Yeni Yol ilköğretim okulunda eğitim hayatına başlayan Hamido, bu sürelerde henüz harf inkılabı gerçekleşmediğinden ötürü Osmanlıca okumuştur. Harf inkılabı ile birlikte Türkçeyi öğrenmiştir. Hamit Fendoğlu o yıllarda daha henüz reşit değilken fikirleriyle birilerinin dikkatini çekmiş ve kabul görmüş olacak ki 1937 yılında sekizinci sınıf öğrencisiyken Fırat gazetesinde aleyhinde yazı yazılmıştır (tarhibelgesel.tr, 2011).

Hamido, Eskişehir Lisesi mezunudur. Bildiği lisanlar: Türkçe, Kürtçe, az Farsî, az Fransızca, Mesleği: Ziraatçı, Çiftçi, Sporcu, Politikacı. Hamit Fendoğlu ve ailesi soyadı kanunu çıkmadan evvel Bulgurlular diye bilinmektedir. Soyadı kanunu ile beraber Hüseyin Ağa, Bulgurluda, Bulgurlulular diye tanındıkları için Bulgurlu soyadını almıştır (Dinç, 2015: 30).

Hamit Fendoğlu'na Hamido diye seslenmesi ile ilgili çeşitli kaynaklarda farklı yorumlar vardır. Bunlardan ilki bulunduğu coğrafyadan kaynaklanan yerel ağzın kadın olsun erkek olsun isimlerin sonuna getirdikleri kendine özgü çekimler ve kısaltmalardır. Diğer bir neden ise Hamit Fendoğlu'nun daha o çocukken fark edilmiş olan yiğit, mert

ve kabadayı hallerinden ötürüdür. Arkadaşı Yılmaz Güngör'ün bu konudaki görüşü ise şu şekildedir: “Soyadının Fendoğlu olması dolayısıyla, okula başladığında kendisine önce kısaca Hamit Fendo denildi. Adından çok sık söz ettiren ve ağızdan ağıza sık sık dolaşan bir öğrenci olduğu için bu isim de uzun gelmiş ve daha da kısaltılıp Hamido denmeye başlanmıştır”(Dinç, 2015: 35). Yeğeni Mehmet Fendoğlu ise Hamit Fendoğlu'nun kendisine Hamido diye seslenilmesinden çok memnun kaldığını dile getirerek Hamit Fendoğlu'nun Hamido'yu şu şekilde açıkladığını ifade etmiştir: ‘ ‘Ha’ ile Hak’tan yana, ‘Mi’ ile milletten yana , ‘Do’ ile doğrudan yana olduğumun ifadesi şeklindedir Hamido.’ (Fendoğlu ile Kişisel Görüşme, 17.09.2017).

Askerlik vazifesini 1941-44 yılları arasında 3,5 yıl yapmıştır. Askerliğinin ilk yıllarını İskenderun'da yapan Hamit Fendoğlu askerliğinin kalan kısmını kavga ettiği gerekçesiyle Adana, Diyarbakır ve Bingöl'de tamamlamıştır. Askerden döndükten sonra soyadını Fendoğlu olarak değiştirmiş ve Devlet Demiryollarında 1,5 yıl memur olarak çalışmıştır (Fendoğlu ile kişisel görüşme, 25.07.2017). Bu sıralarda Turgut Özal, Recai Kutun ve Oğuzhan Asiltürk ile siyaset konusunda münazaralara başlamış ve bu muhabbetler sonucu siyasete olan ilgi ve alakası artmaya başlamıştır Askerliğini tamamlayan Hamit Fendoğlu memleketi Malatya'ya döndükten sonra çok sevdiği Mukaddes Fendoğlu ile evlenmiştir. Malatya'da saygın bir aile olan Arpacı ailesinin kızıdır Mukaddes Fendoğlu. Fendoğlu çiftinin Adnan Fendoğlu isimli tek çocukları vardır (tarihibelgesel.tr, 2011).

Hamit Fendoğlu'nun gençlik yıllarında spora da büyük ilgisi vardır. Bu ilgisi kendisini 1950'lilerde Beden Terbiyesi Bölge Müdürlüğü'ne kadar taşımıştır. Özellikle Malatya'da amatör spora büyük katkı sağlamıştır. Kardeşi İbrahim Fendoğlu Beşiktaş Futbol Takımı'nda oynarken, kendisi de büyük destek göstermiştir (Şavata ile Kişisel Görüşme, 20. 04. 2018). Kendisi de sporcu olan Hamit Fendoğlu Malatyaspor' un kuruluşuna büyük destek göstermiştir. Aynı zamanda eski bir boksör olan Hamit Fendoğlu 1974'te Boks İhtisas Kulübü'nü kurmuştur. Bu tarihten sonra faaliyetlerine başlayan Boks İhtisas Kulübü Hamit Fendoğlu'nun takibi ve koruması altında faaliyetlerini sürdürmüştür. Bu Kulüp'ten Arif Kaplan, Muhittin Ertüzün, Zeki Bakan, Doğan Çakır, Cengiz Erdemir, Selçuk Yüce gibi ünlü boksörler yetişmiştir (Dinç, 2013: 96).

4.2. Fendoğlu Cinayeti

Hamit Fendoğlu, siyasi tarihe geçen ismi ile Hamido, 1978 yılının 17 Nisan günü kendisine en sevdiği arkadaşı ve Yassıada da hücre arkadaşı Kasım nadım adı ile Ankara Emek postanesinden gönderilen bombalı paketin patlaması sonucu gelini ve iki torunu ile birlikte hayatını kaybetmiştir. Gelinine ve torunlarına zarar gelmesin diye bombanın üzerine kapanmış ancak onların ölümüne engel olmamıştır. Eşi Mukaddes Fendoğlu, o esnada evde olduğu halde başka bir odada olduğu için zarar görmeden kurtulabilmiştir (gazetearsivi.milliyet.com.tr, 05.12.2017).

Naci şavata yaşanan suikast ile ilgili: ‘Biz zaten bir suikast girişiminin olabileceği ihtimali üzerine duyumlar alıyorduk. Bu kadar çirkin bir saldırı olabileceğini düşünmedik, biz silahlı bir saldırı olabilir diye önlem almıştık. Ruhsatlı silahlarımız olmadan hiçbir ortamda bulunmuyorduk.’ ifadelerinde bulundu (Yüz yüze mülakat, 10. 04. 2018).

Hamit Fendoğlu ‘nun eşi Mukaddes Hanım ve oğlu Adnan Fendoğlu yaşanan suikast hadisesinin ardından Bulgurlu’ya taşınmıştır. Adnan Fendoğlu suikast hadisesi sırasında Gaziantep'te askerdir. Yaşanan bu hadisede Babası Hamit Fendoğlu ile birlikte eşi ve iki küçük oğlunu kaybetmiştir (Fendoğlu ile Kişisel Görüşme, 26.06.2018).

5. SİYASET VE FENDOĞLU

Hamit Fendoğlu'nun siyasal hayatta öne çıkmasının ve bugün hafızalarda yer edinmesinin önemli nedenlerinden biri Hamido'nun siyasal düşünce örgüsüdür. Çalışmanın bu bölümünde, Hamit Fendoğlu'nun siyasi hayatına yön veren fikir mimarları, milliyetçilik, din, muhafazakârlık anlayışı ve karakteri hakkında bilgi verilecek ve tüm bu bilgiler ışığında Hamit Fendoğlu'nun siyasal düşünce örgüsü ele alınmaya çalışılacaktır. Hamit Fendoğlu'nun siyasi hayatını, siyasi kimliğini ve siyasete katkılarını doğru analiz edebilmek için özellikle, Hamit Fendoğlu'nun siyasi hayatının en önemli yıllarını oluşturan 1960-80 arası yıllar siyasi faaliyetleri üzerinde durulacaktır. Aynı zamanda onun siyasi uygulamalarının yer aldığı milletvekilliği ve belediye başkanlığı dönemi siyasete katkılarının ve etkilerinin belirginleştirdiği yıllardır. Malatya siyasetine ve ulusal siyasete etkileri ile ilgili uygulamalarına çalışmanın bu bölümünde yer verilecektir.

5.1. Siyasal Düşünce Örgüsü

Hamit Fendoğlu eleştirel düşüncede önemli isimlerden biridir. Milletvekilliği döneminde meclis konuşmalarındaki söylemlerinden, o dönemde basında yer alan ifadelerinden Hamit Fendoğlu'nun isabetli ve zeki nüktelerinin altyapısını oluşturan temel nedenlerin varlığı tespit edilmektedir. Bu bölümde Hamit Fendoğlu'nun tüm bu özelliklerinin temel nedenlerini oluşturan fikir ve düşünce altyapısı ortaya konmaya çalışılmıştır.

5.1.1. Beslendiği Kaynaklar

Hamit Fendoğlu'nun en çok etkilendiği isimlerin başında Mehmet Sait Çekmegil gelmektedir. Necip Fazıl, Çekmegil'in Malatya'daki öğretileri hakkında Malatya Münevverlerinin akademisi demiştir. Çekmegil, 1921 yılında Malatya'da doğmuş, ilkokuldan sonra resmi okullarda öğrenim görmek istemeyince kendi kendini yetiştirmiş ve eserlerinde ortaya koyduğu görüşlerin özgünlüğü ile dikkat çekmiştir. Uzun yıllar Malatya'da sanat ve ticaretle uğraşan Çekmegil o dönemde birçok kişi tarafından sevilip sayılmaktadır (msaidcekmegil.com, 13.11.2017).

Hamit Fendoğlu'da Çekmegil ile tanıştıktan sonra onu sevip fikirlerinden etkilenmiştir. Hamido, İslami meseleler ile ilgili Çekmegil' den etkilenmiştir ancak siyasi

meseleler ile ilgili Çekmegil' in dükkânına gidip gelmeye başladıktan sonra burada tanıştığı kişiler aracılığıyla kafasında bazı fikirler kökleşmeye başlamıştır. Hamit Fendoğlu'nun fikirlerinin inşasında diğer en önemli etken ise, sık sık yaptığı bu ziyaretlerde Türkiye'nin kaderinde etkili olacak Turgut Özal, Korkut Özal, Recai Kutan, Oğuzhan Asiltürk ile karşılaşip din ve devlet konularında kurdukları derin münazaralar olmuştur (Dinç, 2015: 59).

Hamit Fendoğlu'nu etkileyen diğer önemli bir isim "Canlılık, samimiyet ve daima yenilik" sloganıyla hareket eden Yedi Meşalecilerden olan Vasfi Mahir Kocatürk'tür. Bu dönemde milliyetçi fikirlerinden ötürü Malatya'ya gönderilmiştir. Aynı yıllarda Hamit Fendoğlu Malatya Lisesi'nde öğrencidir (tarihbelgesel.tr, 2011). Malatya Lisesinde okurken ki hocalarının da onun fikir hayatına etkileri olmuştur. Türkçü fikirlerinden dolayı o dönemde başta Vasfi Mahir Kocatürk olmak üzere, Nihal Atsız, Orhan Şaik Gökyay, Arif Nihat Asya gibi birçok isim Malatya'ya gelip öğretmenlik yapmıştır. Bu Türk fikir dünyasının önemli isimleri, Malatya fikir hareketleri üzerinde de etkilerini göstererek Malatya'da milliyetçi-muhafazakâr neslin oluşmasında etkili olmuştur (Dinç, 2015: 55). Yine bu dönemde Necip Fazıl'ın taşrada büyük yankı bulan Büyük Doğu Hareketi de Hamit Fendoğlu'nun görüşlerini etkilemiştir. Hamit Fendoğlu Büyük Doğu öğretilerine aşiretin diğer bir üyesi Şerif Dursun ile dâhil olmuş ve zamanla ilgisini artmıştır (Şahhüseyinoğlu, 2015: 30).

Hamit Fendoğlu'nun bu dönemde etkilendiği diğer önemli isim “ Bayrak Şairi” Arif Nihat Asya'dır. Eşi Mukaddes Fendoğlu o dönemde Hamit Fendoğlu ve kendisini fikirleriyle en çok etkileyen ismin Arif Nihat Asya olduğunu belirtmekte ve o döneme dair hatırladıklarını şöyle ifade etmektedir : “ Arif Nihat'ı önceleri İsmet İnönü sürgüne göndermişti. Dönemin Maarif Vekili Hasan Ali Yücel'in Malatya'ya geldiğinin hemen ertesinde müdürlükten alınıp düz öğretmen yapıldı. Arif Nihat Asya bizim evin bitişiğinde otururdu. Eşi bizim okulda kimya öğretmeni idi. Kendisi edebiyat öğretmeni idi. Gerek Hamit'i gerek beni o dönemde en çok etkileyen isimdir Arif Nihat.” (Fendoğlu ile Kişisel Görüşme, 26.06.2018).

Malatyalı ve ülkücü olan Bahattin Atilla bu dönemde Malatya'da çoğalan Türkçü hareketin öncülerinin kasıtlı olarak İsmet İnönü tarafından Malatya'ya gönderildiğine dair şu ifadeleri kullanmıştır: “ İnönü Cumhurbaşkanı iken onu ziyarete giden

memleketlilerinin ‘Memleketin Malatya’ya hiç yardımın dokunmuyor.’ gibi sözlerine karşı şöyle cevap vermişti: ‘Doğru, günü birlik işlerde Malatya’ya ayrıcalıklı davranmıyorum. Ama size yaptığım iyiliğin neticesini yıllar sonra göreceksiniz. Türkiye’nin en iyi hocalarını Malatya’ya bir şekilde gönderiyorum.’ dedi. İsmet İnönü sözünde haklı çıktı (Dinç, 2015: 55).

Malatya’ya sürgüne gelen hocalarının Hamit Fendoğlu’nun düşünce ve fikir anlayışında önemli bir yeri olduğu görülmektedir. Malatya’da o dönemde yaşamış ve siyasete ciddi hizmetleri olmuş Turgut Özal, Recai Kutun, Turhan Fevzioğlu gibi isimler ile birlikte Hamit Fendoğlu bu dönemin fikir mimarlarının etkisinde yetişen önemli isimlerden biridir.

5.1.2. Hamit Fendoğlu’nun Kişiliği

Hamido, Malatya ve çevresinde bilhassa köylerde mertliği ve dürüstlüğü ile tanınmaktadır. Kendine has karakteri ve doğallığı nedeniyle saygı duyulmakta ve sevilmektedir. Siyasette de kendine has yöntemleri, nükteleri ve meclis içi kavgaları ile akıllara kazınmıştır. Hamit Fendoğlu’nun karakteri ile ilgili basında sıkça yer alan ifadeler hiç şüphesiz cesur, mert, cömert, dürüst ama aynı zamanda kavgacı olduğu ile ilgili ifadelerdir (gazetearsivi.milliyet.com.tr, Aralık 1977).

Hamit Fendoğlu, karıştığı hadiselerin çokluğu ve meclis içi kavgaları nedeniyle sürekli basında ‘kavgacı’ ithamı ile yer almıştır. En yakın aile dostu, arkadaşı ve meslektaşı olan Naci Şavata, lise yıllarından beri sert kavgacı kişiliğiyle tanınan Hamit Fendoğlu’nun haksızlığa susmadığı için birilerinin sürekli böyle lanse etmeye çalıştığını ifade etmiştir. Şavat’a Hamido’nun sert bir yapısı olduğunu belirterek mecliste meydana gelen hadiseleri ise şu şekilde yorumlamıştır: ‘Yassıada da yaşadıklarından sonra Hamido için siyasete atılmak daha önemli hale geldi. Hamit Fendoğlu’nun meclise girdikten sonra her muhalif sese karşı yumruğunu göstermesi Yassıada da yaşadığı işkencelere karşı öfkesinden ötürüdür. Yassıada da yaşadıklarından sonra Hamit Fendoğlu için siyasete atılmak memlekete hizmet etmek olduğu kadar ihtilalin intikamını da almak olmuştur (Şavata ile Kişisel Görüşme, 10. 04. 2018).

Kendine has özelliklerine rağmen Hamit Fendoğlu’nun görüşlerine önem verdiği fikir mimarlarının onun karakterine ve sosyal hayatına önemli etkileri olduğu gibi siyasi hayatına da yön verdiği gözlenmektedir. Özellikle siyasi fikirlerinin oluşmaya başladığı

lise dönemlerinde etkilendiği şahıslar ışığında Hamit Fendoğlu'nun kültürlü, bilgili ve derin fikir analizleri yapabilecek düzeyde olduğu görülmektedir. En başta toprağına derin bir sevgi ile bağılı olması ve köklü iki aşiretin evladı olmasından kaynaklanan bir ahlaki altyapısının varlığı hayatının her aşamasına yansımıştır. Geleneklerine bağılı biri olarak adab-ı muaşeretini layıkıyla gerek özel hayatında gerek siyasal hayatında uygulamıştır (Fendoğlu ile Kişisel Görüşme, 26.06.2018)

Şavata'nın ifadesiyle: “ Hamido aklını kiraya vermezdi. Herkesi dinlerdi ancak kararı yine kendi verirdi. Kendine has özellikleri olan bir liderdi. Halka karşı sevecen ve içtendi ancak sevmediğine karşı ise bir o kadar sertti. Onun rant arzusu olmadığı gibi taklidi bir liderliği de yoktu.”(Şavata ile Kişisel Görüşme, 10.04.2018).

Şavata, Hamido'nun siyasette yer almasının öneminden bahsederken onun kişilik özelliklerine de vurgu yapmıştır: “Hamit Fendoğlu'nun siyasete atılması için birçok gerekçesi vardı. En önemlisi bir hizmet adamında bulunması gereken ve onun karakterinde zaten gözlemlenebilen fedakârlık, sorumluluk, dürüstlük, hakkaniyet, vatan ve millet sevgisi gibi temel erdemli davranışlara olan inancıdır. İkinci en önemli etken bu değerleri toplumda görmek ve göstermek isteyen bir siyaset adamına olan ihtiyacın bulunduğu çevre ve yerel halk tarafından fark edilmiş olmasıdır (Şavata ile Kişisel Görüşme, 10. 04. 2018).

Hamit Fendoğlu'nun kişiliğinin en belirgin özelliklerinden biri sadakati olduğu gibi diğer en belirgin özelliğı ise bağımsızlığına olan düşkünlüğüdür. Bu iki temel özelliğinin yanında gözlemlenen karakteristik özellikleri: bağılı olduğu hiçbir siyasi kuruma körü körüne bağılı olmayışı, gelir kaygısı taşımayışı, kendine özgü milliyetçilik anlayışı, sorgulayışı, karşısında hangi siyasi makam olursa olsun kendine yanlış gelen her şeyi çekinmeden ifade edebilmesi şeklinde sıralanabilir. Bu karakteristik özelliklerinden sebeptir ki, Hamido'nun siyasi hayatında önemli bir yeri olan, Yassıda'da ciddi işkencelere maruz kaldığı halde asla terk etmediğı Adnan Menderes dahi onun kimi zaman eleştirilerine maruz kalmıştır. Bunlardan en bileneni Hristiyan bir din adamının Türkiye'yi ziyaretinden sonra gerçekleşmiştir. Adnan Menderes'in bu ziyarette Hristiyan din adamının elini öpmesi üzerine bunu radyodan duyan Hamido, Malatya İl Kongresinde “ Başbakan Diyanet İşleri Başkanının elini öpmüyor ancak Hristiyan din adamının sakalını öpüyor” gibi ifadelerde bulunmuş ve bu konuşması üzerine hakkında tutuklama

kararı verilmiştir. Hamido bir sene kaçak dolaşmış, Menderes ile yaptığı görüşmeden sonra dava kapatılmıştır (taribelgesel.tr.gg, Nisan 2015).

5.1.3. Din Anlayışı

Hamit Fendoğlu dini açıdan ise İslam'a değer veren birisidir. Bunda eşi Mukkaddes Fendoğlu'nun etkisi görülmekle birlikte, dini anlayışının oluşmasında Çekmegil'in etkisi şüphesiz çok olmuştur. Çekmegil'in ölümünden evvel yaptığı konuşmasında yer alan ifadeleri ile: “ ...İslami bir kimliği vardı. Ancak onun İslami kimliği siyasete dâhil değildi. Fikir Olarak İslami meseleleri seviyordu ancak politika yaparken dini meseleleri konuşmazdı zaten politikaya daha fazla vakit ayırırdı. Milletın temsilcisi olmak Allah'ı daha çok anmanı gerektirir gibi bir şeyler anlatırdık...”(Dinç, 2015: 56).

Din ve din ile özdeşleştirilen gelenek ve değerler Hamit Fendoğlu'nun hayata bakışını, zihniyet dünyasını biçimlendiren ve hayatı anlamlandırmaya yardım eden önemli etkenlerdendir. Hamit Fendoğlu, İslam dinine ve önemine her zaman inandığını dile getirmiştir. Benzer şekilde AP'lilerin kongre konuşmalarından anlaşıldığı üzere dini semboller, ritüeller çağdışılık ve gericilik belirtileri sayılmaz. Hamido için Demirel'e benzer söylemiyle din sadece “ibadetlerden ibaret olmayıp “ferdi ahlaka yön veren, insana belli bir dünya görüşü kazandıran, bir hayat felsefesi yaratan belli başlı içtimai etkenlerden biridir (Demirel, 2004: 101). Hamit Fendoğlu ve AP yöneticilerinin ahlaka ilişkin söyleminde, kanaatkârlık, mütevazılık, yardımseverlik, sefahat ve israftan kaçınma gibi bireyin davranışlarını şekillendirmesi gerektiğine inanılan ahlaki ve toplumsal değerlerin önemi sıklıkla dile getirilmektedir (Demirel, 2004: 101).

Hamit Fendoğlu'nun milletvekilliği dönemine ait meclis tutanaklarında yer alan söylemlerinden dini hassasiyetlerini görmek mümkündür. Hamid Fendoğlu'nun 17 Aralık 1967 günü, Atatürk öğrenci Yurdu'nda yaşanan ve komünistler tarafından bir öğrencinin tabanca ile öldürülmesi olayına ilişkin meclis konuşması şu şekildedir:

“Pek muhterem arkadaşlarım ve Muhterem Divan Başkanım, üniversitenin Atatürk Öğrenci Yurdu'nda yaşanan hâdiseyi, şahsan duyduğum mecburiyet ve bazı arkadaşlarımın taziyki neticesi bu kürsüye getirmiş bulunuyorum. Çok elem verici olan bu hâdisa bir öğrenci yurdunda gerçekleşiyor. Burada genç, mukaddesatçı öğrencilerimiz iftar sofrasında yemeğini beklerken, yine aynı öğrenci yurdunda komünistlerden Şahin ismindeki bir arkadaş sadece oradaki milliyetçi ve mukaddesatçı gençlerle mücadele etmek için kaydını üniversiteye yaptırmış olacak ki, o günü Elbistanlı Şair İmam diye bir şairi getirmiş. Şair'in bilhassa okuduğu

şiiirden maksat, mukaddesata hücum etmek ve sadece oradaki mukaddesatçı gençlere hakaret etmektir. Bunun üzerine Ruhi Kirişkiran ismindeki Osmaniye'den bir genç arkadaşımız: ‘‘Biz iftar sofrasındayız, bu şiiirin burada yeri yoktur, mukaddesatımda küfretmeye senin hakkın yoktur’’ diyerek müdahale etmiştir. Ve çıkan arbedede hayatını kaybetmiştir.’’ Hamit Fendoğlu Ruhi Kirişkiran isimli genci ve fikirlerini sahiplenerek bu yaşanan hadisenin artık kendi meselesi olduğunu konuşmasının devam eden bölümünde şu şekilde belirtmiştir: ‘‘Evet, bu mesele mahkemeye intikal etmiştir. Ancak, Parlâmentoya bunu duyurmak ve dünya efkârında da mukaddesatçılara nasıl çatıldığını ve dini eğitim veren okullara hakaret ederek ne maksatla açıldığını iddia eden bu şairin sıfatını bilhassa bilmemiz gerekir. Bu arkadaş bu olaydan on beş gün evvel seçimleri kaybettiği için hırs neticesi bu hâdiseyi yaratmış oluyor. Arkadaşlar, yaşanan bu hadise çok vahimdir. Ben en evvelâ Yurtlar Umum Müdürlüğünü suçlarım. İlgili makam olarak Millî Eğitim Bakanından bilhassa istirahat ediyorum, bunun üzerinde hassasiyetle durulmadığı takdirde, grup mevzuu yapacağımı da huzurunuzda arz ederim. Türk Ceza Kanunu, bilhassa mukaddesata küfredilen durumlarda kifayetsizdir. İlgili maddenin takviye edilerek mukaddesata, dine küfredenler hakkında ağır bir müeyyidenin getirilmesi suretiyle bu gibi hâdiseleri önlemek hepimize düşüyor. Milletvekili arkadaşlarımız bu hâdiseye üzerine eğilmezlerse yarın gene mukaddesatımıza, kitabımıza, Allah'ımıza küfredenler çıkacaktır. Fakat bu defa karşılarında Hamido' yu bulacaklardır. O zaman buna mecbur olacağım. Hürmetlerimle.’’ diyerek sözlerini tamamlayan Hamido'nun söylemlerinden din ve inanç özgürlüğü, din ve inanç özgürlüğünün yasalar ile güvence altına alınması ve bireylerin kutsalına saygı duyulması gerektiği hususunda ciddi hassasiyetleri olduğu görülmektedir. Hamido'nun dini hassasiyetlerinin varlığı görülmekle beraber, onun gerek siyaset öncesi hayatında gerek siyasi hayatında dinde hiçbir zaman aşırıya yönelen bir tavrının olmadığı da bilinmektedir (TBMM Tutanak Arşivi, 32).

5.1.4. Muhafazakârlık Anlayışı

Hamit Fendoğlu'nun muhafazakârlık anlayışının oluşmaya başladığı yıllar, özellikle ilk gençlik yıllarında uzak olduğu din düşüncesine ilgi duymaya başladığı 40'lı yıllardır. Çekmegil'in dükkânına sık sık gitmeye başladığı bu yıllarda aynı zamanda Büyük Doğu gibi milliyetçi ve muhafazakâr derneklere dâhil olmuştur.

Tüm bunlar ile beraber Hamit Fendoğlu'nun yetiştiği ve büyüdüğü coğrafyanın ve ailesinin etkisinde oluşan mevcut bir muhafazakârlık anlayışı vardır. Hamit Fendoğlu'nun dine ve ahlaka ilişkin söylemlerinden de muhafazakâr olduğu anlaşılmaktadır. Şavata'

nın benzer ifadesi ile: “Hamido muhafazakârdı. Onun için din daha çok ahlaki bir kurum olarak kabul görmüştür. Dinin hayattan çıkarılması ile toplumun ve bilhassa gençlerin ahlaki seviyesinin düşeceğine ve aile bağlarının zayıflayacağına inanırdı. Sadece yaşlılara değil herhangi bir konuda daha fazla bilgi sahibi olduğuna inanılan kişiye karşı da saygının azalmaması gerektiğini söylerdi. Hamido’nun en yakınındaki kişi olarak onun büyük dostlarının Alevi kişilerden de olduğunu biliyorum. Doğan Dede ile ilişkisinin temeli de bu düşünceye dayanır. Hamido, geleneklerin kaybolmasını gençliğin ahlaki bakımdan gerileyişinin belirtileri olarak yorumlamaktaydı.” (Şavata ile Kişisel Görüşme, 20.04.2018).

5.1.5. Milliyetçilik Anlayışı

Hamit Fendoğlu’nun milliyetçilik çizgisi, AP’nin milliyetçilik çizgisi ile örtüşmekte hatta birkaç adım sağında yer aldığı gözlemlenmektedir. AP’ lilerin milliyetçi söylemleri zamanla MHP çizgisi ile benzerlik göstermiştir. Özellikle, 1970’ler ve sonrasında oluşan milliyetçilik anlayışı ile MHP’nin milliyetçilik çizgisi arasındaki farkın zamanla neredeyse belirsiz hale geldiği görülmektedir. AP’nin bu dönemdeki milliyetçi söylemleri Hamit Fendoğlu’nun milliyetçilik anlayışına yaklaşmıştır. AP’nin 1978 kutlamalarında Taksim Meydanı’nda Türk bayrağı bulunmadığı ve İstiklal Marşı söylenmediği için ülke çapında başlattığı bayram mitingleri MHP ve onun siyasi hareketleriyle benzemeye başladığının en bariz örnekleridir (indigodergisi.com, 2016).

Hamido’nun çıkardığı Sonsöz adlı haftalık gazetenin 1951’de basılan 7. Sayısında Türk tarihinin büyük ismi Atilla’nın: “ Kendim asil bir insan değilsem de asil bir ırka sahibim.” sözü o gün logonun altını süslemekle kalmamış Hamido’nun milliyetçiliğini ve Türk milletine aidiyetini ifade etmesi için önemli bir araç olarak kullanılmaktadır (Dinç, 2015: 105). Hamido’nun, meclis içi kavgalarının nedeni genellikle komünizm karşıtlığı olsa da milliyetçi söylemleri ve özellikle bu tutum Kemalist ve resmi milliyetçilik anlayışı ile benzerlik göstermemektedir. Ancak AP çizgisi içinde Hamit Fendoğlu’nun bir üst kimlik olarak Türk vatandaşlığını benimsediği görülmektedir. Bu söylem, Hamit Fendoğlu’nun farklı etnik veya dini gruba mensup olduklarını iddia edenlere karşı dışlayıcı bir tavır gösterdiği şeklinde algılanmamalıdır. Onun Malatya’da ve çevre illerde farklı dini ve siyasi görüşe sahip birçok dostluğu olmuştur. Bölge halkının neredeyse tamamının sözlerine itimat etmesi, sempati duyması ve desteklemesi bu

yüzdendir. Yine de şunu ifade etmekte fayda var; Hamit Fendoğlu Türk vatandaşlığını veya Türk etnik kimliğini belirttik biçimde dışlayıcı söylemlerde bulunanlara karşı olumsuz bir tavır içinde olmuştur. “Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğü”, “Milli birlik ve beraberlik” vurgusu Hamit Fendoğlu için devlete ve siyasete yakınlaşmaya hizmet ettiği için değil, samimiyetle inanıldığı için söylemlerinde yer almıştır (TBMM Tutanak Arşivi, 1965-69).

‘Hamit Fendoğlu’nun milliyetçilik anlayışının sonraki dönemlerde ortaya çıkan ve bugün hala etkisi gösteren Türkesçilik çizgisinden uzak olduğunu ya da tamamen örtüştüğünü söylemek doğru bir ifade değildir. Mehmet Fendoğlu bu konuya açıklık getiren sözleri ile amcası Hamit Fendoğlu’nun milliyetçiliğini şu şekilde dile getirmiştir: “Aile olarak çizgimiz her zaman bellidir. Ailece ülkücü camiadan hiç kopmadık. Amcam ile birlikte şehit olan çocuklarımızın biri Kürşat, biri Bozkurt idi. Amcam doğduğu büyüdüğü coğrafyayı değil Türkiye’yi seven bir siyaset adamıydı. Bir milliyetçi, bir vatanseverdi. Vatani uğruna şehit oldu.” (Mehmet Fendoğlu ile Kişisel Görüşme, 2018).

5.1.6. Sola Bakışı

Siyasette yer almak istemesinin nedenleri arasında İsmet İnönü’ye olan öfkesi birçok kaynakta yer almaktadır. CHP iktidarının tek parti döneminde babasına 2800 lira Varlık Vergisinin tahakkuk ettirilmiş olması bu öfkenin nedeni olarak iddia edilmektedir (ensonhaber.com, Ekim 2017). Siyasete CHP karşısında yer almak için dâhil olan Hamit Fendoğlu ilk siyasi faaliyetlerine DP’de başlamıştır. Bunun en önemli nedeni CHP’ye karşı eleştirel bir görüşü ortaya koyan muhalefete dâhil olma isteğidir. Ancak, AP’den milletvekili adayı olduğunda CHP’nin Hamido’yu karalama kampanyaları, CHP karşıtlığını öyle boyutlara ulaştırmıştır ki askerden döndükten sonra akrabalarından CHP’ye destek verenler olduğunu duyar duymaz kardeşi İbrahim ile ‘Bulgurlu’ olan soy ismini ‘Fendoğlu’ olarak değiştirmiştir (Mukaddes Fendoğlu ile Kişisel Görüşme, 2018). Hamit Fendoğlu’nun CHP karşıtlığının bir başka örneği belediye başkanı olduktan sonra makamını zemzem suyu ile yıkatmasıdır. Şavata, o gün için Hamido’nun söylediklerini şu şekilde aktarmaktadır: “Göreve başlamadan evvel makamını zemzem suyu ile yıkattı ve ‘50 yıllık kir ancak bu şekilde temizlenir’ diyerek makamına geçti.” (Şavata ile Kişisel Görüşme).

Hamit Fendoğlu AP'den milletvekili olduğu 1965-69 yılları arasında mecliste de sol karşıtlığına devam etmiştir. Hamido'nun meclis içi kavgalarının nedeni genellikle sosyalizm karşıtlığıdır. Aynı dönemde Hamido gibi bağımsız aday olarak meclise giren ve bir meclis konuşması esnasında TİP'e katılan etin Altan Hamit Fendoğlu'nun sola karşı tahammülsüzlüğünü şöyle aktarmıştır; ‘‘Meclis konuşmamda ilk lafı Hamido attı. Ben sosyalizm dedikçe bıyıklarını sıvazlıyor, dudaklarını ısırıyordu. Müslüman memleketinde sosyalizm diyor diye konuşmam süresince sürekli bir gerginlik içindeydi.’’ Hamit Fendoğlu birçok TİP ve CHP üyesini söylemleri ile beni tahrik ediyor diyerek mecliste ciddi boyutlara ulaşan kavgalarda hastanelik etmiştir. TİP milletvekilleri etin Altan ve Yunus Koçak ile CHP milletvekili Solmazer o dönemde mecliste Hamido ile kavgada yer alan isimler arasındadır (Altan, 2005: 77). Hamit Fendoğlu meclisteki kavgaları ile ilgili kendisini hadiselerin asıl sorumlusu olarak gösteren ifadelere cevap vermiş ve gerekçelerini gazeteci arkadaşı şemsi Belli'ye şöyle anlatmıştır: ‘ Ben fikre karşı fikir ile mücadeleyi normal demokratik hayatta en lüzumlu unsur olarak sayarım. Ama fikriyatın kabul edilmediği yerde, frenlenip durdurulduğumda yumruk başlar. Karşı taraf öyle sözler söylüyor ki sözle vurulmuş yumruk gibi.’’ (Din, 2015: 165).

Milletvekilliği bittikten sonra Malatya'ya dönen Hamido, şerif Dursun ile birlikte birçok hadisede yer almıştır. 15-16 şubat 1975'teki Malatya olaylarına dâhil olmuştur. Bu olaylarda kendisiyle görüş farklılığı olan alevi ve sol gruplarla çatıştığı öne sürülmektedir. Bu saldırılarda yer alanların büyük çoğunluğunun Hamido'nun bağlı bulunduğu İzollu Aşiretinin ileri gelenleri olduğu Hamido'nun ise bu iki aşiretin mensubu olduğundan hadiselere kayıtsız kalmadığı bilinmekle beraber Hamido sol grupların fikirlerine ve kışkırtmalarına tahammül edemeyip gösterilere dâhil olmuştur (şahhüseyinoğlu, 2015: 32).

5.2. Fendoğlu'nun Siyasal Uygulamaları

Bu bölümde Hamit Fendoğlu'nun siyasete dâhil olduğu yıllar ve faaliyetleri ile siyasette öneminin ve etkisinin giderek belirginleştiği 1965-78 yılları siyasi uygulamaları hakkında bilgilendirme ve değerlendireme yapılmaktadır.

5.2.1. İlk Siyasi Faaliyetleri

Türkiye'de demokrasi için bir dönüm noktası olan DP, Hamit Fendoğlu'nun siyasi hayatı için de bir dönüm noktası olmuştur. Siyasi hayatının ilk göz ağrısı DP büyük bir

öneme sahiptir. DP ile Türkiye yeni bir siyasi yola girmiştir. DP'nin kurulmasında diğer en önemli gelişme ise siyasi düzen içi muhalefetin, yeni demokrasi taleplerine uygun olarak 1945'te iyice belirginleşmeye başlamasıdır.

Çok partili hayata geçiş ile ilk defa toplumda oluşan siyasi eğilimler ve demokrasi rüzgârı gençleri de etkilemiştir. Gençler siyasi faaliyetlerine, özgürlük ve demokrasi arayışlarına sağ ve sol siyasi gençlik örgütlerini kurmak ile başlamıştır. Bu dönemde ilk sağcı eğilime sahip dernek “ Türk Kültür Ocağı” olmuştur. Bu derneğin kuruluş amacı özetle; Türk milliyetçiliğini işlemek ve yaymak, Türk kültürüne yapılan saldırılarla ve milliyetçiliğe aykırı fikirler ile fikir yolu ile mücadele etmek. Diğer taraftan kurulan sol örgütler içerisinde en aktif olan örgüt “ İlerici Gençlik Birliği” dir. Bu örgüt, inkılap öncesi Türkiye'yi, o dönemde ortaya çıkan Turancılık ve İslamcılık gibi siyasi akımları çarpıklık olarak değerlendirmektedir. Ayrıca bu gençlik örgütü, tecrübe edilmiş bu çarpıklıkların tamamının Osmanlı İmparatorluğu'nun diğer kalıntıları gibi bertaraf edilerek yerine Kemalizmin mukaddes umdelerinden biri olan Türk milliyetçiliğinin koyulması gerektiğini savunmaktadır (Öz, 2015: 69). Bu dönemde gençlik teşkilatlarında oluşan bu gibi siyasal ayrışma eğilimleri nedeniyle DP gençlik teşkilatlarına mesafeli durmuştur. Ancak CHP karşısında güçlü bir muhalefetin ancak güçlü bir gençlik ile durulabileceğini düşünen DP gönülsüzce de olsa gençlik kollarının kurulmasına karar vermiştir. Hamit Fendoğlu ilk siyasi faaliyetlerine 1954 seçimlerinin hemen öncesinde DP tarafından CHP'nin gençliğe karşı tutumları ve politikaları nedeniyle kurdukları gençlik kolları olan “Genç Demokratlar Teşkilatı” ile dâhil olmuştur (Demirel, 2016: 108).

DP, bu dönemde üniversite gençlerinin oyunu almakta zorluk çekmiştir. Gençleri kazanabilmek amacıyla teşkilatı 28 yaşından küçük tüm eğitim seviyesinden gençlere açmıştır. Teşkilatın amacı şöyle açıklanmıştır : “ Bir zümre partisi olmayan DP, bütün halk tabanlarına hitap etmektedir. Bu sebeple Genç Demokratlar Teşkilatı, parti teşkilatının bulunduğu her yerde herkesi partiye ısındırmak zorundadır. Teşkilatın amacı, genç unsurlara içtimai ve siyasi hayatlarında lüzumlu olan siyasi eğitimi vermektir.” Bu dönemde oluşan çeşitli gençlik örgütleri ve onların milliyetçilik ilkeleri göz önünde bulundurulduğunda Hamit Fendoğlu'nun milliyetçilik ve muhafazakârlık anlayışına hitap eden söylemleriyle Genç Demokratlar Teşkilatı'na yaklaştığı görülmektedir (Dinç, 2015: 97).

Tüm siyasi gelişmelerden bağımsız olarak Hamido' nun siyasi hayatına ve faaliyetlerine baktığımızda onun siyasi kişiliğinin oluşmasında ilk siyasi faaliyetlerine başladığı DP'nin gençlik teşkilatı olan Demokratlar Teşkilatının söylemlerinin etkili olduğu görülmektedir. Hamido'nun dâhil olduğu Genç Demokratlar Teşkilatın amaçları şöyledir: (Öz, 2015: 92).

- I. Gençler arasında politika eğitimi, konuşma ve dinleme adabını yaymak,
- II. Memleketin kültürel, sosyal ve ekonomik meselelerini siyasi eğitimin gerektirdiği usuller dairesinde müzakere ve münakaşa etmek,
- III. Bu çalışmalardan elde edilen bilgi ve tecrübeleri yaymak,
- IV. Yurtiçi ve dışında bulunan benzeri gençlik teşekkülleri ile ilişkiler kurmak,
- V. Memleketi tanımak için ortak geziler ve ziyaretler düzenlemek.

Hamit Fendoğlu milletvekili olmadan önce dahi bu faaliyetleri gerçekleştirebilmek için bir süre DP'nin gençlik kolları il başkanlığı yapmıştır. DP'nin Malatya'daki en çalışkan ve aktif üyesidir. 1950'lilerde İl teşkilatlanmalarına hız veren DP'nin, Hamit Fendoğlu'nun yaşadığı ve büyüdüğü coğrafyada, halkın üzerindeki etkisini ve yerel ağza hâkimiyetini görmesi uzun sürmemiştir. Bu nedenle Hamido'yu şehir merkezlerinde ve köylerde örgütlenme ile görevlendirmiştir. Hamido'nun siyasette bir öncü olmaya, şehrin artık siyasi bir karakteri olarak tanımaya başladığı dönem DP'nin teşkilatlanmaya başladığı 1946-50 arası dönem olmuştur (Dinç, 2015: 98).

1946-50 yılları arasında ilk siyasi faaliyetlerine başlayan Hamit Fendoğlu köy köy dolaşarak DP için oy istemiştir. 1948 yılında "Son Söz Milletindir" adlı haftalık bir gazete çıkarmıştır. Bu gazete 1952 yılında kapatılmıştır. Aynı yıl başbakan Menderes tarafından Ankara'ya çağırılan Fendoğlu, Kömür Dağıtım Müessesesinde müdür yardımcısı olarak çalışmıştır. Bir süre Ankara'da Celal Bayar ve Adnan Menderes'in korumalığını yapmıştır. 27 Mayıs askeri darbesi ile DP kapatılmış Hamit Fendoğlu ve DP'nin 529 üyesi Yassıada'ya sürgün edilmiştir Adnan Menderes ile birlikte idam ile yargılananlar arasında yer almıştır (gazetearsivi.milliyet.com.tr, Mart 1964). Hamit Fendoğlu 1961 yılının Eylül ayına kadar mahkûm edilmiştir. Bu yargılama sonunda 3 yıl 6 ay hapis cezası almıştır (Mukaddes Fendoğlu ile Kişisel Görüşme, 2018).

27 Mayıs askeri darbesi ile DP kapatılmış ve darbeye karşı çıkan kesimler ve karşıt görüşler AP çatısı altında toplanmıştır. DP tabanını temsile soyunan AP için partiye mensup olmanın en ayırıcı vasfı bu dönemde hiç kuşkusuz 27 Mayıs'a karşı çıkmak

olmuştur. Bu nedenle Hamido DP'nin kapatılması ile siyasi hayatına AP ile devam etme kararı almıştır (gazetearsivi.milliyet.com.tr, Mayıs 1964). Yani Hamit Fendoğlu'nun AP'de yer almak istemesinin nedeni DP'nin mirasına sahip çıkmak olduğu gibi AP'nin de bunu kabul etmesinin nedeni DP'nin mirasçısını meclise taşımaktır. Bunun dışında AP, Hamido'nun memleketi Malatya'daki siyasi etkisinin farkındadır. Hamit Fendoğlu doğduğu ve büyüdüğü coğrafyada tanınan ve sevilen bir siyaset adamıdır. DP için Yassıda'da verdiği siyasi mücadele ile yerelde ve kendi coğrafyasında kazandığı saygı ve sevgiyi tüm ulustan görmeye başlamıştır (Dinç, 2015: 149). Hamido AP'ye girmekle hem mirasına sahip çıkarak ulusal siyasetteki yerini almış hem de partiye hizmet ve destek kazandırmıştır. Hamido'nun AP'ye desteğinin ve aidiyetinin önemli nedenlerinden bir diğeri ise AP'nin 1970'lerin başına kadar başta CHP olmak üzere Türk Silahlı Kuvvetlerinin önemli bir kesimine, üniversite de mevcut bazı darbe savunucusu öğretim üyelerine, basın ve yüksek bürokratları kapsadığına inanılan bürokratik-devletçi ittifaka muhalif olma durumundandır (Demirel, 2004: 79).

5.2.2. Milletvekilliği Dönemi

Türkiye genel seçim tarihine bakıldığında, 1923,1927, 1931, 1939, 1943 Tek Parti Dönemi süresince Malatya'dan toplam 47 aday milletvekilliği yapmıştır. 1961 seçimlerine kadar ise Malatya'dan CHP dışında hiçbir partiden aday seçimi kazanamamıştır. 1946 çok partili hayata geçiş ile Malatya'da seçmen CHP'yi desteklemiş ve bu seçimlerle meclise 11 CHP'li milletvekili girmiştir. 1950, 54 ve 57 seçimlerinde de benzer sonuçlar elde edilmiştir. İlk defa 1961 seçimlerinde farklı bir partiden aday milletvekilliğini kazanmıştır, Yeni Türkiye Partisi (YTP). YTP meclise sadece bu seçimlerde bir aday kazandırmış ve kalıcı bir etki meydana getirememiştir. 1965 yılı seçimlerine AP, CHP, CKMP, Millet Partisi (MP), Türkiye İşçi Partisi (TİP) ile giren Yeni Türkiye Partisi (YTP), kuruluşundan 6 yıl sonra, 2 Haziran 1967 yılında Adalet Partisi'ne katılma kararı almıştır. 1965 seçimlerine kadar ise Malatya'da Milletvekili genel seçimlerinde hiçbir sağ parti kalıcı bir etki oluşturamamıştır. Bu seçimleri 13. Dönem (1965-1969) milletvekili olarak AP'den Hamit Fendoğlu kazanmıştır (www.ysk.gov.tr, 2018).

Hamit Fendoğlu'nun milletvekili seçilmesinde, Yassıda da göstermiş olduğu siyasi tavrın önemli bir etkisi olmuştur. Hamit Fendoğlu artık sadece memleketi

Malatya’da değil Türkiye’de halk tarafından destek görmeye başlamıştır. Arkadaşı Ömer Kan, Halkın Hamido’ya idamlar ve Yassıada sonrasındaki minnettarlığının ölçüsünü şöyle ifade etmiştir: “ O şartlarda Malatya’dan değil, Türkiye’nin hangi ilinden seçime girse kazanırdı.” Hamit Fendoğlu’nun yakın arkadaşlarından İlhan Yiğitöl ise o dönemde oluşan siyasi atmosferi ve Hamido’nun halk üzerindeki intibasını şu cümleler ile aktarmıştır; “İnsanlar bana O’nu gösterip, ‘Hamido bu mu?’ diye soruyordu.” (Dinç, 2015: 159).

Milletvekili seçileceğine kesin gözüyle bakan Hamit Fendoğlu TRT radyosundan bir konuşma yayınlamıştır. 6 maddeden oluşan konuşmanın içeriği şu şekildedir; 1) Milli davalar ile mukaddesatımıza müdafî olacağıma, 2) Her sınıftan içtimai toplulukların dertlerini dile getirip haklarını koruyacağıma, 3) Milletvekili seçildikten sonra seçim bölgemi ve seçmenlerimi ziyaret ve temas için dört sene beklemeyeceğime, 4) Mesai saatlerimi eğlence yerlerinde geçirmeyeceğime, 5) Malatya’mızın en küçüğünden en büyüğüne kadar hiçbir davasına ilgisiz kalmayacağıma, 6) Seçmenlerimin ve hemşerilerimin her türlü arzusunu yerine getirmek için elimden geleni yapacağıma namusum ve şerefim üzerine yemin ederim. Ben Hamido’yum, sözümünden dönmem. Hürmetlerimle.”(Dinç, 2015:154).

Hamit Fendoğlu milletvekili seçilir seçilmez hizmetlerine başlamıştır. Meclis tutanaklarından Hamit Fendoğlu’nun sözlerini yerine getirmek için çalıştığı ve özellikle vaatte bulunduğu altı madde üzerinden kanunlaştırılmasını istediği meseleler meclis konuşmalarında ve çalışmalarında yer almaktadır. Meclis konuşmalarına ait demeçlerinden biri, resmi taşıt araçlarının özel işlerde kullanıldığına ve resmî hizmet arabaları ile çoluk çocuğun gezme yerlerine götürüldüklerine, bu hususta tedbir alınması gerektiğine dair sözleridir. Hamido, bu konuşmasında özetle memurlara verilen araçların özel işlerde kullanılmaması gerektiği, devletin aracının umumi işlerde kullanılması uygunsa aynı şekilde 500 lira ile geçinen küçük memurlara da tahsis edilmesi gerektiği, yok bu bir hata ise, “resmî hizmete mahsustur” kaydının bu arabaların üzerinden kaldırılması gerektiği üzerinde durmuştur. Hamit Fendoğlu’nun mecliste üzerinde durduğu diğer husus, memurlara çift maaş verilmesi ile ilgili milletvekillerinin meclise sunduğu teklifleri karşısında, küçük maaşlı memurlara daha fazla zam yapılması gerektiğine dair isteğidir. Hamido bu isteğini şu şekilde dile getirmiştir:

“Üst rütbeli bir memurun, 1 500 lira, 2 000 lira alan bir memurun o zaman çift maaşı ne olacak? 1 500 lira alan bir memur 3 000 lira alacak, fakat 200 lira alan küçük bir memur 400 lira alacak. Bu, küçük memurları yine tatmin etmez. Onun için kükümetimizden çok istirahat ediyorum; bilhassa bu küçük rütbeli memurlar üzerinde durularak maaşları bir kademe yükseltirken, yani çift maaş verilirken, yüksek rütbeli memurların maaşlarının bir mislini değil de, üçte biri nispetinde alacak şekilde bir kanun tasarısı gelirse daha iyi olur kanaatindeyim. Hürmetlerimle”.

Bu konulardan ayrı olarak Hamido, okullardaki dini eğitim, af kanunu, memurların işten atılması ve tayini gibi birçok konu hakkında daha önerilerde bulunmuştur (TBMM, 1966, 117).

Meclis tutanaklarında yer alan hizmetleri dışında Hamit Fendoğlu'nun milletvekili iken danışmanlığını ve yazışmalarını yapan eşi Muakkades Fendoğlu, Malatya milletvekili seçilen Hamit Fendoğlu'nun henüz görevine başlamadan ülke meseleleri ile ilgili düzeltilmesi gerektiğini düşündüğü konular hakkında Başbakan Demirel ile uzunca bir görüşme yaptığını belirtti. Demirel'in bu görüşmede geçen meseleleri yazılı şekilde de talep etmesi üzerine Hamido'nun bir talepler listesi yazdığını, Malatya'nın acil ihtiyaçlarına dair taleplerinin de eklenerek Demirel'e bu liste ulaştırıldığını ifade etti. Bu listede Pötürge, Battalgazi ve Arguvan ilçelerine elektrik bağlanması, Medik Barajı ihalesinin bir an önce bitirilmesi, Hekimhan'da yanan okulun yerine ve Hasan Çelebi'ye okul yaptırılması, köy, bucak ve yolların yapımı için 10'ar tane dozer ve greyder verilmesi ve fabrika yapılmasına dair ve daha başka birçok hizmet talebi iletilmiştir. Hamit Fendoğlu bu süreçte sadece Malatya'ya değil Türkiye'nin birçok iline hizmet götürmeye çalışmıştır. Bu nedenle Mersin belediyesi tarafından fahri hemşeri ilan edilmiştir. Batman'da açtırdığı okul için Batman Lisesi Yaşatma ve Gerçekleştirme Derneği Batman'a teşekkür konuşması için davet etmiştir (Mukaddes Fendoğlu ile kişisel Görüşme, 2018).

Hamit Fendoğlu milletvekilliği döneminde meclis içi kavgaları ile de dikkat çekmiş ve basında sıkça yer almıştır. Mecliste Tabii Senatör Sıtkı Ulay'ın kulağını ısırduğu söylentileri bir süre çok konuşulmuştur. Çetin Altan Müslüman devletinde sosyalizm dediği için tabanca ile kovalamıştır. Bu gibi hadiseler nedeniyle Meclis tutanaklarında isminin hemen yanında parantez içinde "Hamid Fendoğlu ve diğer milletvekilleri kürsüye hücum ettiler. Çok şiddetli gürültüler..." notu düşülmüştür. Fendoğlu ve arkadaşları

AP'nin en güçlü isimleri olarak anılmıştır ancak oldukça sıklıkla gündeme gelen meclis kavgaları nedeniyle AP' den ihraç edilmiştir (gazetearsivi.milliyet.com.tr, 2017).

Hamit Fendoğlu'nun partiden ihraç edilmesine sebep olan gelişmeler sadece onun meclis içi hadiseleri değildir. AP'ye damgasını vuran Demirel parti içerisinde etkisini giderek arttırmaya başlamıştır. Bu dönemde partinin “büyük sağ konfederasyon” niteliği de ikinci plana düşmeye başlamıştır. Bu gelişmelerden sonra Demirel parti içerisinde etkisini sarsacak ya da kendisine ve kararlarına sorun çıkartabilecek kişileri partiden uzaklaştırmak istemiştir. Çünkü Hamit Fendoğlu AP'den uzaklaştırılan ilk AP'li değildir. 1967 yılında Osman Yüksel Serdengeçti ve Osman Turan Demirel'e yönelttikleri eleştiriler nedeniyle partiden çıkartılmışlardır. Uzaklaştırılan milletvekillerinin ortak özelliği ise söylem ve tavırlarıyla ortaya koydukları komünizm karşıtlığıdır. Bu milletvekilleri partiden ihraç olduktan sonra ırkçı milliyetçilikten ziyade komünizm karşıtlığı ile paralel bir NATO ve ABD taraftarlığına soyunmuştur (Demirel:2004:199). Hamido'nun dostu Namık Hakan Durhan'ın ifadeleriyle: “ Bir defa Süleyman Demirel, Hamido'yu hiç sevmezdi. Beraber olmaları, o zamanki siyasi şartlar içinde Hamido'ya ihtiyaç duyduğu içindi. İhtiyacı bittiği anda beraberlikleri de bitti. Demirel aslında milliyetçilik-muhafazakârlık fikrine karşı biridir. Bütün milliyetçileri AP'den tasfiye etti. Bunun üzerine 44 milletvekili AP'den ayrılıp Demokratik Partiyi kurmuştur.” (Dinç, 2015: 198). Bu dönemde Müşterek Divan Başkanlığı'nın Hamido'nun partiden atılmasını önleyecek ortak bir karar almasına rağmen Demirel'in kararının tasfiyeye yönelik olması Hamido'dan kurtulmak istediğini açık açık göstermektedir. AP'den ihraç edildikten sonra Demokratik Parti'den siyaseti sürdürmek isteyen Hamido 1973 Milletvekili Genel seçimlerinde Demokratik Parti adayı olarak seçime katılmış ancak kazanamamıştır (Yıldırım, 2015: 252).

Hamit Fendoğlu, AP'den ihraç olduktan bir süre sonra siyasette meydana gelen olayları kendine has nükteleri ile şöyle ifade etmiştir: “ Dere ıssız, tilki bey olmuş, biz sahneden çekildik, yeni fos kabadayılar türedi.” Ayağından setresini çıkararak, şalvar giyen, başına kasketini geçirip 26 yıllık maceralı politika hayatından sonra memleketi Malatya'ya dönüp çiftçilik ile uğraşmaya başlayan Hamido son kavgalar tepemi arttırdı diyerek devam etmiştir: “Efendi, kabadayılığında bir yolu yordamı var. İnönü'nün evinin önünde oğlu Kırıkoğlu'na saldırı olduğunu duyunca tepem attı. Bu nasıl kabadayılık? Kırıkoğlu zayıf durumda. Zayıfa kabadayılıkta el kalkmaz. Kaldıranlar bilhassa ödle

insanlardır. Bizim buralarda böylelerine fos kabadayı derler.”(www.hurriyet.com.tr, 23.05.1972).

Onun kabadayı tarifi, ülkesine ve memleketine hizmet için her şeyini feda edecek, zayıfı ezmeyecek, garibanın yanında olacak bir siyaset anlayışıdır. Mukaddes Fendoğlu, Hamit Fendoğlu'nun milletvekilliği boyunca hiçbir maddi yatırım içinde olmadığını şu şekilde belirtmiştir: “ Eşim Hamit'in tüm malvarlığı rahmetli babasından kalmıştır. Milletvekilliği yaparken aldığı bugün ki Malatya Trafik Bölge Müdürlüğü'nün yerini de yine o dönemde Trafik Bölge Müdürlüğü binası için hibe etmiştir.” (Mukaddes Fendoğlu ile Kişisel Görüşme).

Milletvekilliği dönemi sona eren Hamit Fendoğlu Malatya olaylarında kimi hadislere ve gösterilere katılmıştır. 15 Şubat 1975'de, Malatya'da meydana gelen saldırılarda yer aldığı gerekçesiyle Adana Devlet Güvenlik Mahkemesi'nde yargılanan Hamit Fendoğlu bu yargılamadan sonra tutuklanmıştır. Sonrasında, Sivas'ın Gürün ilçesinde cezasını belirlenen süre içerisinde ifa etmiş ve serbest bırakılmıştır (www.ilimvemedinitey.com, Eylül 2016).

5.2.3. Belediye Başkanlığı Dönemi

AP'den ihracından sonra bir süre siyasetten uzak kaldığı ve aile çiftliklerinde çiftçilik ile uğraştığı bilinen Hamido tekrar siyasete dönme kararı almıştır. Belediye başkanı seçilmeden önceki süreçte Hamit Fendoğlu'nun yeni siyasi girişimlerde olduğu hatta bunun üzerine Erbakan'ın Hamido ile ittifak kurma isteğinde olduğu da iddialar arasındadır. İslami bir kimliği olan ve İslami meseleleri seven Hamido'nun Milli Selamete sempati duyduğu bilinmektedir. Ancak bu, DP ve AP'ye aidiyeti gibi hiçbir vakit olmamıştır. Naci Şavat'a bu iddialar ile ilgili şu ifadelerde bulunmuştur: “ Hamido ile Erbakan arasındaki bağlantı Hamido'nun Malatya'dan bağımsız aday olma fikri ile ortaya çıkmasından sonra olmuştur. Bu dönemde sadece Erbakan değil Türkeş ve Demirel'de Hamido'yu partisine davet etmiştir. Ancak Hamido bu davetleri reddetmiştir. Bir farkla, Erbakan'ın davetini reddi sadece kendi isteği ile olmamıştır. Malatya'da bazı kimselerin Hamido'nun bu isteği reddetmesinde etkisi olmuştur. Bu gelişmelerden kısa bir süre sonra Erbakan'ın Malatya ziyaretinde Hamido karşılamaya gitmiştir. Bu karşılaşmada Erbakan Hamido'yu kucaklayarak yakasına Milli Selamet'in rozetini takmıştır.”(Şavata ile Kişisel Görüşme, 10. 04. 2018). Naci Şavata'nın ifadelerinden

Hamit Fendoğlu'nun siyasi fikirlerinin Milli Selamet çizgisinde olmadığı anlaşılacak ile birlikte Erbakan'a ve onun fikirlerine saygı duyduğu görölmektedir.

Cumhuriyet tarihinden 1977 seçimlerine kadar Malatya'dan CHP'nin adayları belediye başkanı olmuştur. Malatya parti teşkilatlarının artık belediyeyi CHP'nin elinden almak gerektiği konusunda uzlaşması üzerine, CHP karşısında güçlü bir aday ile durulabileceğini düşünen dönemin Adalet Partisi, Milliyetçi Hareket Partisi ve Milli Selamet Partisi ortak bir aday aramaya başlamış ve sonunda Hamit Fendoğlu üzerinde karar kılmıştır. Hamit Fendoğlu üç partiden gördüğu destek ve kendi oluşturduğu bir ekip ile çalışmaları neticesinde 11 Aralık 1977 yerel seçimlerinde bağımsız olarak aday olduğunu açıklamıştır. Bu seçimde Malatya Belediye Başkanı seçilen Hamit Fendoğlu, daha sonra Adalet Partisi'ne geçmiştir (habervitrini.com, Aralık 2017).

CHP'nin Malatya Belediyesini kaybedişi sadece Malatya'da değil tüm illerde yankı uyandırmıştır. Hamido, davullu zurnalı zafer kutlamalarının ardından makamını zemzem suyu ile yıkatarak yerel siyasette var olan ve artık resmileşen yerini almıştır (Dinç,2015:216). Makamına geçer geçmez ilk işi yardımcı olarak Naci Şavata'yı seçmek olmuştur Naci Şavata'nın da ifadesi ile: “ Başkan seçilmeden önce seçileceğinden çok emindi. ‘Naci, herkes Malatya'yı merkezden kuşatıyor. Biz çevreden kuşatacağız. Bir dönem sonra seni Başkan yapacağım, ben milletvekili olacağım. Bu memlekete birçok hizmetkâr lazım.’ derdi. Hamido makamında pek oturmazdı. Beni göreve getirdiğinde sıkı sıkı tembih etti. ‘Ben makamda oturmayacağım, sürekli Ankara'da, yurtdışında, mahallelerde gezip Malatya için bir şeyler bulmaya, yapmaya çalışacağım.’ derdi. Öyle de yaptı, ömrü vefa ettiği kadar.” şeklindedir (tarihibelgesel.tr, 2011).

Başkan seçilişini takip eden haftalarda TRT Radyosu'nda yaptığı konuşmalarda yer alan ifadeler ile “ Öncelikli sorunumuz gıda maddeleri, odun ve kömür sorunudur. ” diyerek yapılacak çalışmaları şu şekilde sıralamıştır: (Fendoğlu ve Şavata ile Kişisel Görüşme, 2018).

- Yakıt sorunlarını çözüme ulaştırmak için bütün yakıt temini ile alakadar işletmecileri bir araya getirecek bir yerleşme ve birleşme sahası temini,
- Gıda maddelerinin temiz ve sağlıklı sunulması amacı ile şehrin uygun yerlerine pazar tahsis edilmesi. Yine gıda maddelerinin bir kısmının ihtiyaç sahiplerine

daha uygun imkânlarla sağlanması için merkezi yerlerde halka ucuz gıda temini,

- Modern bir sebze ve meyve hali yapılması için çalışmalar,
- Çocukların güvenli bir ortamda eğlenebilmesi için semt programının içinde çocuk bahçeleri inşası, gençler için ise milli park, yüzme havuzu ve turistik bir butik otel inşası.

Hamit Fendoğlu, TRT konuşmasının diğer bir bölümünde şunlara değinmiştir:

“Saymış olduğum bu projelerin bir kısmının inşasına başlanmıştır. Bunun ile beraber dört yıllık belediye başkanlık süresince fazlasını yerine getirmek için çalışmalarımız olacak. Bunlar başlangıç. Başkanlığa geçtiğim günden bugüne kadar geçen sürede pahalılıkla mücadele edilmiş, halk-esnaf denetimi sağlanmaya çalışılmıştır. Belediye kanunları kifayetsizdir. Hükümetler belediyelere yardım etmek zorundadır. ‘ Para, para para’ diyen Napolyon’a hak veriyorum. ” (Dinç, 2015: 218-219).

Hamit Fendoğlu bu çalışmaların birçoğuna vefatından evvel başlamıştır. Hamido’nun yaklaşık dört ay süren belediye başkanlığı süresince Malatya’ya hizmet etmek için ara vermeksizin çalıştığı belediye meclis kararlarından anlaşılmaktadır. 1977 meclis kararları dosyasına göre 19, 1978 meclis kararları dosyasına göre ise 34 karar Hamit Fendoğlu’nun belediye başkanlığında alınmıştır. Hamit Fendoğlu’nun Belediye Başkanlığı yaptığı süre içerisinde alınan meclis kararları incelendiğinde Hamit Fendoğlu’nun belediye hizmetleri için gerek ulusal gerek uluslararası temaslarının olduğu görülmektedir. Almanya ziyaretleri gerçekleştirerek, bu ziyaretlerde Malatya ile ilgili projeleri anlatmıştır. Almanya’daki Malatyalı vatandaşlardan finansman sağlamaya çalışmıştır. O dönemde Malatya’nın en önemli sorunları olan kanalizasyon, altyapı tesisleri ile asfalt sorunları vb. sorunların hallolması için sık sık Ankara’yı da ziyaret etmiştir. Yine bu sorunların çözülmesi için mali kaynak araştırmış ve İller Bankasından 20.000.000 liralık bir yardımı alabilmek için çok çabalamıştır. 09.01.1978 yılında olağanüstü toplanan meclis kararında yer alan ifadeleriyle bu işin önemini şu şekilde vurgulamıştır:

“Sayın arkadaşlar; Belediye Bütçemiz 61.000.000 liradır. Bu gelir ise belediyenin zaruri ihtiyaçlarını ancak görebilmektedir. Geçmişte İsmet Paşa o zamanın belediye reisi olan Turgut

Temelliye sormuş “ Belediyenin borç miktarı nedir?” diye. Cevap olarak tek bir kuruş borç olmadığını duyunca şaşırılmıştır. Buna karşılık İsmet Paşa “Bu gösterir ki hizmet yapılmamıştır. Hizmet ancak borçlanma ile yapılabilir.” demiştir. Biz de bu memlekete hizmet etmek istiyorsak ne kadarını nerelere sarf ettiğimizin hesabını verebileceğimiz bu borcun altına girmeliyiz.”

Malatya için bu hizmetlerin zaruri ve hızlıca yerine getirilmesi gerektiğini meclis toplantısının devamında şu sözler ile ifade etmiştir:

“Kanalizasyon, asfaltlama, mezarlık, şantiye yapımı, makine alımı, un ve ekme fabrikasının inşası tesisatı işine sarf edilmek üzere bu paraya ihtiyacımız var. Bu parayı projeler için alıyoruz, bu nedenle amaç dışında kullanımının önüne geçmiş olacağız. Hangi amaç için alındıysa onun için sarf edilecektir. Ankara’da birçok belediye başkanı yardım almak talebinde bulunuyordu. Bunlar içerisinde 20 milyon lira ile en yüksek meblağı ben aldım. Çok güçlük çıkardılar ve çok çaba harcadım. Sizden istirhamım bu parayı alıp memlekete hizmet edelim. ”

Hamit Fendoğlu yapmış olduğu tüm hizmetleri şeffaflık ile yönetmiş ve istişareye açmıştır (Malatya Büyükşehir Belediyesi Arşivi, 13.11.1978/ 76). Bu toplantıların ardından Malatya için önemli hizmetler getirecek olan un ve ekme fabrikası inşası, yol, kanalizasyon ve asfaltlama, mezarlık, şantiye yapımı ve makine alım işi ile ilgili kararlar onanmıştır (Malatya Büyükşehir Belediyesi Arşivi, 23.12.1977, 2).

Hamit Fendoğlu’nun Belediye Başkanlığı yaptığı süre içerisinde alınan meclis kararları incelendiğinde Hamit Fendoğlu’nun belediye hizmetleri için gerek ulusal gerek uluslararası temaslarının olduğu da görülmektedir. Meclis kararlarının yer aldığı dosyada Almanya ziyaretleri ile ilgili notlar düşülmüştür. Dönemin Belediye Başkan Yardımcısı Şavata bu ziyaretleri doğrularak: “Almanya ziyaretleri gerçekleştirerek, bu ziyaretlerde projeleri anlatarak Almanya’daki Malatyalı vatandaşlardan memlekete hizmet için finansman sağlamaya çalışıyordu. Birçok kişiden söz aldı bu ziyaretlerde ancak ömrü vefa etmedi ” dedi (Şavata ile Kişisel Görüşme, 10. 04. 2018).

6. HAMİT FENDOĞLU'NUN SİYASETTEKİ ETKİLERİ

Hamit Fendoğlu yerel siyasete belediye başkanı olarak, ulusal siyasete ise gerek milletvekilliği döneminde gerek bunun dışında kalan siyasi hayatı süresince faaliyetleri ile hizmet vermiştir. Onun siyaset anlayışında siyasetçi hizmet adamıdır. Hamido'nun siyasi hayatı süresince uygulamaları ile yerel ve ulusal siyasette önemli etkileri olmuştur.

6.1. Yerel Siyasette Etkisi

Hamit Fendoğlu'nun siyasetteki en önemli etkisi hiç kuşkusuz Malatya'da meydana getirdiği siyasi dönüşümdür. Cumhuriyet'in kuruluşundan sonraki 54 yıl boyunca sol çizgide isimlerin belediye başkanı olduğu Malatya'da ilk defa sağda yer alan bir politikacı olarak Hamit Fendoğlu bağımsız adaylığını koymuş ve Belediye Başkanı seçilmiştir (<http://tarihbelgesel.tr>, 2011). Cumhuriyet kurulduktan sonra 1928-1930 yılları arasında yapılan ilk belediye başkanı İbrahim İpekçi'dir. Daha sonraki seçimlerde sırasıyla belediye başkanlığını kazanan isimler: M.Naim Karaköylü (1930-34), Tevfik Temelli (1934-39), Cafer Özelçi (1939-42), Şefik Tugay (1942-43), Hikmet Fırat (1943-46), Sait Fırat (1946-50) 1951-1957 yılları arasında Nurettin Akyurt; Avni Gebeş (1957-1960), Turgut Temelli (1963-71)'dir. 1973 seçimlerinde Nuri Nebioğlu Belediye başkanı seçilmiş ve 1978 belediye seçimlerine kadar CHP'nin adayları belediye başkanlığı yapmıştır. Eski belediye başkanları arasında Tevfik Temelli ile Turgut Temelli'nin Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün akrabaları olduğu ve aynı aileden olduğu bilinmektedir (www.vuslathaber.com, 01.03.2018).

1978 seçimlerinden sonra ise Malatya bir ilk gerçekleşmiş ve siyasi duruşu ile sağda yer alan Hamit Fendoğlu bağımsız adaylığını koyarak belediye başkanı seçilmiştir. Hamit Fendoğlu'nun belediye başkanı seçilmesi ile Malatya'nın siyasi tabanı sağa kaymıştır. Bu seçimlerden sonraki tüm yerel seçimlerde sağ partiler belediye seçimlerini kazanmıştır. Hamit Fendoğlu belediye başkanı iken belediye başkan yardımcısı olan Naci Şavata bundan öncesinde MSP'den belediye meclis üyesidir. Hamit Fendoğlu'nun vefatından sonra atama ile belediye başkanlığı yapmıştır. Naci Şavata'dan sonra Hamit Fendoğlu'nun kardeşi İbrahim Fendoğlu bağımsız adaylığını koymuş ve 1979 seçimlerini kazanmıştır. 1980 darbesi nedeniyle görevi sona ermiştir. Bundan sonraki seçimleri (1984-89), Turgut Özal liderliğindeki Anavatan Partisinden Seyhan Semercioğlu kazanmıştır. Sonraki seçimler ise MHP'nin Mehmet Yaşar Çerçi ile Adalet ve Kalkınma

Partisinin adaylarının belediye başkanlığı ile sonuçlanmıştır (www.yzk.gov.tr, 17.02.2018).

Hamit Fendoğlu demokrasinin yerelde de ulusal da gelişmesinin ve güçlenmesinin önemli koşulunun yurttaşlarla birlikte hareket edilmesi ile sağlanacağını faaliyetleri ile her koşulda göstermiştir. Mehmet Fendoğlu amcasının belediye başkanı seçildikten sonraki konuşmasını şöyle aktarmıştır: “ Benim için Alevi, Sünni, Türk, Kürt herkes birdir. Soyadı Fendoğlu olan hiç kimse belediye binasına yaklaşamaz. Sekreterim de özel kalem müdürüm de olmayacak. İsteyen herkse gelip benimle direk görüşüp, derdini söyleyecek.” Hamido'nun eşi Mukaddes Fendoğlu eşinin dediklerini yerine getirdiğini belirterek: “ Sadece belediye makamı değil, evimizin kapısı da her zaman gelene açıktı” diye belirtti (Yüz yüze mülakat, 10. 04. 2018).

Hamit Fendoğlu, halk ile bürokrasi arasındaki uzaklığı nerdeyse tamamı ile ortadan kaldıracak adımlar atmıştır. Naci Şavata'nın bunu destekler ifadesiyle : “ Herkes belediye başkanının kapısının halka açık olmasını ister. Hamido gerçekten belediyenin kapısını hatta odasının kapısını hiç kapatmazdı. Şikâyetçi olan vatandaş ile başkan arasında kimse olmazdı. Kim istemez böyle bir Belediye Başkanı. Verdiği sözü tutardı. Vatandaş talebi yerine getirilmiş mi diye bir de kontrole gelirdi çekinmeden” (Yüz Yüze Mülakat, 10. 04. 2018).

Yerel siyasetin en önemli unsurlarından bir diğeri ise temsilciler ile seçmenler arasındaki coğrafi ve toplumsal uzaklığın az olması gerektiği hususudur. Aradaki bu uzaklığın ulusal düzeye oranla az olması demokrasi kuramının öngördüğü gerçek seçim sürecinin iyi işlemesine ve etkili halk denetiminin gerçekleşmesine katkı sağlamaktadır (Pustu, 2005: 4). Hamit Fendoğlu, bölge halkını çok iyi tanımaktadır. Malatya da tanınmış iki büyük ailenin mensubu olduğundan çevre illerde de tanınmaktadır. Özellikle memleketinde ve çevre illerde halka eğilmesini bildiğinden ve dürüstlüğünden önemli saygınlığı vardır. Onun tanınmışlığı sadece bulunduğu bölge ile de sınırlı kalmamıştır. Hamit Fendoğlu, Belediye başkanı olmadan önce kapı kapı dolaşp halkın nabzını tutmuş ve sözler almıştır. Bu sözleri yerine getirmek için Ankara'ya gidip bürokratlarla görüşüp projeler sunmuştur. Bütçe yetiremediğinden ötürü ziyaretleri Ankara ve çevre illerle sınırlı kalmamış Almaya' ya da gezi düzenlemiştir. Almanya ziyaretinde gurbetçilerden yüklü bir miktar para toplamış ve verdiği sözleri yerine getirmek için memlekete dönmüştür (Dinç, 2015: 120).

Kardeşi İbrahim Fendoğlu gibi kendisi de sporcu olan Hamit Fendoğlu, Malatya’da birçok iş ile meşgul olmuştur. Bu nedenle Malatya’nın tüm ekonomik ve sosyal faaliyetlerine hâkimdir. 1950 yılında Beden Terbiyesi Bölge Müdürlüğü’ne tayin edilen Fendoğlu, Malatya’ya birçok spor tesisi kazandırmıştır. Yaptığı bu faaliyetler ile halkın hizmetini ve taleplerini karşıladığı gibi kendisi de halk ile her zaman iç içe olmuştur (www.gecmisgazete.com, 03.04.2018).

6.2. Ulusal Siyasette Etkisi

Çok Partili hayata geçiş ile DP halkın partisi olduğunu kanıtlamak için çalışmalara başlamıştır. DP dönemi ilk defa halk ile siyasilerin gerçekten iletişime geçtiği bir dönem olmuştur. Bu dönemde halk sadece yönetimde söz sahibi olmak ile kalmamış aynı zamanda gelişen siyasal iletişim ile halkın tepkisini ve teşekkürünü ortaya koyduğu bu nedenle siyasilerinde buna göre siyaset üretmeye başladıkları bir döneme geçilmiştir (Gülsünler ve Ertürk, 2012: 92).

Hamido. Tüm siyasi hayatı boyunca yaptığı hizmetler ve fedakârlıklar hangi görüşten olursa olsun hiç kimse tarafından inkâr edilememiştir. Bugün hala ülkesinde ve memleketinde ismi anıldığında arkasından hoşlukla bahsedilen ve saygı ile anılan bir siyaset adamıdır. Hamit Fendoğlu varlıklı iki aşiretin çocuğudur. Siyasi hayata atılırken herhangi bir ekonomik kaygı taşımadığı milletvekili olduğu dönemlerde dahi muhafaza ettiği yaşam tarzından anlaşılmaktadır. Hamit Fendoğlu mevcut imkânlarının tamamını siyasi hayatında harcamıştır. Her zaman ihtiyaç sahiplerini gözetmiş, milletvekili olduğu dönemlerde milletin ihtiyaçlarını karşılamak için babadan kalma arazilerini satmıştır (Mukaddes Fendoğlu ile Kişisel Görüşme, 2018).

Siyasi partilerin propaganda aracı mitingler, aynı zamanda halkın taleplerinin ve tepkisinin yerinde ve zamanında ölçüldüğü siyaset meydanlarıdır. Bunu çok iyi değerlendiren DP, mitinglerde milli demokrasi ve özgürlüğün milli iradeye dayanması gerektiğine sıklıkla değinmiştir. Bunun yanında bu söylemleri halka ulaştırmak için halkın çeşitli yöntemler ile mitinglere ulaştırılması gerekmektedir. Hamit Fendoğlu böyle bir dönemde kır atının üzerinde bir elinde DP amblemi, diğer eline Türk bayrağını alarak Malatya’da ve çevre illerde gezilmedik köy bırakmamıştır. Her gittiği yerde, ‘yeter söz milletin’, ‘milli irade’, ‘milli hâkimiyet’ gibi söylemlerle halkın dikkatini DP’ye çekmeyi başarmıştır (Dinç, 2015: 99).

Çok şiddetli bir DP taraftarı olan Hamido, çıkardığı Sonsöz adlı gazetede de ulusa seslenerek sesini duyurmaya çalışmıştır. Gazetenin ilk sayısında Namık Kemal'in: “ Felek her türlü esbâb-ı cefâsın toplasın gelsin, Dönersem kahpeyim millet yolunda bir azimettin” diyerek bu millete hizmet yolundan hiçbir şeyin kendisini alıkoyamayacağını dile getirmiş ve bu duruşunu siyasi hayatının her aşamasında önüne çıkan zorluklara karşı mücadele vererek göstermiştir (Dinç, 2015: 105).

Tüm bunların yanında Hamit Fendoğlu'nun ulusta kazandığı saygınlık onun kararlı olması ve aldığı bu kararlarda isabetli olmasından ötürüdür. Naci Şavat'a Hamit Fendoğlu'nun kararlarında çok isabetli olmasının nedenini şöyle açıklamıştır: “Onun sadece kendi siyasi çevresinden dostluğu yoktu. Onun saygınlığı toplumun tüm kesimleri üzerinde vardı. Onun siyasi uzantıları ve tanıdıkları sayesinde biz halkın neye nasıl tepki vereceğini önceden bilirdik. Bu nedenle Hamido kararlarında hep çok isabetli idi. Toplumun hiçbir kesiminden tepki çekmemeye çalışırdı. Hamido'nun yaşadığı dönemde gerek ulusta gerek memlekette Türk-Kürt, Alevi-Sünni olayları yoktu.” (Şavata ile Kişisel Görüşme, 10.04.2018).

Hamit Fendoğlu, Malatya'da ve Ankara'da memur olarak çalıştığı dönemlerde işlerinden vakit ayırdığı tüm vakitlerini DP için faaliyetlere adanmış ve halkın nabzını devlet kurumlarında da tutmuştur. Onun Malatya'da ve Ankara' da devlet kurumlarında görev alması gerek bürokrasiye gerek halka yakınlığına vesile olmuştur. 1951 ve 53 yılları arasında Malatya Beden Terbiyesi Bölge Müdürü, Ankara Kömür Satış ve Tevzii Müessesesinde memur olarak görev almıştır (Mukaddes Fendoğlu ile Kişisel Görüşme, 26.06.2018. Bunun dışında 1956 ve 1960 yılları arasında fahri olarak gençlik ve spor kulüplerinde başkanlık yaptığı gibi değişik spor dallarında da bizzat faaliyette bulunmuştur. Malatya'da, Ankara Yüksek Tahsil Talebe Başkanı olarak bir süre görev aldıktan sonra Malatya Cemiyeti fahri başkanı olarak 1957 ve 60 yılları arasında görev almıştır. Aldığı görevlerin çeşitliliği toplumun ihtiyaçlarını ve beklentilerini yakından görmesini sağlayarak onu siyasetteki adımlarını sağlamlaştırmıştır (acikerisim.tbmm.gov.tr, 15.04.2018).

Siyasette en önemli aktörlerden biri seçmeni okuyabilmektir. Seçmenin davranışlarına etki edebilecek politik bir imaj aslında tam olarak adayların seçmen nazarında siyasi profili olarak adlandırılabilir. Başka bir deyişle bu lider hakkında seçmenin zihninde oluşan resimdir. Adayın, eğitimi, dış görünüşü, siyasal özellikleri ve

hitabeti gibi etkenler toplumda lider ile ilgili oluşan bu imaja katkı sağlamaktadır (Gülsünler ve Ertürk, 2012: 94). Hamit Fendoğlu doğal bir siyasi imaja sahiptir. Bundan ötürüdür ki 1965'lere kadar genel seçimlerde sağ partilerin adaylarının seçimleri kaybettiği Malatya'da AP'den 1. sıradan aday gösterilen Hamit Fendoğlu seçimleri kazanmıştır. Milletvekili olduğu dönemlerde dahi mecliste tüm doğallığı ile yer almıştır. Kimi zaman onu meclise yakıştırmayanlar, basında çirkin söylemlerle itibarsızlaştırmaya çalışanlar olmuştur ancak o bunlara aldırış etmediğini her defasında sağ yumruğu havada dile getirmiştir (gecmisgazete.com, 03.04.2018).

Hamit Fendoğlu milletvekilliği yaptığı dönemde Demirel'e özellikle Ortadoğu gezilerinde eşlik etmiştir. Bu gezilerden biri Irak'a yapılmış, Hamido bizzat Demirel tarafından Irak lideri General Kasım'a takdim edilmiştir. Bu geziyi Sırrı Çaparoğlu şöyle ifade etmiştir: “ Gezide Irak lideri kendi üzerindeki maşlahı çıkartıp Hamido'ya giydirmiştir. Bu saf ipekten yapılmış maşlahı Hamido daha sonra Ankara ve Malatya' da giyerdi. Hamido bölgenin lisanına hâkim olduğundan güzel muhabbetler kurmuş. Bundan mı bilmiyorum Demirel ile atışmışlar. AP'den ihraç edilmesine kadar giden süreç orada başladı” (Dinç, 2015: 186). Adnan Fendoğlu ise bu iddialara katılmamıştır. Demirel'in bu ziyaretten sonra Hamido'ya : “ Senin sayende Irak ile ilişkilerimiz daha iyi oldu” demiştir. Adnan Fendoğlu ayrıca Hamido'nun AP'den ihracını Demirel'in istemeyerek onayladığını ifade etmiştir (Fendoğlu ile Kişisel Görüşme, 05.15. 2018). Bahattin Atilla da geziler ile ilgili: “Irak gezisi gibi diğer birçok gezide özellikle Kürtlerin yoğunlukta olduğu il kongrelerinde Demirel Hamido'nun eşlik etmesini bizzat isterdi” demiştir (Mukaddes Fendoğlu ile Kişisel Görüşme, 26.06.2018).

Hamit Fendoğlu'nun yereldeki etkisi ve gücü zamanla ulusal siyasete de katkı sağlamıştır. Hamit Fendoğlu, bugüne kadar PKK gibi terör yapılarına destek oluşturacak hareketlerin ve oluşumların Malatya'da örgütlenmesinin önünü kesmiştir. Hamit Fendoğlu'nun 1970'lerde oluşmaya başlayan PKK'nın eylemlerine karşı kurduğu sert ifadeleri mecliste sıkça yankı bulmuştur. Hamido, köy köy dolaşıp bölge halkını Türk milliyetçiliğine yönlendirmeye çalışmıştır. Türkiye' de PKK'nın oluşmaya başladığı yıllar Demokrat Parti iktidarının son yıllarına denk gelmektedir. Özellikle, 1971 Muhtırasından sonra PKK'nın temelleri atılmaya başlamıştır. PKK'nın temelini attığı ve Malatya'daki öncü örgütü olduğu söylenen Ala Rızgari örgütü o günlerde bölgede aktif faaliyet göstermektedir (nasname.com, Mart 2011). Gerek özel konuşmalarında gerekse

siyasi konuşmalarında Ala Rızgari örgütüne sıklıkla yüklenerek bu ülkenin başına gelecek en büyük sıkıntının Kürtçülük olacağını anlatmıştır. Hamido, Kürt olmasının yanında İzollu ve Rişvan aşireti gibi iki büyük aşiretin mensubudur. Söz konusu iki aşiretin yer aldığı alan sadece Malatya ile sınırlı değil, civar illeri de kapsamaktadır. Mensup olduğu bu aşiretlerin üzerinde ciddi söz sahibi olması nedeniyle elde ettiği saygınlık, bölgedeki Kürtler üzerinde de hâkimiyet kurarak onları Kürtçülük gibi akımlara kapılmanın sakıncalı olduğu konusunda ikna etmeye çalışırken büyük kolaylık sağlamıştır. Kürt köylerini kuzeni Şerif Dursun ile birlikte Türk Milliyetçiliğine yöneltmiştir (Mehmet Fendoğlu ile Kişisel Görüşme, 25.07.2017). Şavata'nın ifadeleri ile: “Bütün bunlar, Hamido’ nun etkinlik alanının genişletmiş ve bu demografik gerçek onu bölgesel lider konumuna yükseltmiştir. Sadece Malatya’da değil aynı zamanda Adıyaman, Urfa, Elazığ ve Diyarbakır gibi illerde de büyük saygı kazandırmıştır. Hamido kazandığı bu saygı ve sevgi ile bölgedeki Kürtlere siyasi ve ideolojik bir değer kazandırmaya çalışmıştır. Bu değer aynı zamanda onun vatanına olan sevdasıdır.” (Şavata ile Kişisel Görüşme, 2018). Onun Türk Milliyetçiliği, ancak vatana Türkiye’ye Türk milletine ve bu topraklara olan bağlılığıyla ifade edilebilir.” Mehmet Fendoğlu Amcasının bölgedeki etkisini şu şekilde ifade etmiştir: “Bugün amcam yaşasaydı Türkiye’de Kürt sorunu diye bir sorun olmayacaktı.” (Mehmet Fendoğlu ile Kişisel Görüşme, 25.07.2017).

7. FENDOĞLU CİNAYETİ'NİN SİYASAL SONUÇLARI

Hamit Fendoğlu Malatya ve Türkiye siyasetine yön veren bir siyaset adamıdır. Siyasi hayatı boyunca memleketine ve ülkesine hizmet etmek için verdiği sözlerin neredeyse tamamını ömrü vefa ettiği müddetçe yerine getirmeye çalışmıştır. Hayatta iken Türk siyasetinde önemli izler bırakan Hamido'nun ölümünün arkasından yaşanan siyasi olaylar ve bu olayların bir ihtilal ile sonuçlanması Hamit Fendoğlu'na yapılan suikastın de siyasi sonuçların önemine dikkat çekmektedir.

7.1. Fendoğlu Cinayeti'nin Etkileri

Hamido cinayeti 12 Eylül'den sonra hız kesmeden devam edecek olan faili meçhul cinayetlerin ilkidir. Hamido öldürülene kadar geçen süreçte, artık sıradanlaşan sağ-sol çatışmalarında faili belli ve rutin genç ölümleri yaşanırken, O'nun öldürülmesi toplumda infial yaratmak isteyen bir sürecin ilk ve en etkili adımı olmuştur. Hamido cinayetinden sonra faili meçhul cinayetlerin ardı arkası kesilmemiş, ardından tanınmış kişiler seri halde öldürülmeye başlamıştır. Bura da dikkat çeken en önemli husus, seçilen kişiler o dönemde Türkiye'de siyasi görüş ve duruşları itibariyle önemli isimlerdir. Aynı zamanda ölümü ses getirecek, ülkeyi biraz daha kutuplaştıracak, sağ-solu birbirine karıştıracak toplumda sözleri ile etki sahibi kişiler seçilmiştir (Dinç, 2015: 224).

Hamit Fendoğlu'na gönderilen bombalı paket dışında, Hamido'ya gönderilene benzer nitelikte üç bombalı paket daha aynı postaneden, 7 Nisan'da Pazarcık CHP İlçe Başkanı Memiş Özdal'a, Adıyaman Emniyet Müdür Yardımcısı Abdülkadir Oltu'ya ve Ahmet Akalın isimli Adanalı bir işadamına gönderilmiştir. Çok ciddi can kaybına neden olmasa da bir PTT çalışanı Pazarcık'a gönderilen paketin patlaması sonucu hayatını kaybetmiştir. İçişleri Bakanlığı bunun üzerine önlemler almış, Adıyaman ve Adana'ya gönderilen paketlere el konulmuştur. Paketlerdeki patlayıcıların, olaylarda üniversitesi öğrencilerinin üzerine atılan bombalarla ile daha önce İstanbul ve Ankara'da meydana gelen gösterilerde kullanılan bombalar ile aynı içeriklere sahip olduğu tespit edilmiştir. Bombaların gönderildiği adresler değerlendirildiğinde gerçekleşmesi istenilen şeyin mezhepsel ve etnik kimlik çatışmaları yaratmak olduğu görülmektedir (www.gunestv.com, 10.20.2017). Olayların hemen arkasından yaşanan üzücü hadiselerden biri de 14-15 yaşlarında Gazi Lisesi öğrencisi olan 3 gencin kaçırılarak öldürülmesidir. 3 Alevi aileye ait gencin öldürülmesi hadisesinin cinayetten hemen birkaç

gün sonra meydana gelmesi yine cinayet ile neyin hedeflendiğine ışık tutmaktadır (tarihbelgesel.tr.gg, 10.21.2017).

Hamit Fendoğlu'nun öldürülmesinin ardından Bülent Ecevit basına bir açıklama da bulunmuştur. Ecevit'in olay ile ilgili açıklaması şu şekildedir: “... İktidar partisi sözcüleri yaşanan bu hadiseleri ve olayları gözden saklamaya çalışmaktadırlar. Ve bir komünist tehlike görüntüsü altında gerçekler saklanmaktadır. Karanlık amaçlarını milliyetçilik ve din perdesi altında gizlemek isteyen bazı çevrelerin belli bir takım dış oyunlara bilerek ya da bilmeden gelmek suretiyle Türkiye’yi, bir Vietnam’a bir Kore’ye çevirme gayreti içinde oldukları görülmektedir. Gerçekleştirilmek istenilen hedefe ulaşılmıştır’ (TRT Arşivi, 15.03.2017). Olayın yaşandığı dönemde Belediye Başkan Yardımcısı olan Naci Şavata Hamido’ya düzenlenen suikastın ertesi gün yaptığı basın açıklaması ve içeriğinden bahsetti: “ Olayla ilgili açıklama yapmam istendi. Aralarında yabancı basından gazetecilerin bulunduğu bir grup gazeteciye röportaj verirken bence ‘‘Hamido’yu sağ ve sol terör grupları öldürmemiştir. Sayın Ecevit’in dediği Kontrgerilla öldürmüştür dedim (Şavata ile Kişisel Görüşme, 2018). Ancak yayını kestiler ve konuşmam orada sonlandı’’. Gazeteci Kemal Deniz ise suikast ile ilgili olarak: “ Böyle bir düzeneği o günün şartlarında hiçbir gençlik teşkilatının hazırlaması mümkün değildir. O düzeneği yapacak bilgi ve beceri kesinlikle o yıllarda hiçbir gençlik örgütünde mevcut değildi.’’ diyerek faillerin başka güçler olduğuna dikkat çekmiştir (tarihbelgesel.tr.gg, 10.21.2017).

Hamit Fendoğlu cinayetinin üzerinden 40 yıl geçmiştir. Cinayetin aydınlatılması için başta ailesi olmak üzere farklı görüşlerden birçok siyasetçi dâhil hemen herkes çok uğraşmıştır. Faillerin kimler olabileceği ile ilgili iddialar mevcut olmak ile beraber hala katiller tespit edilememiştir. Hamit Fendoğlu'nun yeğeni Mehmet Fendoğlu : “Eğer amcam yaşasaydı bugün ‘Kürt Sorunu’ diye bir sorun asla yaşanmayacaktı ben bunu biliyorum. Bombalı paketi kimlerin hazırladığını bilmiyoruz. Tek bildiğimiz bombalı paketi gönderenlerin 6-8 ay sonra trafik kazasında öldükleri’’ diyerek cinayetin derinliğine dikkat çekmektedir (Fendoğlu ile Kişisel Görüşme, 17.07.2017).

Amcasına yapılan suikasta ilişkin düşüncelerine Mehmet Fendoğlu şu sözler ile devam etmiştir: “ Hamid Fendoğlu o dönemde Doğu ve Güneydoğu'daki tüm aşiretlerin üzerinde bir güce sahipti. Böyle topluma mal olmuş bir liderlerin belirli aralıklarla suikasta kurban gittiği görülmüştür. Ondan sonra zaten Kürt sorununun patlak verdiğini

görebilirsiniz. O günkü şartlar altında gönderilen paketin bir ideoloji derneği veya ideolojiyi taşıyan sağ veya radikal sol örgütler tarafından yapılamayacağı belliydi. Tamamen Türkiye'nin karşışmasını ve birbirine girmesini, böyle bir kargaşa ortamında birtakım insanların veya karanlık güçlerin nemalanması için hazırladığı bellidir.”

(Fendoğlu ile Kişisel Görüşme, 17.07.2017).

Dönemin eski İçişleri Bakanı Korkut Özal, Hamido'nun ölümüne ilişkin şunları söylemiştir: “O öldüğünde ben İçişleri Bakanlığı'ndan ayrılalı birkaç ay olmuştu. Türkiye, bazı meseleleri halletmenin yolunu bazı insanları öldürmekte bulan kimselerin cenneti haline gelmişti. Susurluk ortaya çıkardı ki, bir takım cinayetler devletin kullandığı kimselerce yapılıyor. Dolayısıyla, bazı şeylerin izini sürdüğünüz zaman bir yerde durmak zorunda kalıyorsunuz.” (Dinç, 2015: 225).

Cinayetle ilgili değinilmesi gereken diğeri bir iddia ise Hamido'nun PKK (Partiya Karkerên Kurdistanê) tarafından katledildiği iddialarıdır. Orhan Türkdoğan Hamido'yu katledenlerin PKK olduğu görüşünü savunmaktadır. Hamido, Kürt olmaya değil Kürtçülüğe karşıdır. Beydağları çevresindeki Kürtler üzerinde etkiliydi. Ne Kürtçü akımlar, ne de PKK Malatya'da istedikleri rüzgârı bulamamıştır. Çünkü Hamido'nun Malatya Kürtlerine verdiği siyasi ve ideolojik bir terbiye vardı ”(Dinç, 2015: 230).

Hamit Fendoğlu cinayetinin bir faili meçhul cinayeti olarak kalmaması için bugün hala mecliste mücadele verilmektedir. Yakın bir dönemde mecliste Veli Ağbaba'nın öncülüğünü yaptığı TBMM Genel kurul tutanağı hazırlanmıştır. Bu tutanak metni özetle:

“ ...Hamit Fendoğlu cinayetinin arkasından yüzlerce kişinin yaralandığı ve olayların ardından sadece ev malzemesi çalmakla suçlanan 1 kişi tutuklanmıştır. Olayların olduğu dönem ve sonrasında devletin resmi kurumları olayın çözülmesi için gerekli hassasiyeti göstermemiş, dönemin üst düzey yetkililerine defalarca yapılan başvurular sonuçsuz kalmıştır. Dava dosyası 1998 tarihinde zamanaşımı nedeniyle kapatılmıştır. Hamit Fendoğlu'nun katledilmesi ve ardından başlayan “Malatya Olayları”nın tüm yönleriyle ele alınarak gerçeklerin ortaya çıkarılabilmesi amacıyla Anayasa'nın 98, İçtüzüğü'nün 104 ve 105'inci maddeleri uyarınca Meclis araştırması açılmasını arz ve teklif ederiz.” şeklindedir (TBMM Tutanak Arşivi, 26.03.2013, 82).

Hamit Fendoğlu suikastı arkasından yaşan tüm gelişmeler ve yapılan tüm açıklamalar hadisenin planlı bir şekilde gerçekleştirildiğini göstermektedir. Olayın kimler tarafından planlandığı ile ilgili farklı iddialar mevcuttur. Ancak tüm bu abalarn ve iddialarn sonuçsuz kalması şunu göstermektedir: Cinayetin failleri tespit edilememiş ya da tespiti delillerin ulaşılmazlığı nedeniyle imknsız hale getirilmiştir. Cinayet ile neyi hedefledikleri az çok tahmin edildiği gibi, cinayetin ihtilale giden süreci hızlandırdığı, gerek Türkiye genelinde gerek Malatya’da infiale sebep olduğu görülmüştür.

7.1.1. Cinayet’ in Yerel Düzeyde Etkileri

1975-80 yılları arasında tüm yurttta sağ sol çatışmaları ile belirginleşmeye başlayan siyasi ayrışma, Malatya’da da toplumun bazı kesimlerini birbirinden tamamen uzaklaştırmış ve yabancılaştırmıştır. Türkiye’nin tüm illerinde 12 Eylül sürecine girerken artarak devam eden siyasi olaylar, 12 Eylül darbesine varıncaya kadar Malatya ve diğer bazı illerde ciddi boyutlara ulaşmıştır. Birkaç yıl içinde Malatya’da yüzlerce olay meydana gelmiş ve bu olaylarda aralarında memur, ğrenci, ğretmen ve esnaflarn bulunduğu toplam 100 kişi hayatını kaybetmiştir. 1975 yılında 2, 1976 yılında 6, 1977 yılında 4, 1978 yılında 39 kişi Malatya’da meydana gelen bu olaylarda yaşamını yitirmiştir (TBMM Genel Kurul Tutanağı Arşivi, 26.03.2013, 82).

Malatya’da mevcut bu siyasal ve sosyal kutuplaşma ortamında Hamit Fendoğlu’na yapılan bombalı suikast girişimi büyük yankı uyandırmıştır. Saldırı duyulur duyulmaz, ilk anda 1000 kişilik kadar bir grubun şehir merkezine doğru yrdğu, slogan attıkları ve belli noktalara doğru saldırdıkları gözlenmiştir. CHP il rgt başta olmak üzere yetkililer önlem alınması için tedbir almaya çalışmıştır. Dönemin Malatya Valisi Cahit Bayar yaşanabilecek hadiseleri öngördüğünden sakin olunması ve tahriklere aldırılmaması gerektiği konusunda halka ikazda bulunmuştur (Akar, 2009: 180).

Saldırının gerçekleştiği günün ertesi gün ilçe ve köylerden toplu halde insanlar sabahın erken saatlerden itibaren merkeze gelmeye başlamıştır. şehir merkezine yürüyen ve gösterici için toplananların sayısı kısa sürede on bini aşmıştır. Turan Emeksiz ve Cezmi Kartay başta olmak üzere alevi esnaflarn yoğun olduğu cadde ve mahallelerde sloganlar atarak harekete geçen kitleler işyerlerini tahrip etmişler ve yağmalamışlardır. Bu olaylar alınan tüm önlemlere rağmen 4 gün boyunca sürmüştür. ‘Malatya Olayları’ olarak anılan bu şiddet olayları sonucunda Hamido ve ailesinden 4 kişi olmak üzere

toplam 8 kişi hayatını kaybetmiştir. 100'ü tamamen olmak üzere, toplam 960 işyeri ve konut yakılıp, yıkılmıştır. Bu eylemler neticesinde 20'si ağır, 100 kişi yaralanmıştır. Yaşanan bu hadiselerin Malatya'ya maddi faturası ise basında yer alan haberlere göre 100 Milyon TL civarındadır (www.gunesv.com, 20.10. 2017).

12 Eylül darbesinin ardından yaşanan bu olaylar neticesinde büyük çoğunluğu Alevi ve demokrat kişilerden oluşan bazı aileler büyük şehirlere taşınmış ya da köylerine dönmüştür. Yaşanan bu olaylar Malatya'nın sosyal, inançsal ve siyasal yapısında bazı değişiklikleri de beraberinde getirmiştir (TBMM Genel Kurul Tutanağı Arşivi, 26.03.2013, 82).

7.1.2. Cinayetin Ulusal Düzeyde Etkileri

12 Eylül öncesi ülke özellikle 1970'lerin sonuna doğru sağ-sol kavgalarının yükseldiği, gençlerin birbirleri ile iletişimi bırakıp tamamıyla ayrılmaya başladığı bir dönemdir. Hamido'nun öldürülmesi, belli şehirlerde oluşmaya başlayan sağ-sol çatışmalarını daha büyük boyutlara, daha çok kişinin katıldığı Malatya, Çorum, Maraş gibi kitlesel eylemlere dönüştürmüştür (TBMM Tutanak Arşivi, 26.03.2013, 58). Özellikle 1970'lerin ortalarında gittikçe belirginleşen olaylar siyasi ve sosyal olarak ayrılmayı körükleyecek kentleri hedef alarak artmıştır. Siyasi ve sosyal yapısı buna uygun yerler tespit edilmiş ve bu tespitlerde beklentilerini karşılamıştır. Malatya ve hedefteki diğer illerde ve zamanla tüm ulusta sağcı mı solcu mu olduğu belli olmayan yüzleri maskeli, ancak anlaşıldığı kadarıyla infial yaratmak adına ırkçı ve İslamcı söylemleri ile ortada dolaşan adamlar belirmiştir (tarihibelgesel.tr.gg, 10.21.2017).

1977'in 1 Mayıs'ında olduğu gibi toplumda bazı kesimler "iç çatışma var" gibi söylemlerle topluma korku ve endişe yayarken, toplumun tüm kesimlerine ulaşması istenilen kargaşa ve güvenlik endişesi ulaşmıştır. Olaylar daha çok "Alevi-Sünni" nüfusun yoğun olduğu kentlerde değil, uluslararası kontrgerillanın da istediği gibi tüm ulusta hissedilmeye başlamıştır. Böyle bir ortamda herkesin tanıdığı ve sevdiği henüz 4 aylık Belediye Başkanı Hamit Fendoğlu'nun öldürülmesi darbe yapmak isteyenler için uygun ortamın oluşmasını hızlandırmıştır (Şahhüseyinoğlu, 2015: 48).

Cinayet ülkede en önemli gündem konusu haline gelmiştir. Bu şekilde istenilen tam olarak gerçekleşmiş toplumda mezhep çatışması görünümü üzerinden yeni ayırım ve

çatışma noktaları yaratılmış, hükümetin artık ülkeyi yönetemediği algısı oluşturarak dönemin Ecevit Hükümeti zor durumda bırakılmıştır (Akar, 2015: 184). Zamanın iktidar partisi CHP, cinayetten MHP'yi sorumlu tutmuştur. MHP Lideri Türkeş, 19 Mart 1978'de İzmir'deki bir konuşmasında komünizme karşı 'Büyük Yürüyüş' adını verdiği bir hareket başlattığını açıklamıştır. Katillerin kimler olduğuna dair en sık duyulan şey "kontrgerilla" ve "derin devlet" gibi ifadelerdir.(Dinç, 2015:230).

Hamit Fendoğlu cinayetinin bugün hala aydınlatılmıyor olduğu, Emniyetteki raporların kaybolduğu, katilleri araştıranların türlü yollardan vazgeçirildiği düşünülürse eylemin basit bir terör hadisesi olmayıp devlet içinden bazı birimlerle bağlantılı bir grup tarafından gerçekleştirildiği ve darbeye giden bu yolda önemli bir araç olarak kullanıldığı görölmektedir.

SONUÇ

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan günümüze kadar Türk siyasi hayatında meydana gelen olaylar Türk Demokrasi tarihinin de istikbalini belirlemiştir. Türkiye'de demokrasi sürekli bir değişim ve dönüşüm yaşamıştır. Demokratikleşme süreci zaman zaman siyasi, sosyal ve ekonomik olaylar ile kesintiye uğramıştır. Kuşkusuz hiçbir gelişme çok partili hayata geçiş kadar demokrasiye yön vermemiştir. Çok partili hayata geçiş ile siyaset sadece belirli kişilerin uğraşı olmaktan çıkıp halkın sevdiği, saygı duyduğu kişilerin de uğraşabileceği bir alana taşınmıştır. Ulusal siyaset milletin temsilcilerinden oluşan kişiler tarafından temsil edilmeye başlandığı gibi yerel siyasette temsilciliğin geliştiği, rekabetin arttığı, halk ve seçilmişler arasındaki mesafenin kısaldığı bir platforma taşınmıştır. Toplumun kimi kesimlerinde bu gelişmeler Cumhuriyete zarar verileceği, laikliğin elden gideceği endişesi oluşturmuştur. Yıllardır iktidar kaygısı taşımayan kimi kesimler içinse bir iktidar kaybına yol açacağı endişesi oluşmuştur. Tüm bu endişeler yaşadıkları siyasi destek kaybını demokratik yollar ile elde edemeyeceğini anlayan bu kesimlerin demokratik olmayan yolları tercih etmeleri sonucunu doğurmuştur. Türk Siyasal Hayatında derin izler bırakacak darbeler, terör ve siyasal suikastlar gibi olaylar da bu algının bir sonucudur. Hamit Fendoğlu tüm bu gelişmeleri içine alan süreçte yerel ve ulusal düzeyde önemli izler bırakmış bir siyasetçidir.

Hamit Fendoğlu, siyasi namı ile Hamido, siyaset hayatına Türk Demokrasi tarihinde bir dönüm noktası olan çok partili hayata geçiş ile dâhil olmuştur. Türkiye'de karışıklıkların ve siyasal ayrışmanın yoğun olarak yaşandığı 1960-80 arası dönem aynı zamanda onun Türk siyasetinde yerinin belirginleşmeye başladığı yıllardır. Türkiye'nin siyasi gelişmeleri içinde hiçbir gelişme onu düşüncelerinden ve fikirlerinden alıkoymamıştır. Çok partili hayata geçiş Türkiye'nin demokrasi sürecinde bir dönüm noktası olduğu gibi DP'nin kurulmasına vesile olan bu geçiş aynı zamanda Hamit Fendoğlu'nun siyasi hayatında da bir dönüm noktasıdır. Çok partili hayata geçiş ile Türkiye'de neredeyse herkes siyasete dâhil olabileceğine ilk defa inanmaya başlamıştır. Cumhuriyet'in kuruluşundan bu yana ilk defa bir siyasi parti çok çeşitli meslek gruplarından, eğitim seviyesinden ve kimliklerden oluşan bir kitleye bunun olabileceğine dair vaatlerde bulunmuştur. Hamit Fendoğlu siyasi hayatı tüm bu gelişmeleri içine alan bir siyaset adamıdır.

Siyasi serüvenine DP'nin gençlik kollarındaki siyasi faaliyetleri ile başlayan Hamit Fendoğlu, toprak ağası, aşiret çocuğu, sporcu ve ticaret adamı kimliğinin yanına yerel ve Türk siyasetine etkileri ile siyasi kimliğini de dâhil etmiştir. Hamido adını Türk Demokrasi Tarihine halkın, milletin ve doğruluğun fedaisi olarak kazımıştır. Onun siyasi hayatı Türk Demokrasi Tarihinin en önemli kırılmalarına şahitlik etmiştir. Milletvekilliği ve belediye başkanlığı yaptığı dönemlerde memlekete ve ülkeye hizmet için çok çalışmıştır. 1965 seçimlerine kadar Malatya'da genel seçimlerde hiçbir sağ parti kalıcı bir etki oluşturamamıştır. 1965 yılında yapılan genel seçimlerde 13. Dönem Malatya milletvekili olarak AP'den Hamit Fendoğlu seçimleri kazanmıştır. Bu seçimlerden sonra Malatya'da sağ partiler önem kazanmaya başlamıştır. 1977 yerel seçimlerinde bağımsız olarak Malatya Belediye Başkanı seçilmiş ve daha sonra Adalet Partisi'ne geçmiştir. Meclisin "hadise makinası" olarak tanınan Hamido memleket sevdalısıdır. Cumhuriyet'in kuruluşundan itibaren 54 yıl boyunca CHP'den isimlerin siyaseti paylaştığı Malatya'da ilk defa sağda yer alan bağımsız bir aday olarak belediye başkanı seçilmiştir. Bu seçim ile Malatya'nın ideolojik, siyasi ve demografik yapısında ciddi bir değişiklik yaşanmıştır. Değişiklik ile Malatya'da seçmen tercihleri günümüze kadar hemen bütün yerel/genel seçimlerde sağda yer almıştır. Hamit Fendoğlu'nun Malatya'da meydana getirdiği siyasi değişim ve dönüşüm ulusal siyasete yansiyarak Malatya'da günümüze kadar devam eden bir siyasi tabana dönüşmüştür.

Hamit Fendoğlu'nun toprağına derin bir sevgi ile bağlı olması ve köklü iki aşiretin evladı olmasından kaynaklanan özgün ve geleneksel bir karakteri vardır. Tüm bu sebeplerden ötürü bulunduğu coğrafyada ve tüm ülkede destek görmüş ve sevilmiştir. Bunun etkisi ile Hamit Fendoğlu, köklü iki aşiretin evladı olmasının verdiği otoriteyi PKK gibi ülkenin bütünlüğüne zarar verecek oluşumların engellenmesi üzerinde kullanmıştır. Tüm bu önemli etkileri ile birlikte, Hamit Fendoğlu'nun siyasette öne çıkmasını sağlayan birçok farklı neden vardır. Fikir dünyası ve karakteri bunlardan birkaçı olmak ile beraber etkilendiği ve görüşlerinden faydalandığı kişiler ve fikir dünyası içinde değerlendirildiğinde, Hamido kültürlü, bilgili ve öngörülüdür. Ancak, en önemlisi Hamit Fendoğlu, vatansever bir siyaset adamıdır.

Hamit Fendoğlu arkadaşı Kasım Önadım adına kendisine gönderilen bombalı paketin patlaması sonucu gelini ve iki torunu ile hayatını kaybetmiştir. Hamit Fendoğlu suikastı ülkede hedeflenen beklentiyi karşılamıştır. Suikastın arkasından Malatya'da

başlayan olaylar daha sonra tüm ülkede yayılarak devam etmiştir. Hız kesmeden artan sosyal ve siyasal olaylar daha sonra ciddi maddi ve manevi kayıpların yaşandığı bir darbe ile ardı arkası kesilmeyecek faili meçhul cinayetler için bir başlangıç olmuştur. Hamit Fendoğlu Cinayetini anlamak, cinayeti aydınlatmaya çalışmak için yeterli olmasa dahi dönemin siyasal akışını, Türk Siyasal hayatında Hamit Fendoğlu'nun önemini ve Türkiye'nin siyasal iklim değişikliklerini anlamak açısından bir tecrübe kazandırmıştır.

KAYNAKÇA

Adnan Fendoğlu ile Kişisel Görüşme, 15.05.2015, Malatya.

Ahmad, FERÖZ, 2007, Bir Kimlik Peşinde Türkiye, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, (2. Baskı), İstanbul, 2007.

Ahmad, FERÖZ, Modern Türki'nin Oluşumu, Çev. Yavuz Alogan, Sarmal Yay. , İstanbul, 1995.

Akar, ATİLLA, Türkiye'de Komplolar Ve Provokasyonlar Tarihi, Profil Yayınları, İstanbul, 2009.

Akın, Y., “Türkiye Sol Hareketinin Önemli Polemikleri”, Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, İstanbul: İletişim Yayınları, 2007.

Albayrak, Mustafa, Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-60), 2004.

Alpay, Şahin, ‘68 Kuşağı Üzerine Bir Deneme’, Toplum ve Bilim, s. 41. (Aktaran: Vehbi Bayhan, Üniversite Gençliğinde Anomi ve Yabancılaşma, Yılmaz, Ö., “İspanya Terörle Mücadele Tecrübesi: Medeniyetler İttifakı Olabilir Mi?”, TC Kültür Bakanlığı Yayınları, 2006.

Apuhan, R. Şükrü, Menderes: 27 Mayıs'tan Yassıada Mahkemelerine: Resmi Tarihi Değıştiren Gerçekler, (4. Baskı), 2010, Timaş Yayınları, İstanbul.

Arpacı, Işıl, Türk Siyasal Yaşamına Etkileri Bakımından İslamcılık ve Necmeddin Erbakan, 2012, Malatya (Basılmış Doktora Tezi), İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı.

Babuş, Fikret, 68 Hareketinin Köy Eylemleri Devrim Havarileri, Ozan Yayınları, İstanbul, 2004, s.s.40-41.

Bal, İdris, <http://www.altayli.net/turk-dis-politikasi-1960-1980.html>, Erişim Tarihi: 10.22.2017.

Başbüyük, Şevket, Malatya'nın Puslu Yılları, Beyan Yayınları, İstanbul, 2014.

Bianchi, R.. “Interest Groups and Political Development in Turkey”, Princeton Princeton University Press, 1984

- Birand, M. Ali, 2004, 12 Eylül Türkiye'nin Miladı, Doğan Kitap, İstanbul, 238 s.
- Bostanoğlu, Ö.. "Türk Belediyeciliğinde Güncel Tarihsellik", Amme İdaresi Dergisi, Cilt 23, Sayı 2, Haziran, s.74-93., 1990.
- Buluş, Abdulkadir, 1923-1950 Dönemi CHP İktisat Politikaları ve CHP'nin İktisadi Devletçilik Anlayışı, 2004.
- BULUT, F., "68 Kuşağı Gençlik Olaylarının Uluslararası Boyutu ve Türkiye'de 68 Kuşağına Göre Atatürk ve Atatürkçülük Anlayışı" Cilt: XI, Sayı: 23.,2011.
- Cihat Göktepe, 2012, Ed. Âdem Çaylak, Mehmet Dikkaya, Osmanlı'dan İki Binli Yıllara Türkiye'nin Politik Tarihi, Savaş Yayınevi.
- Çağlayan, E.. "Tek Parti Döneminde Malatya'da Nüfus ve Demografik Yapı (1927-1950)", e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi, Nisan-2016, Cilt:8 Sayı:1.
- Çaha, Ömer, Aşkın devletten sivil topluma, Basım: 2. bs. Yayım Yeri: İstanbul: Gendaş Kültür, , 336 s. , 2003
- Çaylak, A. , Baran, H. , Türkiye'nin Politik Tarihi, Türkiye'de Kemalist Rejimin Ordu ve Anayasa ile Pekişmesi ve Darbeler Arası Dönem, ed. Âdem Çaylak, Savaş Yayınevi.
- Çelik, B.. "Türk Belediyeciliğinin Tarihsel Gelişimi", Yeni Türkiye, Yıl 1, Sayı 4, Mayıs-Haziran, s.588-597, 1995.
- Çiçek, Arif, Malatya'da Meslek Yapısı ve Sosyal Hareketlilik(Malatya Merkez Uygulaması), (Yayınlanmış Doktora Tezi), İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya, 2011.
- Çiçek, Y..., "Geçmişten Günümüze Yerel Yönetimler", KSÜ Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt:11, Sayı:1, Sayfa:53-64, Nisan 2014.
- Çitçi, Oya, Yerel Seçimler Coğrafyası 1963-1999, Ankara: TODAİE, 2005.
- Çolak, Filiz, "Türkiye'de Çok Partili Hayata Geçiş ve Demokrat Parti 1945-1950", <https://www.altayli.net/turkiyede-cok-partili-hayata-gecis-ve-demokrat-parti-1945-1950.html/2>, Erişim Tarihi 13.11.2017

Çufalı, Mustafa, 2005, Çok Partili Hayata Geçiş Dönemi, Türkiye’de Siyasal Hayat, ed. S.BAKAN, Aktüel Yayınları, İstanbul.

Dursun, Davut, 12 Eylül Darbesi, Şehir Yayınları, İstanbul, 2005.

Dursun, Davut, 2005, Demokratikleşemeyen Cumhuriyet, Türkiye’de Siyasal Hayat, ed. S.BAKAN, Aktüel Yayınları, İstanbul.

Demirel, Tanel, Türkiye’nin Uzun On Yılı: Demokrat Parti İktidarı ve 27 Mayıs Darbesi, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2016.

Demirel, Tanel, Adalet Partisi: İdeoloji ve Politika, İletişim Yayınları, 2004.

Emini, F.T.. Türkiye’de Yerel Yönetimler Reformunun İç ve Dış Dinamikleri, Celal Bayar Üniversitesi Dergisi, Cilt: 16, Sayı: 2. 2009.

Eroğul, Cem, Demokrat Parti Tarihi Ve İdeolojisi, İstanbul, Yordam Kitap, 2014.

GÖKMEN, Ö. (2006) “Tek Parti Dönemi Cumhuriyet Halk Partisi’nden Muhafazakâr Yönelimler”, (Yay. Haz. Tanıl Bora, Murat Gültekingil) Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce, Muhafazakârlık, İstanbul, İletişim Yayınları.

Göksu, Vahap, Siyasal kimlikler ve merkez-çevre dikotomisi bağlamında Türkiye’de merkez sağ ve merkez sol, Akademik İncelemeler Dergisi (Journal of Academic Inquiries), Cilt/Volume: 8, Sayı/Number: 2, Yıl/Year: 2013

Göktoğla, O. (2005), “Dünya’da Ve Türkiye’de 68 Hareketi Ve Sonuçları”, Türkiye’de Siyasal Hayat, (Ed. A. Küçük vd.), İstanbul: Aktüel Yayınları ss.937-953.

Güneş, M.. “Adnan Menderes ve Halkevleri”, Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, 2012, ss.141-145.

Gülsünler, M. Evrim, Ertürk, Hülya, Demokrat Partinin 1946 – 1950 Yılları Arasındaki Halkla İlişkiler Stratejileri, Selçuk İletişim, 7, 3, 2012, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/177769>.

H. Nedim Şahhüseyinoğlu, Yakın Tarihimizde Kitleli Katliamlar, S. , Ürün Yayınları, 4. Basım, Ankara, 2015.

Yıldırım, H. Hasan, Politik Yazılar IV. Cilt, <https://books.google.com.tr>, Erişim Tarihi: 18.03.2018.

Selahattin Kocaarslan, Murat Topgil, ,Yüz Yüze Mülakat, İz Bırakanlar, Hilal TV, Erişim Tarihi: 16.01.2012.

İbrahim Fendoğlu, Yüz Yüze Mülakat, 10.04.2018, Malatya.

İçduygu, Ahmet, Meydanoğlu Zeynep, Türkiye’de Sivil Toplum: Bir Dönüm Noktası CIVICUS Uluslararası Sivil Toplum Endeksi Projesi (STEP) Türkiye Ülke Raporu II, TÜSEV Yayınları, Mart 2011.

Karadağ, Ahmet, Türkiye’de Demokratikleşme ve Demokratik Sistem, 2005, ed. S.BAKAN, Aktüel Yayınları, İstanbul.

Karataş, Serhat, 2013, “Demokrat Parti”, Türkiye’de Siyasal Partiler,(Ed. Dr. Mehmet Kabasakal). , Es Yayınları, İstanbul.

Karpat, Kemal H. (2010), Türk Demokrasi Tarihi, İstanbul: Timaş Yayınları

Keyman, E. Fuat: Türkiye’de Sivil Toplumun Serüveni, Ankara: STGM Yayınları, 2006.

Kırışik, Fatih ve Sezer, Özcan, “Çağdaş Yerel Yönetimler”, Gazi Üniversitesi Dergisi, Cilt 15, sayı:2.

Kısacık, Raşid, Cumhuriyet’in İlanından Bugüne Malatya’da Toplumsal Olaylar, Ozan Yayıncılık, S.296. , 2012.

Kısacık, Raşit, 2015, Rızgari ve Ala Rızgari, Ozan Yayıncılık: İstanbul, S.192.

Kızılkaya, Nezir, Malatya Basın Tarihi : (1923-2003), 1. Baskı, Yayım Yeri: Malatya, 2016.

Kuru, T.Ahmet, Stefan, Alfred, Türkiye’de Demokrasi, İslam ve Laiklik, der.; çeviren Hande Tatoğlu. Yayım yeri: İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2013.

Küçük, Adnan, Siyasi Partilerin Yasaklanması Meselesi ve Türkiye’de Siyasal Partilere İlişkin Yasaklamalar Rejimi, 2005, ed. S.BAKAN, Aktüel Yayınları, İstanbul.

Lewis, Bernard, 2004, Modern Türkiye'nin Doğuşu Çev. Metin Kıratlı. Basım: 9. bs. Yayım yeri: Ankara: T.C. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu.

LİPSET, Seymour M. (1967) Stein Rokkan, 'Cleavage Structures, Party Systems, and Voter Alignments: An Introduction', Party Systems and Voter Alignments: Cross-National Perspectives (Edit: Seymour M. Lipset, Stein Rokkan), The Free Press, New York.

Malatya Valiliği, Aralık 2004, www.csb.gov.tr, Erişim Tarihi: 15.12.2017.

Mardin, Ş.. "Türkiye'de Toplum ve Siyaset Makaleler 1", Der. Mümtaz'er Türköne, Tuncay Önder, 5. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 1995.

Mardin, Şerif, Din ve İdeoloji, 7. bs. Yayım yeri: İstanbul, İletişim Yayınları, 180 s, 1995.

Mehmet Fendoğlu ile Kişisel Görüşme, 10. 04. 2018, Malatya.

Mukaddes Fendoğlu ile Kişisel Görüşme, 26.06.2018, Malatya.

Oran, Baskın, 2009, Türk Dış Politikası, Cilt 1 (1919-1980), İletişim Yayınları: İstanbul.

Ortaylı, İlber, "Türk Belediyesinin Denetim Yetkisinin Tarihi Gelişimi ve Günümüzdeki Durumu", Amme İdaresi Dergisi, Cilt 6, Sayı 4, Aralık, s.14-24, 1973.

Öz, İsmail, Demokrat Parti'nin Gençlik Politikaları ve Gençlik Teşkilatı 1946-1960, C Planı Akademi, 2015.

Özbudun, Ergun, "Türk Siyasal Hayatı", Eskişehir Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2010.

Özdemir, Hikmet, Türkiye Cumhuriyeti, İstanbul: İz yayıncılık, 1995.

Özüçetin, Y., B.Kara, vd. ..., "Malatya Halkevi ve Faaliyetleri", Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt: 9 Sayı: 46 Volume: 9, Issue: 46.

Pustu, Y.. "Yerel Yönetimler ve Demokrasi", Sayıştay Dergisi, Sayı: 57, 2005.

Şahin, M. Serkan, Erken Cumhuriyet Dönemi'nde CHP'nin Malatya Teşkilatı (1923-1950), Limra Kitap, İstanbul, 2016.

Şahin, M., Işık, E. , Osmanlı'dan Cumhuriyete Mahalle Yönetimi, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2015, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/55712>.

Naci Şavata, Yüz Yüze Mülakat, 10. 04. 2018, Malatya.

Şengül, M., Ç. Kavuncu, vd. ..., “Farklı Siyasal Partiler Benzer Kent Siyasetleri: Malatya Örneğinde 30 Mart 2014 Yerel Seçimleri Üzerinden Bir İnceleme, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, Cilt 71, No. 1, 2016, s. 73 – 102.

Şentürk, Hulusi, Darbelere ve Muhtıralara Karşı Demokratik Mücadele Yöntemleri, Okutan Yayıncılık, İstanbul, 2007

T.C Malatya Belediye Arşivi, 1978 Malatya Belediyesi Meclis Kararları, 13.11.1978, 76, 12, 1

Takım, Abdullah, Bartın Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Ankara Üniversitesi, SBF Dergisi, Cilt 67, No. 2, 2012, s. 157-187.

Tamer, Aytül, Bozbeyoğlu, A. Çavlin, “1927 Nüfus Sayımının Türkiye’de Ulus Devlet İnşasındaki Yeri: Basında Yansımalar”, Nüfusbilim Dergisi\Turkish Journal of Population Studies, , 26, 73-88, 2004.

Tanör, Bülent, 2000, Osmanlı Türk Anayasal Gelişmeleri (1789-1980), 8. bs. İstanbul: YKY.

TUNA, S. (2007), “Cumhuriyet Ekonomisinin İlk Devalüasyonu: 7 Eylül 1946”, Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi, 7(13): 86-121.

Erdoğan, TEZİÇ, 1976, 100 Soruda Siyasi Partiler, 1.B, İstanbul, Gerçek Yayınevi.

TEKELİ, İlhan, Yerel Yönetimlerde Demokratikleşme ve Türkiye’de Belediyelerin Gelişimi, Amme İdare Dergisi, Sayı: 16/2, 1983.

TRT Hamit Fendoğlu Belgeseli (18 Nisan 1978), https://www.youtube.com/watch?v=c-_dVv45F9A, Erişim Tarihi: 10.11.2017.

Tuncel, G , “Türkiye’de Sivil Toplum Kuruluşları-Kamu Bürokrasisi Etkileşimi(Yayınlanmış Doktora Tezi)”, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya, 2010.

Tuncel, G., B.,Gündoğmuş, “Türkiye Siyasetinde Merkez-Çevrenin Dönüşümü ve Geleneksel Merkezin Konumlanma Sorunu”, Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi 14/3, 137-158, 2012.

Tuncel, Gökhan, Türkiye’de Sivil Toplum Kuruluşlarının Tarihsel Gelişimi, Türkiye’de Siyasal Hayat, ed. S.BAKAN, Aktüel Yayınları, İstanbul.

Turan, Ahmet, Darbe Arası Türkiye, Resital Yayıncılık, İstanbul, 2007.

Turan, Eşref, Türkiye’de Yerel Seçimler, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2008.

TÜİK, Milletvekili Genel Seçimleri 1923-2011, Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası, Ankara.

Türkiye Büyük Millet Meclisi, “Meclis Araştırma Komisyonu Raporu”, Cilt 2, Kasım 2012.

Uslu, Ateş, Osmanlı’dan Günümüze Türkiye’ de Siyasal Hayat, Yordam Kitap, İstanbul, 2015.

Ünal, F.. “Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye’de Yerel Yönetimlerin Yasal ve Yapısal Dönüşümü”, Sosyal Bilimler Dergisi, 2011

Yılmaz, Nail, , “Farklılaştıran ve Ayrıştıran Bir Mekanizma Olarak Kentleşme”, Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, 2004.

Zurcher, E. Jan, Modernleşen Türkiye’nin Doğuşu, İletişim Yayınları, İstanbul, 2004.

İNTERNET KAYNAKLARI

Yüksek Seçim Kurulu, <http://www.ysk.gov.tr/doc/dosyalar/1923-2011-MVSecimleri-Tuik.pdf>, Erişim Tarihi: 05.11.2017)

Çınar Menderes, Türk Parlamento Tarihi: TBMM XIII. Dönem (1965-1969), https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/bitstream/handle/11543/2063/201205427_c4.pdf?sequence=13&isAllowed=y, Erişim Tarihi: 15.04.2018.

Geçmiş Gazete, <http://www.gecmisgazete.com/haber/meclis-te-hircin-bir-milletvekili-hamido?tamBoyut>, Erişim Tarihi: 03.04.2018.

Milliyet Gazetesi, <http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/Arsiv/1977/12/04>, Erişim Tarihi: 05.12.2017

http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/GununYayinlari/pyNQU77GIEFHY8e_x2F_wkIG3g_x3D_x3D_, Erişim Tarihi: 13.10.2017.

http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/GununYayinlari/QBqZ1mkfYjv8MdZblCYW9Q_x3D_x3D_, Erişim Tarihi: 05.12.2017.

<http://habervitrini.com/gundem/hamidoyu-olduren-bombanin-aynisi-bakin-kimlere-gonderilmis-647347/>, Erişim Tarihi: 15.10.2017.

Al Jazeera Türk, <http://www.aljazeera.com.tr/kronoloji/kronoloji-oncesi-ve-sonrasiyla-12-eylul>, Erişim Tarihi: 20.10. 2017.

<http://www.ensonhaber.com/haci-hamit-fendoglu-kimdir.html>, Erişim Tarihi: 15.10.2017.

<http://www.gunestv.com/?islem=hbd&ID=8030&isim=%93malatya-olaylari-tum-yonleriyle-arastirilsin%94.html>, Erişim Tarihi: 10.20.2017.

<http://www.malatya.bel.tr/personel-list/14/23/eski-belediye-baskanlari.aspx>, Erişim Tarihi: 11.12.2017.

https://ipfs.io/ipfs/QmT5NvUtoM5nWFfrQdVrFtvGfKFmG7AHE8P34isapyhCxX/wiki/1927_T%C3%BCrkiye_n%C3%BCfus_say%C4%B1m%C4%B1.html, Erişim Tarihi: 13.12.2016.

https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tutanak_g.birlesim_baslangic?P4=21918&P5=H&page1=59&page2=59, Erişim Tarihi: 18.10.2017.

https://www.tbmm.gov.tr/kutuphane/sureli_yayin_tum/tum_gazeteler/tum-gazete_A-Z.pdf, Erişim Tarihi: 13.11.2017.

<https://www.turkocaklari.org.tr/turk-ocagi-tarihi/turk-ocaklarinin-kisa-tarihcesi-3496>, Erişim Tarihi: 17.12.2017.

<http://habervitrini.com/gundem/hamidoyu-olduren-bombanin-aynisi-bakin-kimlere-gonderilmis-647347/>, Erişim Tarihi: 15.10.2017.

<http://nasname.com/kurdistanda-ulusal-orgutlenmenin-yakin-tarihine-bakma-rizgari-ala-ri/>, Erişim Tarihi: 12.03.2018.

TBMM, 28.1.1968, 2. Dönem, 23. Cilt, 32. Birleşim - Sayfa 626 32, https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tutanak_dergisi_pdfler.meclis_donemleri?v_mec-lisdonem=0

<http://www.milliyet.com.tr/1999/01/26/siyaset/siy02.html>, Erişim Tarihi: 10.11.2017.

http://ahmetsaltik.net/arsiv/2012/05/1_Mayis_2012.pdf, Erişim Tarihi: 11.25.2017

<https://indigodergisi.com/2016/01/siyasilerin-kutuplasma-ve-kasitli-gerilim-yaratma-cabalari-demirel-ecevit-1-mayis-kars-kalesi-mikrop-mizah-tayfun-sag-sol-catismasi/>, Erişim Tarihi: 04.03.2018.

<https://www.alevinet.com/2016.04.18/malatya-katliaminin-38-yilinda-taniklar-anlatiyor/>, Erişim Tarihi: 17.12.2017.

<http://www.msaidcekmegil.com>, Erişim Tarihi: 13.11.2017.

<http://www.yenisafak.com/secim-1950> , Erişim Tarihi: 20.11.2017.

MEGEP, <http://megep.meb.gov.tr>, Erişim Tarihi: 17.01.2018.

https://ab.gov.tr/files/5%20Ekim/turkiye_avrupa_birligi_iliskileri_kronolojisi.pdf, Erişim Tarihi: 10.22.2017.

https://tarihibelgesel.tr.gg/HAMiDO_FM.htm, Erişim Tarihi: 10.21.2017.

T.C. Resmi Gazete, 15.06.1945, <http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/6032.pdf>

EKLER

Ek.1. Hamit Fendoğlu'nun askerlik dđnemine ait fotoğraf (1941-44).

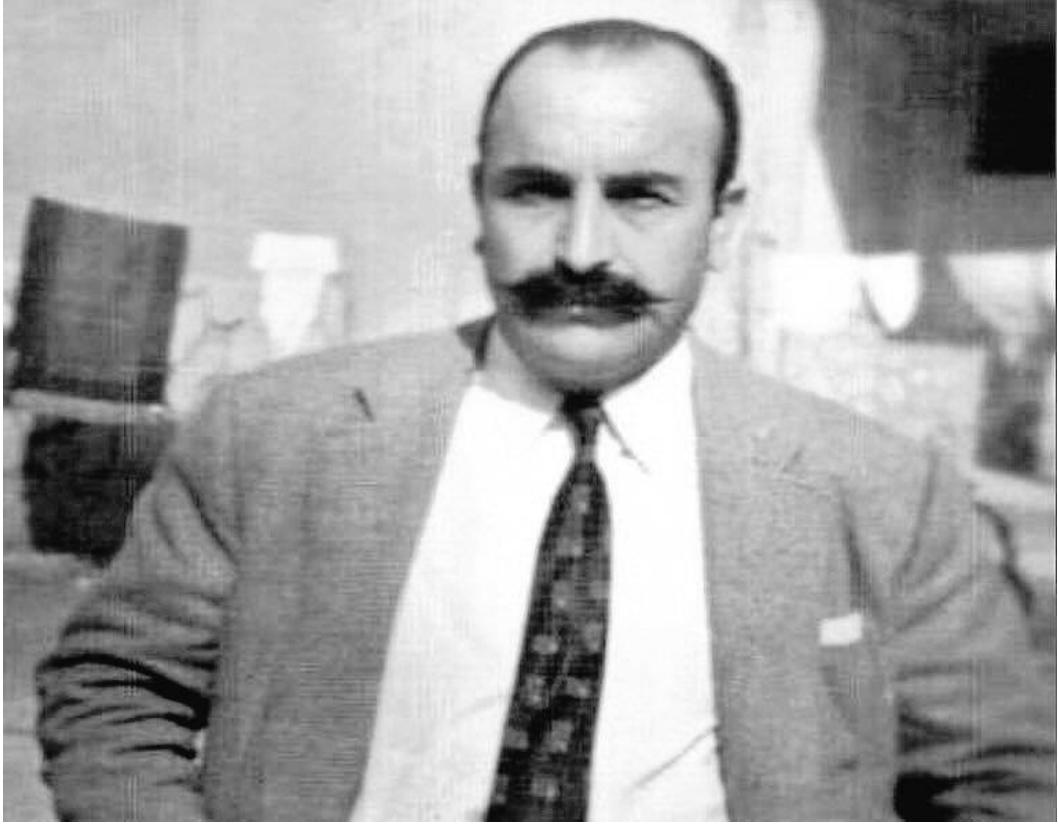
Ek.2. Hamit Fendoğlu DP iktidarı yıllarında.

Ek.3. Adana Cezaevinin Bahçesinde çekilen bir fotoğraf (10.12.1968)

**Ek.4. Hamit Fendoğlu bazen fes, bazen takke, çoğunlukla fötr ile dolaşırdı
(27.2.1962).**

Ek.5. 27 Mayıs darbesi sonrasında cezaevinden çıktığı sıralarda çekilmiş bir fotoğraf.

Ek.6. Hamit Fendoğlu'na düzenlenen suikast sonucu vefat eden gelini Hanife Fendoğlu.

Ek.7. Hamit Fendoğlu ile birlikte vefat eden torunları Kúrřat Fendoğlu (solda) ve Bozkurt Fendoğlu (sağda).

T. C. MALATYA İKİNCİ NOTERLİĞİ

Sayı :

6 Mart 1965

SURET
No - 1105

4-2-1955

Sayın
Adnan Menderes
BasvekiZ
İSTANBUL

İtalyadan muvafakiyetli neticelerle avdetiniz bizleri memleket namına sevindirmiştir. Yüksek duygularınıza mazhar olarak affedildikten sonra eve geldiğimde bir erkek çocuğumuz oldu. Size bu esil jestinizi ebediyen unutmamak için **ADNAN** adını çocuğumuza bağışlamanızı saugularımızla rica eder ellerinizden öperek cevabınıza intizar ederim.

Hürmetlerimle
Hâmiye Fendoğlu
(HÂMİDE)

T. C. P. T. T. İ. B. M. L. TELGRAF

(Örnek İTAL) YOL Servis işaretileri

Devlet telgraf memleketlerinden dolayı mesuliyet kabul etmez.

Adres!

= SAYIN HANİT FENDOĞLU TEL MAHREL NO 4094 MALATYA =

Sıra No	İLK MERKEZ	No	KELİME	VERİLDİĞİ	RESİM	ORTA MERKEZ	ALINDIĞI	İNİMLER
4094	BEYOĞLU	983	14	4/2		115	TARİH 5-2-55	SERİ 5/25

KULUK ADNAN ÖMÜRLÜ OLSUN =
ADNAN MENDERES - İTAL

İşbu Suret İbrax edilmekte sıralı olduğu Noterlik Kanununun 20. maddesi gereğince tasdik olmuştur.

MALATYA 2nd NOTERİ
BEDİYE YÖRÜKALAN

6 Mart 1965

Ek.8. Hamit Fendoğlu ile Adnan Menderes arasında yaşanan tatsızlığın sona ermesinden sonra aralarında geçen telgraf konuşması.

Ek.9. Hamit Bulgurlu'nun Lise Bitirme Belgesi. Aynı yıl askere gidip döndükten sonra soy adını Fendoğlu olarak değiştirmiştir.

Ek.10. Hamit Fendoğlu'nun, gelini ve iki torunun Malatya'da Battalgazi'ye bağlı Bulgurlu köyündeki aile kabristanı (Fotoğraflar Aile Albümünden Derlenmiştir, 2018.)